

Fra aske til bein

– en kvantitativ komparativ analyse av
endringer i gravskikk fra førromersk jernalder
til romertid i Østfold

Masteroppgave i arkeologi

Sigrun Vidarsdottir

Universitetet i Oslo
Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier.
Våren 2022

Forord

It's been a long time coming!

Helt siden barnehagen har det vært min største drøm å bli arkeolog; "Mamma! Når jeg blir stor, skal jeg også grave i jorda!". Og nå, i en alder av ... noe ..., kan jeg endelig stolt kalle meg arkeolog. Skriveprosessen har vært både spennende, utfordrende, og til tider overveldende å fordype seg i, men; jeg kom i mål! Og det til tross for pandemi, utallige nedstengninger, besøksforbud og andre vanskelige greier som har stjålet konsentrasjonen og fokuset, som har gjort at masterskriving ble nedprioritert.

Først av alt vil jeg takke min veileder Julie Lund for inspirasjon av oppgave og gode, faglige samtaler. I tillegg har hun oppmuntret når ting har blitt imot og passet på hvordan jeg og mine medstudenter har hatt det under pandemien. Det har ikke gått upåaktet hen! Dessuten vil jeg rette en takk til Espen Uleberg for all hjelp med database, Access og forsøk på å bruke PAST, og dessuten må Marianne Moen også få en takk for å ha tatt seg tid til et møte for å forklare bruken av korrespondanse analyse (som til slutt ikke ble brukt likevel).

Jeg må også få takke mine gode venner, som har blitt neglisjert de siste månedene. Dere vet hvem dere er, og vi tar det igjen, jeg lover! Jeg må også takke alle de kloke hodene på kullet for morsomme år og meget sære, morsomme og interessante samtaler på B11.

Til slutt må jeg få takke min fantastiske familie; Gudrun fikk meg tross alt til å tørre å satse på omskolering, og jeg angrer ikke ett sekund! Takk for at du alltid klarer å være positiv og oppmuntrende når jeg ikke klarer. Takk til mamma og pappa som alltid er der, for støtte, oppmuntring, og for skyss fra toget eller en plass på sofaen etter seine kvelder på lesesalen. Jeg må også takke mine fantastiske tantebarn som holder ut uendelig lange museumsbesøk og historieleksjoner, uansett hvilket land vi er i.

Lier, 19.mai 2022

Sigrun Vidarsdottir

Innholdsfortegnelse

1	INTRODUKSJON	2
1.1	PROBLEMSTILLING	2
1.2	BEGRENSNINGER	3
2	KRONOLOGI OG FORSKNINGSHISTORIE	4
2.1	KRONOLOGI	4
2.2	GRAVSKIKK	6
2.3	FEMINISTISK TEORI OG KJØNN SARKEOLOGI	7
3	TEORI OG METODE	11
3.1	TEORI	11
3.1.1	<i>Kjønnsarkeologi og feministisk teori</i>	11
3.1.2	<i>Personhood og identitet</i>	15
3.1.3	<i>Gravskikk</i>	17
3.2	METODE	19
3.2.1	<i>Variabler for analysering</i>	19
3.2.2	<i>Problematiske gravtyper</i>	23
3.2.3	<i>Gjenstandsgrupper og Antall Objekt Typer (AOT)</i>	26
3.2.4	<i>Alders- og kjønnsbedømming</i>	27
4	MATERIALEOVERSIKT OG ANALYSE	30
4.1	MATERIALE	30
4.2	ANALYSE	33
4.2.1	<i>Kjønn og alder</i>	33
4.2.2	<i>Ytre gravminne</i>	38
4.2.3	<i>Gravtype og behandling av levninger</i>	47
4.2.4	<i>Dobbeltgraver</i>	53
4.2.5	<i>Indre gravminne</i>	54
4.2.6	<i>Gjenstandsmateriale</i>	58
4.3	KILDEKRITIKK	68
5	DISKUSJON	69
5.1	HVEM FÅR EN GRAV?	70
5.2	GRAVFELTENE OG GRAVMINNE	71
5.3	BEHANDLING AV DEN DØDE	74
5.4	GJENSTANDER OG FYRSTEGRAVER	76
6	AVSLUTNING	83
7	LITTERATURLISTE	85
8	APPENDIX I - FORKORTELSER	97
9	APPENDIX II	97

Figurer og tabeller

Figur 1: Oversiktskart over valgte gravfelt i Østfold.....	1
Figur 2: Datering av de fire gravfeltene.....	32
Figur 3: Kjønnfordelingen i førromersk (med overgangen fra bronsealder) til romertid (med overgangen til folkevandringstid).	34
Figur 4: Fordelingen av de respektive kjønn i hver periode.	34
Figur 5: Aldersfordelingen i materialet.....	35
Figur 6: Alder fordelt på periode	35
Figur 7: Aldersfordelingen på gravfeltene.....	36
Figur 8: Alder fordelt på kjønn. Andelen middelaldrende og eldre menn er høyere enn hos kvinner. I motsatt fall er det kun unge voksne kvinner og flere voksne.	37
Figur 9: Aldersfordeling for kjønnene i førromersk jernalder og romertid med overgang til folkevandringstid. Overgangen fra henholdsvis bronsealder til folkevandringstid er medregnet i oppdelingen.	38
Figur 10: Antall graver fordelt på ytre gravminne på feltene. Her kommer den ensartede bruken tydelig frem.	39
Figur 11: Ytre gravminne fordelt på periode, uten spesifisering av form. Her kommer endringer i ytre gravminne tydelig frem; fra flatmarksgraver i førromersk jernalder, til gravhauger i romertid.....	40
Figur 12: Fordeling av kjønn på ytre gravminne, basert på alle graver i materialet, uavhengig av periode.....	42
Figur 13: Kjønnfordeling ytre gravminne fordelt på periode. Under FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver som dateres til eldre førromersk jernalder eller tidligere tatt med, mens under RT er også graver datert til overgangen til folkevandringstid medregnet.	43
Figur 14: Alder fordelt på ytre grav, basert på alle graver i materialet, uavhengig av periode.	44
Figur 15: Alder fordelt på ytre gravform. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og eldre førromersk jernalder eller tidligere medregnet, og overgangen til folkevandringstid for RT.	45
Figur 16: Gravtype fordelt på periode.	47
Figur 17: Gravtype på de fire gravfeltene.....	48
Figur 18: Kombinasjoner ytre gravminne og gravtype i førromersk jernalder og romertid. Periodene før og etter disse er også medregnet her.	50
Figur 19: Beinmengde i førromersk jernalder og romertid.....	51
Figur 20: Gravtype fordelt på alder etter periode. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver datert til eldre førromersk jernalder eller tidligere regnet med, mens graver datert til overgangen til folkevandringstid er medregnet for RT.....	52
Figur 21: Gravtype fordelt på kjønn etter periode. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver datert til eldre førromersk jernalder eller tidligere regnet med, mens graver datert til overgangen til folkevandringstid er medregnet for RT.....	53

Figur 22: Endringer i indre gravminne fra førromersk jernalder (med eldre førromersk jernalder eller tidligere og over-gangen fra bronsealder) og romertid (med overgangen til folkevandringstid).	54
Figur 23: Indre gravminne på Gunnarstorp og Ula i førromersk jernalder, og Hunn og Store-Dal i romertid. Det er kun én grav på Hunn og 2 på Store-Dal i førromersk jernalder, og 3 på Gunnarstorp og 4 på Ula i romertid, og derfor er ikke disse tatt med.	55
Figur 24: Indre gravminne fordelt på alder. Her kommer variasjonen frem for voksne, mens de øvrige aldersgruppene har relativt ensartet fordeling.....	56
Figur 25: Indre gravminne fordelt på kjønn i førromersk jernalder og romertid.....	57
Figur 26: Gjenstandstyper og materiale i førromersk jernalder.....	58
Figur 27: Gjenstandstyper og materiale i romertid.	59
Figur 28: Gjenstandsgrupper i førromersk jernalder og romertid.....	61
Figur 29: Gjenstandsgrupper fordelt på kjønn i førromersk jernalder. Størsteparten har ingen gjenstander eller kun leirkar, mens et fåtall har både gjenstandsgruppe 2 og 3.	62
Figur 30: Gjenstandsgrupper fordelt på kjønn og alder i romertid. Igjen kommer det klart frem hvor mye mer variert gravskikken er i romertid i sammenliknet med førromersk jernalder.	63
Figur 31: AOT-verdier for førromersk jernalder og romertid.	65
Figur 32: AOT-verdier fordelt på gravskikk. Her kommer det klart frem at inhumasjonsgravene generelt har høyere verdier.	66
Figur 33: AOT fordelt på gjenstandsgrupper i førromersk jernalder og romertid.....	66
Figur 34: AOT fordelt på kjønn i førromersk jernalder og romertid	67
Figur 35: <i>Gravgodset fra haug 6 (C21555) på Store-Dal (Stylegar 2020). Foto: Eirik Irgens Johansen, KHM/Norgeshistorie.no. Lisens: CC BY NC ND 3.0.</i>	79
Figur 36: Funn fra F.19 på Hunn (C28973). Over til venstre: Våpen, skjoldbule og skjoldhåndtaksbeslag (Unimusportalen). Foto: KHM. Lisens: CC BY-SA 4.0. Over til høyre: Sporer (Unimusportalen). Foto: KHM. Lisens: CC BY-SA 4.0. Nede: Drikkehornbeslag (Unimusportalen). Foto: Olav Heggø, KHM. Lisens: CC BY-SA 4.0.	80

Tabell 1: Eggers (1951:70) kronologiske inndeling av romertid (se også Resi 1986:41).	5
Tabell 2: Ulla Lund Hansens (1987; 1988) kronologi, videreutviklet fra Eggers (1951).....	5
Tabell 3: Omgjøring alder til generelle termer basert på Holck (1986) og Gjevall (1987).....	27
Tabell 4: Størrelse for langhauger og rundhauger for ulike alderskategorier. Ingen spedbarn er gravlagt i hauger og er derfor ikke registrert.	45

Forkortelser brukes ikke i teksten, men kun på illustrasjoner og i enkelte bildetekster.

Forkortelser for katalog er å finne i appendix I.

Datering:

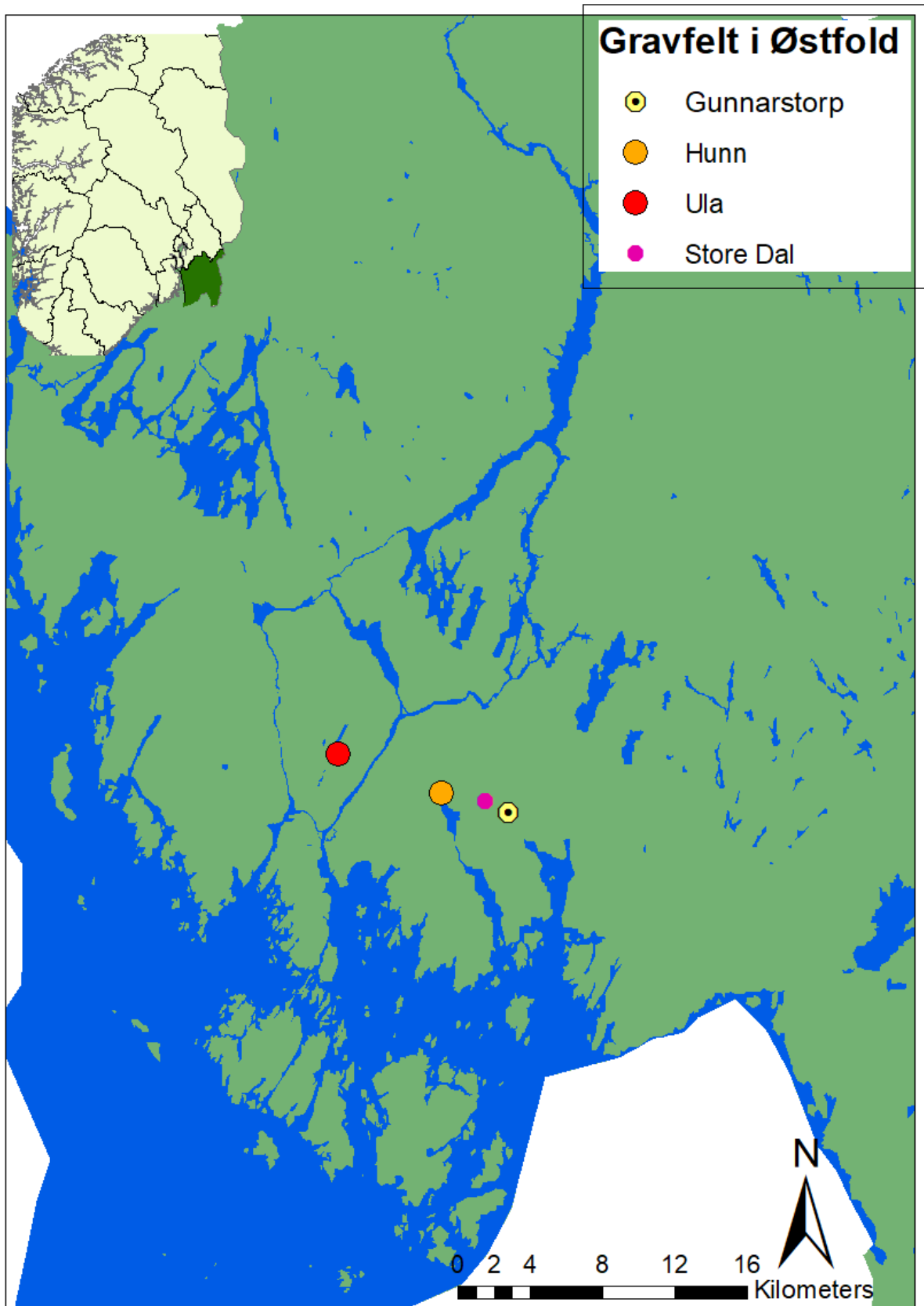
BA = bronsealder

FRJA = førromersk jernalder

RT = romertid

FVT = folkevandringstid

e / y / el.tidl. = eldre / yngre / eller tidligere

Figur 1: Oversiktskart over valgte gravfelt i Østfold.

1 Introduksjon

Gravskikk og graver har alltid vært viktige innen arkeologien. En grav kan defineres som det stedet hvor en avdød person blir nedlagt etter rituelle praksiser (Tsigaridas 1998:1). Gravene og de rituelle handlingene kan fortelle oss mye om fortidige samfunn som helhet, og belyse et individs identitet og *personhood*, basert på behandling av levninger, deponering, utformingen av graven, samt gravgods. I denne oppgaven skal 157 graver fordelt på fire gravfelt datert til førromersk jernalder til romertid analyseres, for å undersøke endringer i gravskikk, *personhood* og samfunn, med kjønnteoretisk blikk.

De fire gravfeltene er plassert sør i det som tidligere het Østfold, som er det sørøstligste fylket i Norge. Gravfeltene som skal analyseres er Ula, Gunnarstorp, Store-Dal og Hunn. Oversiktskartet (figur 1) viser at de tre sist nevnte ligger på en rekke, ca. 5km i luftlinje. Ula derimot ligger ca. 10 km vest for Hunn, på vestsiden av Glomma i Fredrikstad.

1.1 Problemstilling

Basert på dette er problemstillingen for denne oppgaven som følger:

Hvordan kan endringer i gravskikk fra førromersk jernalder til romertid belyse identitet og kjønn, og hvordan relaterer gravskikken samfunnsendringer?

For å svare på problemstillingen er det avgjørende å undersøke hvordan graver, gravskikk og gravmaterialet endrer seg over tid. I denne oppgaven skal dermed gravform og gravskikk i forhold til alder og kjønn analyseres gjennom en komparativ analyse, samt bruken av gravgods og behandling av kropp.

Er det spesielle endringer som kan knyttes til kjønn og/eller identitet? Skyldes endringer i gravskikken impulser utenfra, eller er det forskjellige oppfatninger og idéer om døden og den døde som fører til disse endringene? Her utelukker ikke det ene det andre, ettersom impulser utenfra kan føre til forskjellige oppfatninger om døden og den døde. Dette kan vise at det er endringer i samfunnet som bidrar til endringer i gravskikk.

1.2 Begrensninger

Det er avgjørende å ha avgrensninger i en slik oppgave ettersom den er av begrenset størrelse. Jeg har valgt førromersk jernalder til romertid, en periode som strekker seg over ca. 900 år. Jeg har bevisst valgt disse periodene, og utelater dermed graver som kun kan dateres generelt til eldre jernalder, ettersom disse eventuelt kan tilhøre folkevandringstid. Graver som dateres til yngre bronsealder/eldre jernalder er derimot medregnet. Dette gjelder tre graver. Jeg har valgt å ha de i materialet ettersom de er så få.

Innen denne tidsrammen oppstår det endringer i gravskikk. Branngravene er dominerende i både førromersk jernalder og romertid, men inhumasjonsgraver, hvor individet blir gravlagt og ikke brent på likbål, kommer som et nytt innslag i eldre romertid. I tillegg er det endringer i gravgodset, fra beskjedent i førromersk jernalder, til variert og mer prestisjepreget i romertid.

Jeg har dessuten valgt å begrense området geografisk, hvor det likevel er nok materiale å analysere. Dette bidrar til å vise endringer lokalt. Jeg trekker likevel paralleller, til blant annet og kontinentet. Et for stort geografisk område hadde vært for omfattende i denne oppgaven. De utvalgte gravene består av alle de undersøkte gravene fra fire gravfelt i gamle Østfold fylke, og utelater dermed graver som sannsynligvis er datert innen den valgte tidsrammen, men som kun er registrert. Gravfeltene ligger som nevnt relativt nær hverandre i avstand: Ula, Store-Dal, Hunn og Gunnarstorp (se oversiktskart). Disse feltene har alle flere graver som bidrar til å kaste lys over gravskikk og dens endringer over tid, ettersom deres brukstid strakte seg over lange perioder. Flere av gravene har dessuten blitt osteologisk undersøkt, som bidrar til analysen og diskusjonen av gravskikkens relasjon til kjønn og alder.

Hovedtyngden av analysen og diskusjonen begrenses til ytre gravminne, gravtype og gravgods, og hvordan dette kan relateres til kjønn, alder og *personhood*. Det er flere elementer som spiller inn i gravskikken, som for eksempel konstruksjonen av graven samt rensing av bein. Disse elementene kan også belyse ulike aspekter ved identitet, men på grunn av oppgavens begrensning velger jeg heller å fokusere på de to førnevnte aspektene.

2 Kronologi og forskningshistorie

I dette kapittelet presenteres kort kronologien for tidsperiodene som er valgt i oppgaven, samt forskningshistorie for gravskikk, og kjønnsarkeologi og feministisk teori.

2.1 Kronologi

På 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var arkeologer opptatt av å sette jernalderen inn i et kronologisk system, og det var lenge uklart når jernalderen begynte. Oscar Montelius (1892) satte førromersk jernalder i kronologisk system i tre perioder basert på det tyske materialet, og er den første som hevdet at førromersk jernalder fantes i hele Norden. Haakon Shetelig (1912) bruker dette systemet på Vestlandske graver i sin avhandling. Han er også den første som ga en fullstendig oversikt over datidens funn fra førromersk jernalder i Norge, og var den første til å dele perioden i to her til lands (Shetelig 1914:117-143), en eldre og en yngre del, slik det gjøres i dag: eldre fra ca. 500-200 f.v.t, og yngre fra ca. 200 f.v.t til år 0 (Resi 2005a:123; Solberg 2003:38-39, figur 33).

Perioden kjennetegnes som den første med jernproduksjon, som sannsynligvis oppsto gjennom kontakt med kontinentet gjennom handel og utvekslings-nettverk. Sammenliknet med bronsealder er det endringer i gravskikk som også kjennetegner perioden. Lave røyser eller flatmarksgraver og steinpakninger er vanlig, med lite eller uten gravgods, som på det meste i dette materialet, består av draktnåler, belte- og remspenner, ring, sigd eller bjørnepels (Resi 2005a:123-126; Solberg 2003:33-47). Gjenstandsmaterialet er sparsomt og utformingen på gravene ofte enkel, og perioden har derfor blitt oppfattet som egalitær og "fattig", men nyere forskning på perioden viser at dette ikke er tilfellet (se også diskusjon i Rødsrud 2003; Solberg 2003:61-63; Wangen 2009:44-51).

Romertiden er i likhet med førromersk jernalder satt i kronologisk system. Perioden er tradisjonelt delt i to; eldre romertid (år 0-200 e.v.t.) og yngre romertid (200-400 e.v.t.) (Resi 2005b:309). Nyere oppdeling er mer detaljert, blant annet Hans Jürgen Eggerts (1951:70) system fra 1950-tallet (tabell 1). Ulla Lund Hansen arbeidet videre med denne kronologien, men har med enda finere skiller (Lund Hansen 1987:figur 10; 1988:figur 1; Solberg 2003:figur 13), og det er denne inndelingen som kommer til å bli brukt i denne oppgaven (tabell 2).

Romertid karakteriseres av variert gravskikk, med både kremasjoner og inhumasjoner. Gravhauger av varierende størrelse blir igjen vanlig. Gjenstandsmaterialet øker i omfang, både når det gjelder mer alminnelige gjenstander som knyttes til drakten, eller redskaper, men det blir også mer prestisjefylt med romersk import, gjenstander av edelmetaller og våpen. Sistnevnte vitner om tett kontakt med eliten på kontinentet (Lund Hansen 1987; Resi 2005b:309-315; Solberg 2003:76-87).

Førromersk jernalder til romertid kan ansees som en samfunnsendring i seg selv, ettersom romertid bryter med den germanske samfunnsformen (Storgaard 2003:108). Samtidig har det sannsynligvis vært en utvikling blant annet innen teknologi, bosetninger og sosial organisasjon. Kontakt med samfunn som er vesentlig ulikt ens eget, slik Romerriket var, må ha influert germanske samfunn, og bidratt til strukturelle endringer, ettersom germanerne ble kjent med en annen virkelighetsforståelse og ideologi, og andre måter å tenke, handle, og oppføre seg på (Ekengren 2006; Jørgensen 2003:14; Skogstrand 2016:84-85; Solberg 2003:32).

Navn på perioder	År e.v.t	Eggers
Sen La Tène		A
Eldre romertid	0 – 50	B1
Eldre romertid	50 – 150	B2
Yngre romertid	150 – ca.200	C1
Yngre romertid		C2
Folkevandringstid		D

Tabell 1: Eggers (1951:70) kronologiske inndeling av romertid (se også Resi 1986:41).

Lund Hansen	År e.v.t
B1a	0 – 40
B1b	40 – 70
B2	70 – 150/160
B2/C1a	150/160 – 200
C1a	150/160 – 210/220
C1b	210/220 – 250/260
C2	250/260 – 310/230
C3	310/320 – 400

Tabell 2: Ulla Lund Hansens (1987; 1988) kronologi, videreutviklet fra Eggers (1951).

2.2 Gravskikk

Graver og gravmateriale har alltid vært viktige innen arkeologisk forskning. Den blir ansett som den viktigste kilden til kunnskap om forhistoriske liv (Beverfjord 1993:2; Dommasnes 1991:48), og har dessuten bidratt til å danne grunnlaget for typologi og kronologi innen arkeologien (Ekengren 2013:173; Olsen 1997:176; Wangen 2009:35). Hele forskningshistorien på gravskikk er for omfattende for denne oppgaven, så nedenfor er det en kort innføring i forskningshistorien av gravskikk. Bruken av gravskikk som teori omtales videre i neste kapittel.

På 1920 og -30-tallet ble graver fortsatt brukt for å danne kronologisk system. De velutstyrte gravene var de som ble mest undersøkt og forsket på (Solberg 2003:30), og objektenes estetiske verdi ble tidligere vektlagt i stedet for den historiske verdien (Ekengren 2013:173).

På 1950-tallet handlet gravskikken mer om tolkninger av samfunnsstruktur og bosetninger enn kronologi. Gravhauger og -røysar, er ofte enklere å se i landskapet enn bosetninger (Chapman 2013:47), men og deres innhold har bidratt til tolkninger av bosetninger og samfunnsstruktur (Solberg 2003:30; Stylegar 1997:69). Erik Hinsch (1951:71) argumenterte for at faste bosetninger var grunnlaget for de store gravfeltene fra blant annet førromersk jernalder. Anders Hagen (1954) hadde gravfeltet på Hunn som utgangspunkt i sin forskning av bosetninger i Østfold. Erling Johansen (1955:229-230) konkluderer at flatmarksgraver, som vanligvis har få gjenstander, må ha tilhørt personer av det lavere sosiale sjiktet i samfunnet, ettersom de forekommer på samme gravfelt som de store gravhaugene med rikt gravgods. Slike fortolkninger var forut sin tid, ettersom det heller passer til det teoretiske paradigmet i den prosessuelle arkeologien på 1960- og 70-tallet.

Innen den prosessuelle, eller «nye arkeologien», ble det gjort lite forskning på selve gravskikken. Den prosessuelle forskningen var mer objektiv og naturvitenskapelig, og dreide seg om en systematisk analyse hvor gravene kunne belyse økonomi og samfunnsstruktur (Chapman 2013:48; Næss 1972:23, 24; Olsen 1997:44-58). Sosiologiske og antropologiske teorier om samfunn, sosiale roller og den sosiale personen ble viktige (Fowler 2004:4; Sofaer og Sørensen 2013:528-529). Synet på sammenhengen mellom gravskikk og samfunn var variert; Lewis (Binford 1971) hevdet at variasjon i gravskikken i et samfunn var bevis på og speilet sosiale forskjeller, mens andre hevdet at det er vanskelig i det hele tatt å finne noe sammenheng mellom gravskikk og samfunn og status (Stylegar 1997:69 med referanser).

Fra 1980-tallet ble graver og gravskikk undersøkt og fortolket med det post-prosessuelle paradigmet som bakteppe. Nå ble de religiøse og rituelle aspektene ved gravskikken vektlagt, i tillegg til samfunnets ideologiske verdier (Solberg 2003:31). Det viktigste var kritikken av det funksjonalistiske synet den prosessuelle arkeologien hadde ført, og den fortolkende metoden ble vektlagt (Olsen 1997:61). Graven som helhet, med ytre og indre gravmarkering, samt likbehandling, ble vektlagt i forskningen av forestillingsverden og ritualer (Farbregd 1993; Rødsrud 2003; Wangen 2009). I tillegg førte kjønnsarkeologi og feministisk teori til at graver ble analysert for å belyse kjønn og identitet (Sofaer og Sørensen 2013:529). Synet på gravmaterialet har endret seg også: nå blir også levningene etter den døde analysert, ikke bare gjenstandene. Levningene kan sammen med gravskikk og gjenstandsmaterialet fortelle oss mye om den avdødes identitet, som alder, kjønn, etnisitet og helse (Pearson 1999:3).

Gravskikk var og er en av de viktigste arkeologiske kildene vi har. Gjennom tidene har måten arkeologer har studert dette materialet endret seg. Samarbeid med andre humanistiske retninger, som antropologi og sosiologi, har også bidratt til å endre teoretiske utgangspunkt og synet på fortidsmenneskene, og hvor det tidligere var fokus på kronologi og gjenstandene, er det nå større fokus på blant annet individet, befolkningen, sosiale forhold, helse og diett, migrasjon og kosmologi (Stutz og Tarlow 2013:1).

2.3 Feministisk teori og kjønnsarkeologi

På 1970- og 1980-tallet var kvinnebevegelsen og den feministiske debatten stor i samfunnet generelt, men også innen flere profesjoner innen humaniora (Engelstad 2015:764; Renfrew og Bahn 2005:116; Sørensen 2012:402). Ut fra denne debatten oppsto det to retninger innen arkeologien; kjønnsarkeologi og feministisk teori. Retningene har mye til felles, ettersom de begge kritiserer den forenklete tolkningen og presentasjonen av kvinner og deres liv og erfaringer. Innen profesjonen var også ønsket om å erkjenne kvinner og deres arbeid viktig (Engelstad 2015:764, 765; Renfrew og Bahn 2005:116).

Samfunnet og academia var mannsdominert på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Menn fikk større økonomisk støtte, og dermed større og mer prestisjefylte prosjekt enn kvinner, hvis arbeider ble tilsidesatt (Conkey 2003:868), men den feministiske kritikken førte til at kjønnsforskjellene innen profesjonen ble undersøkt (Darvill 2009a; Johnson 2010:128).

Mannsdominans preget også undersøkelser av det arkeologiske materialet; mannrollen ble grundigere undersøkt enn kvinnerollen, og det samme gjaldt typiske gjenstander knyttet til menn, og ble dessuten tolket utfra samtidens kjønnsrolleoppfatning (Johnson 2010:130; Olsen 1997:241). Fortidskvinnerens opplevelser og erfaringer ble dermed tilsidesatt eller ignorert (Darvill 2009a; Olsen 1997:70). Feministisk arkeologi, inspirert av feminismen, kritiserer den androsentriske tankegangen i samfunnet. Mannen var i sentrum, og styrte både i samfunnet, på jobb og i hjemmet. Kvinnene ble derimot redusert til deres biologiske funksjon; å bære frem barn (Darvill 2009a; Engelstad 2015:764, 765; Johnson 2010:125; Olsen 1997:241; Renfrew og Bahn 2005:116).

Innen feministisk arkeologi ansees kjønnsroller som sosialt konstruert, fordi de er i konstant endring og er kulturelt betinget (Engelstad 2015:765; Johnson 2010:129, 239; Olsen 1997:246). Ulike aktiviteter som tidligere ble antatt å ikke bli utført av kvinner ble nå anerkjent (Conkey og Gero 1997:415; Johnson 2010:130), og kvinners rolle og aktiviteter kunne være viktige og betydningsfulle for samfunnet, og at de for eksempel har praktisert blant annet tekstilproduksjon og handel eller vært rituelle ledere (Gardela 2013:274; Sørensen 2009:260). Kritikken har bidratt til at alle viktige samfunnsaktiviteter anerkjennes, uansett hvilket kjønn de ble utført av, og at en ikke kan anta at det alltid er det samme kjønn som har utført oppgaven (Olsen 1997:241; Pearson 1999:101; Sørensen 2009:259-260).

Kjønnsarkeologien er en videreutvikling av den feministiske arkeologien, men den dreier seg i større grad om måten kjønn blir sosialt konstruert, opplevd og forhandlet (Sørensen 2009:261). I tillegg undersøker den hvordan menneskenes liv kommer til syne i det arkeologiske materialet, og kaster lys på kjønnenes symbolske betydning i ulike samfunn i ulike tidsperioder (Darvill 2009b; Engelstad 2007:218; 2015:765). I den sammenheng blir begrepene *sex* og *gender* ofte benyttet. *Sex* defineres som det biologiske kjønn, og baseres på kroppens biologiske funksjoner og kjønnsorganer, og dreier seg ikke om seksualitet (Gilchrist 1999:xv, xviii; Johnson 2010:129; Sørensen 2000:43; 2009:254). *Gender* på sin side baseres ikke på biologi, men på det sosiale. Med dette menes at kjønn baseres på sosiale verdier og prinsipper (Sørensen 2000:76-77), er noe man lærer gjennom oppførsel (Gilchrist 1999:9), varierer både mellom ulike kulturer (Olsen 1997:246) og innen en og samme kultur (Dommasnes 1999:10). Marie Louise Sørensen (2009:255, 261) hevder at "*gender is made not given*" fordi det er en identitet som baseres på egen oppfatning av en selv og egen kropp og den sosiale normen. Identitet kan baseres på og påvirkes av etnisitet, alder, religion, rikdom,

yrke og klasse (Darvill 2009b; Engelstad 2007:218; 2015:765; Fowler 2010:353), og påvirkes av samfunnet personen er en del av. Identitet har flere aspekter og endres gjennom livet (Meskell 1999:32). Det finnes blant annet kulturer med mer enn to kjønn, eller et spekter av kjønn, og i flere samfunn i dag er det mennesker som identifiserer seg selv som et annet kjønn enn det biologiske (Gilchrist 1999:58-64; Harris og Cipolla 2017:58; Renfrew og Bahn 2005:130). Det biologiske kjønn omtales som kvinne og mann, mens det sosiale kjønn gjerne refereres til som feminint og maskulint (Dommasnes 1999:10; Rebay-Salisbury et al. 2022:1-2; Skogstrand 2016:9).

Undersøkelser av hvordan det arkeologiske materialet både uttrykker og konstruerer kjønnsroller og det sosiale kjønn er vanlige innen kjønnsarkeologien. Dette er en endring fra retningens begynnelse, hvor materiell kultur ble ansett som en passiv refleksjon av kjønn (Sørensen 2009:258). Fokuset på kjønn er en god indikator på endringer i fortidssamfunn, samt å vise hvordan identitet oppstår og endres (Skogstrand 2010:20; Sørensen 2009:253). Den feministiske kritikken har hatt stor suksess når det gjelder hvordan kjønn har blitt akseptert i flere former innen arkeologisk tolkning og praksis (Trigger 2006:459).

Den feministiske teorien ble ansett å kun dreie seg om å finne og tilføye kvinner, og deres roller og aktiviteter i det arkeologiske materialet, og dermed bagatellisere maskulinitet, og menn og deres handlinger (Engelstad 2015:766; Skogstrand 2010:20; 2016:2). Dette førte til at retningen ble kritisert på 1990-tallet, fordi arkeologien ble gynosentrisk (Olsen 1997:245), hvor kvinners erfaring er det beste utgangspunktet for kunnskap, og bidrar dermed til forutinntatthet (Sørensen 2000:36), på lik linje med androsentrisk tankegang. Marianne Moen (2019b:19-20) poengterer at det ikke er overraskende at det var mer fokus på kvinner når deres rolle i samfunnet har blitt bagatellisert så lenge. Lisbeth Skogstrand (2016) kritiserer denne typen tankegang, når hun i sin avhandling analyserte på maskulinitet i bronsealder.

Når det gjelder feministisk- og kjønnsteori i dag er det et fokus på å ikke la den feministiske stemmen ta overhånd. Sørensen (2000:36) påpeker at dette kun er relevant for feminister og utelater andre grupper. I dag er det å anerkjenne at kvinner og menn har ulike erfaringer og opplevelser av verden og heller omfavne disse forskjellene som står sentralt (Renfrew og Bahn 2005:116-117).

Kritikken har også ført til at kjønnsarkeologi ikke bare omhandler kvinner og menn, men også et spekter av disse. Gjennom *queer theory*, eller skeiv teori, er det seksualitet og kompleksiteten av ulike identiteter som blir vektlagt, samt å utfordre våre tanker om heteronormativitet (Engelstad 2015:766; Harris og Cipolla 2017:58; Voss 2000:184). Feministisk teori kan gi oss svar på andre sider av samfunnet som ikke omhandler kjønn, slik Margaret Conkey og Joan Gero (1997:426) påpeker. Dette kan være forhold som politisk økonomi og maktforhold, ideologi og materialitet. Dette er forhold som angår hele samfunnet og kjønnsarkeologi er fortsatt relevant i dag ettersom de bidrar til at det arkeologiske materialet blir vurdert fra flere synsvinkler.

Disse to teoretiske retningene handler om å inkludere og erkjenne kvinner og menn som levende individer i tidligere samfunn, og å revidere våre tidligere, ofte heteronormative, oppfatninger av fortidige samfunn, som man tidligere tok for gitt at var sanne (Engelstad 2015:766). I fremtidig forskning er det derfor avgjørende å ikke gå tilbake til å overføre våre opplevelser av kjønnsroller med fortidens, fordi retningen fortsatt blir begrenset til å finne kjønn i det arkeologiske materialet (Moen 2019a:209).

3 Teori og metode

I dette kapitlet redegjøres oppgavens teoretiske rammeverk, samt den brukte metoden. Kapitlet deles opp i to, hvor det teoretiske rammeverket redegjøres for først, med kjønnsarkeologi og feministisk teori, samt *personhood* og gravskikk. I andre halvdel av kapitlet redegjøres det for den kvantitative komparative analysen som brukes.

3.1 Teori

Kjønnsarkeologi og feministisk teori er det grunnleggende rammeverket i denne oppgaven, men teorier om *personhood* og deres tolkningspotensiale benyttes også. I tillegg er det en kort forklaring av bruken av gravskikk som teori, og hvorfor den er viktig å analysere.

3.1.1 Kjønnsarkeologi og feministisk teori

Som diskutert i kapittel 2.3, har kjønnsarkeologi og feministisk teori mye til felles, og stammer fra samme utgangspunkt, men i dag er det ikke lenger kritikken på det androsentriske som er hovedpoenget. Det dreier seg heller om å anerkjenne og omfavne forskjellene mellom kjønnene, enn å finne og tilføye kvinner i det arkeologiske materialet. Disse forskjellene fører til at livserfaringene og synet på verden er ulikt. I tillegg er et viktig holdepunkt synet på kjønn og kjønnsroller som sosialt konstruert. Gjennom *queer theory* har også heteronormativ tankegang blitt utfordret. Kjønnsarkeologi og feministisk teori er fortsatt aktuelt i dag, ettersom det er fortsatt en risiko for å være forutinntatt og gynosentrisk, og at det feministiske synet farger resultater i nye studier.

*“The study of gender is about how the living of gendered lives
involves and is affected by material culture”*

(Sørensen 2009:257).

Sitatet over er spesielt viktig innen arkeologien. Kjønn er et viktig aspekt i ethvert samfunn, og det bidrar til menneskets forståelse av seg selv og andre (Sofaer og Sørensen 2013:527). Tidligere ble den materielle kulturen vurdert som en passiv refleksjon av kjønn og kjønnsroller, mens i dag anses den materielle kulturen å ha agens i seg selv (Sørensen 2000:79, 90; 2009:257), det vil si at den har en hensikt gjennom sine handlinger (Pearson 1999:33; Renfrew og Bahn 2005:6). Den materielle kulturen blir involvert i og påvirket av kjønnede livsopplevelser og tilværelser, og er dermed ikke bare et bevis på kjønn, men bidrar til å aktivt konstruere og opprettholde kjønn utad (Sørensen 2009:257, 263).

Kjønn er også en del av døden, fordi begravelsen av den døde er en planlagt gjerning som vises gjennom opptreden og iscenesatte aktiviteter (Sofaer og Sørensen 2013:527, 528). Dermed blir gravskikk en viktig kilde til kjønn, både når det gjelder gjenstandene i graven, men også på grunn av behandlingen av den døde. Ettersom kjønn blir forhandlet og uttrykket gjennom den materielle kulturen er den en god kilde på hvordan kjønn kan ha blitt strukturert i forhistoriske samfunn (Skogstrand 2010:23; Sørensen 2000:81, 82). Derfor må vi tolke hvordan disse identitetene forble en meningsfull del av døden, og hva det kan fortelle oss om fortidige samfunn, når vi studerer de døde og deres graver og gravskikk, slik Joanna Sofaer og Marie-Louise Sørensen (2013:532) påpeker.

Siden 1970- og 1980-tallet har forskningen på kjønn og identitet ved bruk av kjønnsteori og feministisk teori utviklet seg. Stor del av denne forskningen har blant annet blitt gjort ved å studere gravskikk og hvordan kjønnsroller og kjønnsuttrykk kommer til syne gjennom gravlegging og materiell kultur.

Lisbeth Skogstrand (2016) har forsket på hvordan maskulin identitet i bronsealder og tidlig jernalder i Norge og Danmark ble konstruert, uttrykket og vist gjennom praksis, basert på kulturelle normer. Dette gjør hun ved å analysere graver og gravgods hos de ulike kjønnene og ulike aldersgrupper. Hun argumenterer for at maskulinitet, det sosiale kjønn, og samfunn er sterkt knyttet sammen, og hvis det oppstår endringer i samfunnet, vil dette føre til endringer i kjønn og kjønnsroller, og omvendt. Hun diskuterer hvordan det grunnleggende i den maskuline kjønnsrollen endret seg fra å være krigeren i bronsealder til bonden i yngre romertid, på grunn av endringer i samfunnet.

Julie Lund og Marianne Moen (2019) har på sin side undersøkt hvordan pilspisser kan endre vårt syn på identitet når det gjelder jakt i vikingtid. Tradisjonelt har jakt blitt ansett som en mannsdominert aktivitet som knyttes til høy status. Pilspisser er likevel å finne i flere kvinnegraver både i Norge og Sverige. Dette viser hvor sammensatte identiteter er, ettersom de ikke forekommer i et bestemt mønster eller i bestemte sosiale lag.

Marianne Moen (2019a) har også brukt graver og gravskikk i sin forskning. I sin PhD-avhandling analyserer hun vikingtidsgraver i Vestfold og deres lokalisering i landskapet for å studere om kjønn og kjønnsroller var binære, altså om det kun var to kjønn, og om menn ble fremstilt som mer fremtredende enn kvinner. Hun konkluderer med at kjønnsroller i de øvre sosiale lag var mer flytende og kontekstuelle enn det som er tradisjonelt i vår moderne verden.

Tolkninger av blant annet status har blitt basert på gjenstandene i graver; graver med våpen ble tolket som krigergraver, rike graver som elitegraver og graver med verktøy ble tolket som graven til en håndverker (Ekengren 2013:174). Kvinnens makt og status ble sjelden betraktet som deres egen (Pearson 1999:99; Sofaer og Sørensen 2013:529), og velutstyrte kvinnegraver ble tolket som et symbol på for eksempel ektemannens eller farens status og rang i samfunnet (Gräslund 2001:91; Pearson 1999:97). Dette bidrar til å undergrave kvinners identitet, og opprettholder patriarkatet. Andre ganger har kvinnegraver og deres status og makt blitt tolket som mannlige. Dette gjelder for eksempel i Vix graven i Frankrike, som omtales lenger ned. Samtidig var dette en måte å kjønnsbedømme individet; gjenstander med smykker, hårnåler, håndverks- og tekstilredskaper var kvinnegraver, mens våpengraver tilhørte menn (Jensen 2003:330; Solberg 2003:86-87). Selv individer som ble gravlagt uten noen gjenstander ble tildelt et kjønn (Sofaer og Sørensen 2013:528). I dag har arkeologien gått mer og mer bort fra å kjønnsbedømme individer basert på kun gjenstandene; man ikke lenger anta at en grav tilhører det ene eller det andre kjønn kun basert på gravmaterialet (Moen 2019a:116; Sofaer og Sørensen 2013:529), ettersom det ofte er overlapping av gjenstander mellom kjønnene (Pearson 1999:108).

I nyere tid har man i stedet for kjønnsbedømming basert på gjenstander heller tatt i bruk blant annet osteologiske metoder og DNA-analyse. Dette er derimot ikke alltid mulig, heller ikke i denne oppgaven, ettersom flere graver ikke har skjelettresten, men kun gjenstander. Et godt eksempel på at tradisjonell kjønnsbedømming basert på gjenstander kan være er kvinnen i grav Bj. 581 i Birka. Lenge ble det antatt at hun var en mannlig kriger på grunn av våpnene i graven, men DNA-analyser har i nyere tid vist at dette er en biologisk kvinne (Hedenstierna-Jonson et al. 2017; Price et al. 2019). Ett eksempel på slik forutinntatthet i når det gjelder denne oppgaven, er Nils-Gustaf Gjevalls (1987:58) undersøkelse av grav 98 på Ula, hvor han kommenterer at kjønnsbedømmingen har vært vanskelig, men at beina tilhører et kvinnelig individ. Samtidig hevder han at dette ikke kan være tilfellet, ettersom det er bjørneklør i graven, noe som oftest er å finne i mannsgraver. Dette sier han til tross for at det finnes andre kvinnegraver som inneholder bjørneklør. Et annet eksempel er mannen i grav F.17 på Hunn. Tradisjonelt hadde dette blitt tolket som en kvinnegrav basert på gjenstandene, som består blant annet av en gullberlokk, nåler og spinnehjul, men osteologiske analyser bedømmer dette som en mann (Holck 1986:290; Resi 1986:40, 70). Heid G. Resi (1986:70) påpeker at funnkombinasjonen og den osteologiske analysen er problematisk, ettersom de osteologiske analysene og gjenstandene ikke samsvarer. Arkeologer står ovenfor et dilemma når det

kommer til kjønnsbedømming og gjenstandsmateriale; skiller vi objektet fra individets biologi kan vi miste muligheten til å forstå de ulike måtene kroppene kan være sosialt regulert og forstått på; assosierer vi objektet med kroppen kan vi bli felt av biologisk determinisme (Sofaer 2006:99; Sofaer og Sørensen 2013:532).

Avsnittene over har vist at *gender* som sosialt kjønn og *sex* som biologisk kjønn ikke trenger være samstemt, og at det kan være et spekter. I tillegg kan vi ikke anta at kjønnsroller har vært like til alle tider i forhistorien, og at vi derfor må være påpasselige å ikke være forutinntatt i vår tolkning av dem. Dessuten er det viktig å ikke gjøre avvikende materiell kultur i en grav til noe eksotisk slik Ingrid Fuglestad (2014:58) påpeker. Hun kritiserer tankegangen, likt og Roberta Gilchrist (1999:70), om at kvinner eller menn som blir funnet i "ikke-tradisjonelle" graver, det vil si sammen med gjenstander som tradisjonelt "tilhører" det andre kjønn blir gjort til noe uvanlig og eksotisk. De trekker frem graven Vix i Frankrike som et eksempel, hvor en kvinne i 30-årene blir gravlagt sammen med både typiske kvinnelige, men også mannlige, gjenstander. I stedet for å anse henne som en kvinne som har maskuline symboler for makt, blir hun ansett som en mannlig transvestitt prest (Fuglestad 2014:58; Gilchrist 1999:70; Pearson 1999:97; Sofaer og Sørensen 2013:531). Det samme kan gjelde graven i Birka, ettersom kvinner med våpen i graven ved flere tilfeller har blitt tolket som *cross-dressing warriors* (Gilchrist 1999:70). På denne måten gjøres både kvinnene om til noe eksotisk, men det fjerner også en del av deres identitet, makt og agens, fordi deres opplevelser og erfaringer blir forenklet, og de blir ansett som noe annet enn det de er.

Den materielle kulturen må ikke tas for gitt, fordi den er en del av en intensjonell handling av andre enn den avdøde. Til tross for at kjønnsbestemmelse basert på gjenstander ofte kan gi en pekepinn på hvilket kjønn som er nedgravet er det også viktig å være klar over at den materielle kulturen overlapper mellom kjønn (Pearson 1999:108), noe som vises i eksemplene over. Menn kan ha tekstilredskaper, kvinner kan ha våpen. Som Sørensen (2000:60-73) påpeker er ikke kjønn generelt eller noe som eksisterer, men noe som er produsert og fremvist gjennom handlinger. Slik vi forstår kjønnsidentitet i dag kan kjønnsidentitet være cis, svingende og ikke-eksisterende. Å identifisere seg som cis betyr at man identifiserer seg som det medfødte biologiske kjønn, og er et begrep som viser at også cis-kjønnete har en form for kjønnsidentitet (Grasmo og Benestad 2021). Man skal likevel ikke mange år tilbake i tid hvor dette var uakseptabelt og tabu i samfunnet.

Store gravplasser er et godt sted å undersøke kjønn og identitet, fordi her kan man undersøke de forskjellige måtene ulike aspekter av identitet ble uttrykket (Rebay-Salisbury et al. 2022; Sofaer og Sørensen 2013:533). For å undersøke dette må en derfor analysere alle gjenstandene og kombinasjonen av gravgodset og behandlingen og plasseringen av den døde og gjenstandene i graven (Lund og Moen 2019:138; Sofaer og Sørensen 2013:534). En slik analyse blir utført i denne oppgaven, basert på 157 graver fordelt på fire gravfelt. Ved bruk av denne teorien kan jeg derfor både undersøke hvordan kjønn og identitet blir uttrykket på hver enkelt gravplass, men også sammenlikne gravplassene med hverandre, samt undersøke endringene i uttrykket over tid. Dette gjøres ved å sammenlikne gravskikk, likbehandling og gravgods på de ulike feltene og i de ulike periodene gjennom en komparativ analyse. Skogstrand (2010:20) påpeker at kjønnsperspektivet er nyttig fordi kjønn er en sensitiv indikator på samfunnsendringer og flere forhold, som kontakt med kontinentet og de romerske provinsene. I denne oppgaven kommer denne kontakten til syne blant annet gjennom importerte gjenstander, som her blir funnet i både kvinne- og mansgraver. Det er derimot ulike importgjenstander som blir funnet i gravene til de forskjellige kjønnene, noe som kommer frem i analysen i kapittel 4. I tillegg kan gravmaterialet og osteoanalyser vise forholdet mellom det biologiske og sosiale kjønn i gravene, hvordan dette uttrykkes og eventuelt endres over tid. Dette diskuteres videre i kapittel 5.

3.1.2 *Personhood* og identitet

En synsvinkel relatert til kjønn og identitet som benyttes i denne oppgaven er *personhood*. *Personhood* er ikke en teoretisk retning, men en måte å danne nye tolkninger og problemstillinger basert på gjenstandsmaterialet (Lund 2019b:1). Ettersom denne oppgaven omhandler både gjenstandsmateriale og kjønn og identitet, vil denne typen tolkning kunne fungere godt. Begrepet *personhood* er vanskelig å definere på norsk, men det forklarer hvordan personer blir forstått og oppfattet. Begrepene person, personforståelse, personoppfatning og personidentitet har tidligere har blitt benyttet i denne sammenhengen (Alvestad 2018; Lund 2019a; Mansrud 2008; Naumann 2006). Jeg velger også å bruke disse begrepene i denne oppgaven, men også *personhood* ettersom det er et mer samlende begrep.

En person kan betraktes som alt som har en form for agens (Fowler 2004:box 0.1; Meskell 1999:32). Ulike samfunn har ulik oppfatning av hva en person er (Fowler 2004:3, 6, 11-22), men Fowler (2004:box 0.1) klassifiserer en person som enhver enhet som tolkes og behandles som en person. En person trenger dermed ikke være et menneske, selv om dette er vanlig

oppfatning i vestlige samfunn (Fowler 2004:3, 16; Mansrud 2006:134; Meskell 1999:32). I andre samfunn kan også gjenstander og dyr ha en form for agens, og dermed ansees som personer (Mansrud 2008:387). Kjønnen til en person er basert på ulike påvirkninger og innhold (Fowler 2004:43). Konseptet person er sammensatt og konstruert av flere aspekter, fremtrer gjennom spesifikke måter å være i verden på, og er kontekstuellet betinget (Fowler 2004:box 0.1; 2010:352; 2011:133; Mansrud 2006:133; 2008:385-386), likt som kjønn og identitet. Den personlige identiteten er noe som "...bygges opp, de-konstrueres, opprettholdes og endres gjennom sosiale praksiser og relasjoner" (Fowler 2004:box 0.1). Dermed kan den endres gjennom livet og etter døden (Fowler 2011:133). Det er dette som er personforståelse, og det undersøker dermed betingelsene og tilstanden å være en person, hvordan den er konstruert, og baseres på kontekst og relasjoner, både med mennesker, gjenstander og dyr (Fowler 2004:box 0.1; 2010:353; 2011:133-134; Mansrud 2006:134). Personforståelse gjelder ikke kun enkeltindividet, ettersom individet kan være en del av en helhet, ettersom individualitet kun er et aspekt av personforståelsen (Fowler 2010:353). Personforståelsen har flere aspekter, som kan opptre samtidig eller hver for seg;

- individualitet, som er vanlig i den vestlige verden, hvor den unike identiteten er en konstant, uforanderlig og uopløselig enhet (Fowler 2004:box 0.1, 16; Mansrud 2008:386),
- dividualitet er det motsatte av individualitet; en person kan være "opløselig" og sammensatt, og bestå av flere faktorer samtidig, gjennom ulike sosiale relasjoner og handlinger med andre mennesker, dyr eller gjenstander. Delene kan også overføres fra et menneske til et annet (Fowler 2004:box 0.1, 24-30; Mansrud 2008:386-387).

Dermed er identitet noe som er individuelt, og kun gjelder hver person, mens *personhood* heller gjelder flere personer i en gruppe eller et samfunn. Personforståelse blir ikke ansett å være uforanderlig, men er i stadig endring gjennom livet og formes av sosiale forbindelser og praksiser (Fowler 2004:38; 2011:134). Personforståelse kan også uttrykkes etter døden, hvor de døde blir behandlet forskjellig, alt etter hva de oppnådde i livet (Fowler 2011:133). I døden gjennomgår personen en transformasjon, hvor identiteten og personforståelsen endres (Fowler 2004:79). Kroppen og behandlingen av den døde blir dermed avgjørende å undersøke når man studerer personforståelse (Fowler 2011:140; Meskell 1999:35), fordi den er et produkt av en sosial kontekst og den avdødes handlinger (Fowler 2004:38). Den materielle kulturen i graver er ofte manipulert gjennom kjønnede materialer. Disse er viktige å undersøke ettersom de

påvirker vår forståelse av personoppfatning og identitet. Både kjønn og personforståelse fremvises i den materielle kulturen, enten den er iboende eller gjennom konteksten de er i, gjennom en konstant prosess (Fowler 2004:42-43).

Kjønn er en fundamental del av ethvert menneskes identitet, og er også avgjørende i studier av personforståelse. Andre deler av identiteten kan være alder, yrke og sosial status eller kaste (Fowler 2004:6, 42). Identitet kan både gjelde enkeltmennesket, hvor det unike og spesielle uttrykkes, men det kan også gjelde en gruppe mennesker som har likheter med hverandre og har en felles identitet (Fowler 2010:353). Identitet kan ha flere faktorer, er kontekstuell, og formes gjennom strukturerte handlinger og praksis (Fowler 2004:41, 42). Gjennom studier av *personhood* undersøkes sammenhengen mellom måten gjenstander og levninger ble behandlet og håndtert (Fowler 2004:79). Etersom formålet med oppgaven er å belyse identitet og personforståelse er analyserer av likheter og forskjeller i gravgods og gravskikk egnet til dette formålet.

3.1.3 Gravskikk

Ut fra den tradisjon slik vi kjenner gravskikk har den ingen fastlagt definisjon (Lillehammer 1996:13). Den omfatter de handlingene som utføres, rituelle og praktiske, samt utseende på graven, likbehandling, deponeringsskikk av den avdøde, samt gravgods (Solberg 2005:137; Wangen 2009:11). Liknende gravskikk innen samme kultur og tidsperiode, blir ofte tatt for gitt, men som Vivian Wangen (2009:11) påpeker behøver ikke gravskikk ha samme betydning eller bli utført på samme måte på forskjellige steder til ulike tider, selv om den likner. Ulikheter i gravskikken blir ofte sett på som anomalier, men det er nettopp disse likhetene og ulikhetene som kan belyse rituelle prosesser og sosial struktur (Østigård 2006:9).

Gravskikk har alltid vært viktig for arkeologiske studier, som redegjort for i kapittel 2.2. Dette er fordi gravskikk og dens materielle kultur er forbudt med ideologi og de etterlattes behov for å opprette og ivareta den avdødes identitet og integritet gjennom ritualene. Ritualene kan, gjennom aktiv manipulering og iscenesetting av den døde og gravgodset, belyse samfunnets syn på og idéer rundt døden og den døde, og hvordan det blir omformet og opprettholdt (Ekengren 2006:110; Fowler 2011:138; Kristiansen et al. 2017:336; Pearson 1999:3, 4, 32, 45).

Samtidig kan døden endre den sosiale organisasjonen i samfunnet, fordi den bidrar til endringer i maktstrukturen, og en begravelse og dens ritualer kan dermed befeste den nye strukturen (Wessman 2006:193). Endringer i gravskikk kan dermed være grunnet endringer i dette synet,

eller det kan være endringer i samfunnet. Kristian Kristiansen med fler (2017:336) bemerker at "kjernen" i komparative analyser burde være studier av blant annet gravskikk. Dette er fordi gravskikk ikke endres like enkelt som for eksempel materiell kultur, og belyser samtidig viktige aspekter i samfunnet. Gravmaterialet er derfor en god kilde til å studere samfunnsendringer gjennom endringer i gravskikk, slik Lars-Erik Gjerpe (2010:15) påpeker. Det samme gjelder bruken av gravplasser, ettersom både opprettelsen og oppløsingen av en gravplass kan ha vært en monumental hendelse fordi dette er et brudd med den rådende tradisjonen (Pearson 1999:17).

Som nevnt har både status og kjønn blitt tildelt et individ basert på gravgods. Studier av gravskikk og gravmateriale er derimot ikke så enkel, og den materielle kulturen er ikke absolutt (Gardela 2013:297; Sørensen 2000:81). Når analyserer gravskikk og gravmateriale utføres er det viktig å huske på at den døde ikke har begravet seg selv (Pearson 1999:3), men som Lund og Moen (2019:138) påpeker må vi regne med at forholdet mellom den døde og gjenstandene i graven ikke er tilfeldig. Samtidig er det kun et lite antall av fortidens gravlagte befolkning som blir funnet (Farbregd 1993:4; Pearson 1999:5), og dermed er det kun utvalgte grupper av fortidens samfunn som kan analyseres i det arkeologiske gravmaterialet.

Levninger har en spesiell arkeologisk status, og blir gjerne sett på annerledes enn arkeologiske gjenstander. Et annet perspektiv er derimot å se på kroppen som materiell kultur slik blant annet Joanna Sofaer (2006) har gjort. En kropp som er levende har identitet og agens og endrer seg gjennom livet, mens en død kropp er det fysiske minnet om et levd liv og forteller historien til den døde (Skogstrand 2016:10; Sofaer 2006:xiii). Levningene kan fortelle oss mye om livet til den døde: hvem de var, kjønn og alder, hvordan de døde, hvilke sykdommer de hadde og om de var skadet, hvor de kom fra, hvor høye de var og så videre (Pearson 1999:3; Sofaer og Sørensen 2013:527). Dette kan være vanskelig når det kommer til dette materialet, ettersom de fleste gravene er kremasjonsgraver, og i inhumasjonsgravene er det ingenting av skjelettet tilbake, med unntak av en del av en hodeskalle i haug 105B på Store-Dal (Petersen 1916:47). Men det er derimot gravskikken og gravmaterialet som kan fortelle oss om hvordan de ble ansett i samfunnet, for det er de levende som forteller den historien. Den dødes identitet kan bli manipulert og endret til noe annet gjennom den materielle kulturen (Pearson 1999:32).

Basert på dette er gravskikk og endringer i den og dets uttrykk dermed en god kilde å undersøke og analysere for å svare på den valgte problemstillingen, både når det gjelder kjønn, identitet og personforståelse, men også for å belyse samfunnsendringer.

3.2 Metode

Komparativ analyse er en måte å identifisere unike aspekter og faktorer ved menneskelige samfunn (Smith og Peregrine 2011:4). Det er denne metoden som brukes i denne oppgaven. Denne metoden har alltid vært viktig innen arkeologien, ettersom det er denne som den har bidratt til kronologisering og typologisering innen faget (Smith og Peregrine 2011:4-5). Ifølge Robert Drennan med fler (2011:1) åpner slike analyser opp for ny forståelse av sosial variasjon i fortidige samfunn. Spesielt diakrone studier som undersøker endringer i et langtids perspektiv, er nyttige til dette formålet. Analysen i denne oppgaven sammenlikner graver fra en tidsperiode på ca.900 år, og kan dermed bidra til en ny forståelse av samfunnet og sosiale forhold fra førromersk jernalder til romertid.

For å kunne bruke komparativ analyse må to forutsetninger være møtt: samling av data fra to eller flere caser, og muligheten til å heller forklare enn kun beskrive likheter eller forskjeller i den innsamlede dataen (Pickvance 2001:11). I denne oppgaven sammenliknes 157 graver med 168 individer, fra fire ulike gravplasser. I kapittel 4 vil disse variablene først sammenliknes og beskrives. Gravene blir stort sett analysert samlet, men i enkelte tilfeller sammenliknes også gravplassene med hverandre for å belyse ulik brukstid og tradisjoner. Dette blir så diskutert i kapittel 5, hvor formålet er å forklare endringene i gravskikk som oppstår fra førromersk jernalder til romertid.

3.2.1 Variabler for analysering

Materialet i oppgaven er basert på tidligere registreringer i ulike avhandlinger; Jan Petersens (1916) registreringer fra Store-Dal, Heid G. Resis (1986) avhandling om gravfeltet på Hunn, hvor hun samler alt materialet basert på tidligere registreringer og utgravingsrapporter, Vivian Wangens (2009) forskning på Gunnsarstorp og til slutt Karl Vibe-Müllers (1987) undersøkelser på Ula. I tillegg har jeg benyttet meg av katalogen i Christian L. Rødsruds (2003) hovedfagsoppgave for å få tips til oppsett av min egen database, ettersom jeg bruker mye av det samme materialet. Jeg har beholdt korrelasjonsnumrene på de ulike gravfeltene i databasen, og det er disse numrene som brukes i oppgaven, for å enklere kunne finne disse gravene i litteraturen jeg henviser til. Disse dataene, altså gravminne, gravskikk og -type, funn, alder, kjønn og datering samt museumsnummer (C-nummer), er så ført inn i Excel i hver sin kolonne. Jeg har valgt å samle graver fra samme anlegg etter hverandre, og nummereringen er derfor ikke kronologisk når det gjelder gravnummer. Det betyr at det er flere graver enn anlegg fordi

noen graver inneholder dobbelt- eller trippelgraver, samt flere gravleggelser i samme anlegg. Dermed varierer tallene etter om jeg teller de som en helhet eller for hvert enkelt individ. Dette blir spesifisert i analysen.

Analysen er kvantitativ og ble utført basert på spørringer i Excel ved bruk av filtefunksjonen. Kvantitativ analyse benyttes for å kunne belyse kompleksiteten på gravfeltene og i gravskikken. Den kan blant annet brukes for å undersøke sosial sammensetning (Jensen 2003:282), som her blir analysert i form av kjønn og alder. Her ble ulike variabler plukket ut og sammenliknet med hverandre for å analysere ulike kombinasjoner. For å kunne utføre slike spørringer er det viktig å være konsekvent på ordbruken. Hvis for eksempel "kremasjon" er skrevet feil, eller en skriver "ikke-ornert" i stedet for "uornert", blir ikke den feilskrevne regnet med i filtreringen. En komparativ analyse kan brukes til å undersøke forholdet mellom ulike variabler (Pickvance 2001:11). De neste avsnittene omhandler variablene som er valgt for denne oppgaven.

Det er naturlig å dele opp materialet inn i ulike perioder og sammenlikne de øvrige variablene mellom periodene for å vise forskjeller og likheter. Periodene er som nevnt førromersk jernalder og romertid, men i analysen trekkes gravene som dateres til overgangen fra bronsealder og eldre førromersk jernalder eller tidligere også innunder analysene for førromersk jernalder, mens gravene fra overgangen til folkevandringstid analyseres sammen med gravene fra romertid. Av 168 individer dateres dermed 84 individer til førromersk jernalder, og 72 til romertid.

Det ytre gravminnet er den delen av gravminnet som i mange tilfeller er synlig over bakken. Det er fem former for ytre gravminne som skal analyseres i denne oppgaven; røys, haug, steinlegning, flatmarksgrav og firkantgrav. Røys er laget av flere lag med stein av varierende størrelse, uten innblanding av jord eller grus slik hauger har. Røysene i dette materialet er runde, men de kan også være ovale, og i sjeldne tilfeller stjerneformet eller trekantede (Skogstrand 2016:37; Stenvik 2005c:137; Wangen 2009:katalog I:B). Røys er ofte synlige i terrenget. Hauger kan være laget av jordmasser uten steiner eller som en jorddekket røys eller steinpakning. Hauger kan være runde, lange eller ovale, og av varierende størrelse, fra små til meget store (Skogstrand 2016:37; Stenvik 2005b:135-136). Hauger er ofte synlige i terrenget, men kan bli overpløyet til fordel for jordbruk. Steinlegninger er en sammenhengende brolegning i mønster, ofte runde eller trekantet, laget av ett eller to lag med stein med fyllningsmasse av grus og/eller jord. Steinlegningene på Gunnarstorp var ikke synlige på

markoverflaten før flateavdekking (Wangen 2009:56, katalog I:B). Flatmarksgraver er graver eller groper uten markering på overflaten (Skogstrand 2016:37; Stenvik 2005a:111). I dette materialet er det derimot vanlig at graven har en dekkhelle, men de er likevel ikke synlige på overflaten. Ettersom disse likevel har blitt kalt flatmarksgraver av blant andre Resi (1986) og Vibe-Müller (1987), velger jeg å gjøre det samme. På Gunnarstorp er det også slike graver som Vivian Wangen (2009:katalog I:B) definerer som steinheller. Jeg har likevel valgt å kalle dette flatmarksgraver, ettersom de er like de øvrige flatmarksgravene i materialet. Dette gjelder tre graver på Gunnarstorp, nr. 54, 148A og 157A. Til slutt er det én firkantgrav i materialet. Den er en nedgraving med rektangulær form (Vibe-Müller 1987:7-8), og kan ha vært synlig i terrenget. Ytre elementer er også en del av det ytre gravminnet. Disse kan blant annet bestå av fotkjede/kantkjede, brolegning, toppstein eller bauta. På grunn av oppgavens begrensning vil kun fotkjeder/kantkjeder av hauger bli analysert og diskutert i denne oppgaven.

Det indre gravminnet er et konstruksjonselement inni graven, som ikke angår selve gravtypen. Det består gjerne av en kjernerøys eller steinpakning, gravkammer av stein, steinføring, dekkhelle eller dekkstein. Ved ett tilfelle er det en ny haug bygget over en eksisterende haug. Disse elementene er ikke synlige uten å flateavdekke. Indre gravminne finnes i alle typer ytre gravformer, men ikke alle graver har et indre gravminne. Dette blir analysert i kapittel 4, ettersom dette kan være en god indikator på *personhood*. Forfatterne av de ulike avhandlingene brukt i denne oppgaven har hatt uklar og ulik begrepsbruk, og det har derfor vært vanskelig å avgjøre hva som er indre elementer av graven. Jeg har derfor valgt å sette kjernerøys og steinpakning sammen, ettersom disse ofte har blitt omtalt om hverandre.

Gravskikken belyser måten de avdøde ble behandlet på, altså om den ble kremert eller gravlagt. Gravtypen følger gravskikk, men forklarer hvordan den avdøde har blitt behandlet og begravet. Det er 13 ulike gravtyper i dette materialet. Vivian Wangen (2009:katalog I:B) er den eneste av de brukte avhandlingene som har laget en begrepsavklaring for de ulike gravtypene, og det er dette som også er grunnlaget i denne oppgaven. Beingrop er en samling rensede brente bein, eventuelt med noe kull, som har blitt lagt i en grop eller nedgravning. Beinlag likner det overnevnte, men er ikke lagt i en grop. Beinsamling(er) er også rensede, brente bein som ofte blir anlagt i et anleggs fyllmasse innen et begrenset område. Brannflak er rester etter likbålet, enten kremasjonen ble utført på stedet eller restene har blitt flyttet. Det består av aske, kull og brente bein. Brente bein sammen med bålørje nedlagt i en grop kalles i dette materialet branngrav eller -grop. Grunnen til at det er to ulike begrep er ulik bruk av forfatterne.

Skjelettgrav er den eneste gravtypen som ikke er kremasjon, og hvor den avdøde har blitt gravlagt. Urnegrav er en gravtype hvor de brente beina, enten de er rensset eller ikke, blir lagt i en beholder av enten keramikk, bronse eller organisk materiale før det blir nedgravd. Brenne bein, ukjente gravtyper, beinlag/urnegrav, beinsamling/urnegrav og brannflak/urnegrav er også gravtyper som blir benyttet i denne oppgaven, men disse blir omtalt lenger ned. Sammen med gravtype kan også annen behandling av den avdøde analyseres, som mengden bein deponert, samt partering. Dette kan bidra til tolkning av identitet og personforståelse hos vedkommende. Når det gjelder mengden bein har jeg forsøkt å registrere dette i samme måleenhet, men også her er det ulike metoder, også hos samme forsker. Der det har vært mulig har jeg både benyttet meg av Holck (1986) ettersom han registrerer alle funn i gram. Derimot er det feilmarkering på en pose med bein, og der har jeg brukt Gjevall (1987), men han måler i liter.

Gjenstander har som nevnt agens i seg selv, og bidrar til konstruksjon av både identitet og kjønn. Det er derfor interessant å undersøke forholdet mellom gjenstander og henholdsvis kjønn og periode, for å se om korrelasjon mellom gjenstander og kjønn, og endring i gjenstandsmaterialet for disse i de utvalgte periodene. I romertid kommer det til nye typer gjenstander i materialet, og særlig import- og prestisjegjenstander skiller seg ut. Dette er gjerne gjenstander som ikke er produsert lokalt. Dette gjelder særlig romersk import i form av Østlandskjeler, våpen, og drikkeservise, men også edelmetaller. Lotte Hedeager (1990:104) påpeker at gull er en prestisjegjenstand enten den er forarbeidet lokalt eller ikke. En del av analysen bygges på AOT (Antall Objekt Typer), som omtales lenger ned.

Kjønn og alder er en viktig del av analysen. Kjønn deles her inn i kvinne, mann og ukjent individ. Alder på individene er delt inn i kategorier. Begge disse aspektene omtales lenger ned.

For å utføre analysen har jeg filtrert variablene i Excel. På denne måten dukker det opp grupperinger, og som kan belyse for eksempel hvor mange barn det er i materialet. For å vite hvilke variabler jeg skulle knytte sammen har jeg stilt spørsmål til materialet, som bidrar til å svare på den gitte problemstillingen. Når det gjelder denne oppgaven er det opplagt å stille spørsmål om hvor mange graver som finnes i hver periode, hvilken gravtype som er vanligst og hvilke skiller seg ut. Det samme gjelder det ytre gravminnet. Jeg har dermed filtrert disse variablene og telt de opp. Deretter har jeg lagt til kjønn som variabel, for eksempel mann - urnegraver - førromersk jernalder. Dette har jeg så ført inn i en tabell i Excel. Slike tabeller er utgangspunktet for grafer, som så brukes i kapittel 4 for å beskrive funnene.

Når det gjelder inndeling av periodene har jeg brukt både grovdatering og findatering. Grovdateringen kan tydeligere vise at det for eksempel *er* endring i gravskikk, hvor inhumasjonsgravene, altså graver hvor individet er begravet og ikke brent, er et nytt innslag i romertid, ettersom alle gravene samles. Findateringen kan derimot vise *når* endringen først dukker opp i materialet. Jeg bruker derfor både grovdatering og findatering på grafene, avhengig av hva som skal fremvises og vektlegges.

Basert på analysen av disse variablene kan jeg deretter diskutere mulige årsaker til forskjeller i gravuttrykket for de ulike kjønnene, mellom de ulike gravfeltene og hvorfor dette endrer seg over tid. Gravform og gravskikk i forhold til alder og kjønn analyseres, samt bruken av gravgods og behandling av kropp.

3.2.2 Problematiske gravtyper

Enkelte graver har vært vanskelige å kategorisere. Under gravskikk har jeg ført opp kremasjon eller inhumasjon. Dernest er gravtypen registrert, altså om det er brannflak, urnegrav, brannrop, beinlag og så videre. Dette er tatt med for å vise at selv om gravskikken kremasjon dominerer, så er det likevel store forskjeller i selve gravtypen, altså behandlingen av beina og deponeringsprosessen. I avhandlingene jeg har benyttet meg av, er det kun Vivian Wangen (2009:155) som har definert de ulike gravtypene. Jeg har derfor forsøkt å omgjøre de øvrige gravene til samme definisjon, men dette har ikke alltid latt seg gjøre. Wangen (2009:155) definerer for eksempel urnegrav som en grav hvor rensede, brente bein er lagt i en beholder av keramikk. Det er derimot flere graver med urne hos Vibe-Müller (1987) som han kaller urnegrop. I disse gravene er ikke beina rensede i tillegg til at beholderen er av tre eller bark. Resi (1986) registrerer ikke om beina er rensede eller ikke. Jan Petersen (1916) har heller ingen definisjon, kun tolkninger av hans beretning. For å lage en oversikt uten å endre tolkningen av gravene har jeg derfor valgt å registrere graver hvor beina har blitt lagt i en beholder, enten av keramikk, bronse/kobber (Østlandskjele), eller organisk materiale som tre eller bark, som urnegrav. Dette er uavhengig av om beina er rensede eller ikke. I de tilfelle hvor det tidligere er registrert om beina er rensede eller ikke er dette ført opp i katalogen (appendix II), men ettersom det ikke kommer frem på alle gravene, er ikke dette en sikker variabel som kan brukes i analysen. Dette hadde vært en god indikator når det gjelder tolkning av *personhood*.

Noen graver har jeg registrert med en annen gravtype sammenliknet tidligere registrering. Fire graver på Hunn (F.16, F.20, F.23, F.25) har blitt belyst som "mulig gravinventar" eller "mulig branngrav" (Resi 1986:69, 72, 74, 75). Det er flere slike anlegg på Hunn, men jeg har valgt å føre opp disse gravene i materialet ettersom to av disse, F.16 og F.23, har menneskebein. Det er usikkert hvilken grav beina stammer fra (Resi 1986:69, 74), og de blir derfor registrert som "ukjent" gravtype. Den tredje (F.20) har Resi (1986:72) registrert som mulig branngrav ettersom beina ikke har blitt tatt vare på. Jeg velger likevel å registrere den som urnegrav, basert på Erling Johansens (1951:135) beretning, hvor han forteller om en mann som fant en kobberkjele fylt med jord, som etter nærmere undersøkelser viste seg å inneholde brente bein. Dette tyder på at bronsekjelen ble benyttet som urne. I den fjerde graven (F.25) ble en beinsamling og leirkarskår funnet sammen. Det er ikke blitt utført undersøkelse av beina, men funnkombinasjon og funnsted tyder på en grav (Resi 1986:75), og denne tas derfor med. Funnomstendighetene tyder på at det kan være en urnegrav, men ettersom det også er spredte bein sammen med urnen har jeg valgt å registrere den som beinsamling/urnegrav. Utenom disse fire gravene, har Resi (1986:74) også registrert F.24 som en branngrav, til tross for at et kar i organisk materiale har fungert som beholder for beina. Jeg har derfor valgt å registrere den som urnegrav i dette materialet. I de øvrige anleggene på Hunn som har blitt registrert som "mulig gravinventar" eller "mulig branngrav" er det ikke funnet menneskebein, og disse regnes derfor ikke med her.

Utenom disse gravene på Hunn er det én grav på Store-Dal (haug 103) som inneholder gjenstander, kull og brente bein, hvor utgravningsberetning ikke foreligger. Den er derfor registrert som "ukjent" hos Petersen (1916:33) og i dette materialet.

Fire graver i dette materialet passer ikke inn i kun én gruppe gravtyper. Én av disse er omtalt over, grav F.25 på Hunn. I tillegg gjelder dette grav 120 på Gunnarstorp (Wangen 2009:192) og haug 97 og 116 (A+B) på Store-Dal (Petersen 1916:16, 41). Dette er graver hvor det har vært vanskelig å avgjøre hvilken gravtype som er benyttet. Dette kan for eksempel gjelde graver hvor funnomstendighetene er usikre, eller hvor det er funnet spredte bein eller brannflak sammen med en antatt urne. Disse gravene er derfor registrert som beinsamling/urnegrav, beinlag/urnegrav og brannflak/urnegrav. Den sistnevnte kunne eventuelt tolkes som en dobbeltgrav, men innholdet i graven er likevel registrert som én grav, og osteologiske analyser tyder på én person (Holck 1986:260; Petersen 1916:42), og derfor er den registrert som én grav

i dette materialet også. Disse fire gravene blir satt sammen i én og samme gruppe i analyse kapittelet, fordi de skiller seg fra de øvrige gravene, og kalles da "2 gravtyper".

"Brente bein" er en kategori hvor tre grupper har blitt slått sammen: enkelte spredte brente bein, spredte brente bein og brente bein i kullag. Disse tre kategoriene er slått sammen for å få bedre oversikt, ettersom de kun inneholdt fire graver, og med tanke på at gruppen er så liten er det logisk å ha den som én gruppe.

3.2.2.1 Dobbeltgraver

I noen anlegg er det flere graver, enten individene har blitt gravlagt samtidig eller ikke. Der det er mulig har jeg registrert graven som primær- eller sekundær grav. Dobbeltgraver som er registrert som sikre, er graver som andre har påpekt er dobbeltgraver. Dette gjelder grav 23 på Gunnarstorp (Wangen 2009:68), grav 100 på Ula (Holck 1986:302; Rødsrud 2003:grav 89 appendix 4) og en trippelgrav på Store-Dal (haug 2A+B) (Holck 1986:260; Rødsrud 2003:grav 53 appendix 4). Bergljot Solberg (2003:94) hevder haug 3 på Store-Dal også er en dobbeltgrav, men dette er kun basert på gravgodset ettersom det ikke er skjelettresten igjen i inhumasjonsgraven. Graven inneholder en skjoldbule og spyd som hun hevder tilhører mannen, mens to fibler og en nål i bronse har tilhørt kvinnen. Basert på diskusjonen i kapittel 3.1.1, er det umulig å avgjøre om dette er en man eller en kvinne, ettersom dette kan tilhøre kun ett individ, av begge kjønn. Jeg velger likevel å registrere den som "dobbeltgrav?".

I enkelte av disse gravene, slik som haug 75A på Store-Dal, er det derfor registrert to ulike gravtyper (Petersen 1916:57), fordi det muligens er to personer i denne graven (Holck 1986:263). Ettersom det i tillegg er to gravtyper blir de tolket som to graver, og registrert som "dobbeltgrav?", med "brannflak, urnegrav" som gravtype.

I flere graver samstemmer ikke de osteologiske analysene. Per Holck (1986:290) angir at grav F.21 på Hunn er en dobbeltgrav med både en kvinne og et barn. Mens Anders Hagen (1953:218) registrerer at det kun er en liten gutt begravet der, har Ingegerd Holand (2001:170) beskrevet det som en mannlig kremasjonsgrav. Jeg velger å registrere graven som en "dobbeltgrav?", for det er ikke utelukket. I F.18 er det funnet én grav med brente menneskebein, samt brente bein fra en kvinne i haugfyllen (Resi 1986:70). Selv om funnkonteksten er usikker, er den i dette materialet registrert som dobbeltgrav, slik Rødsrud (2003:grav 51 i appendix 4) også har gjort. Grav F.27 er ifølge (Resi 1986:76) en branngrøp. Den er i nærheten av andre branngraver, og mellom disse finnes det også et brannlag. Hun har registrert at graven

har tilhørt en kvinne over 40 år, men Holck (1986:294) har i tillegg registrert at det er et barn. Ut fra dette har jeg registrert graven som en "dobbelgrav?", men ettersom det er usikkerhet når det gjelder gravskikken, registrerer jeg at det er en branngrøp.

På Ula er det to graver som muligens er dobbeltgraver. Grav 45 og 79. Disse inneholder ifølge Holck (1986:293, 300) to individer, som i grav 79 stammer fra to ulike brenninger. Gjevall (1987:47, 55) hevder det er en person i hver grav. På grunn av uoverensstemmelser er de ført opp som "dobbelgrav?" i dette materialet.

3.2.3 Gjenstandsgrupper og Antall Objekt Typer (AOT)

Gjenstandene i databasen er registrert etter type, form og eventuell ornering, materiale og antall. I tillegg grupperes gjenstandene basert på funksjon:

1. 1: Våpen: Sverd, lanse/spyd, skjold, øks.
2. 2: Smykker og draktutstyr i jern og bronse: Fibler, spenner, ringer, halsringer, perler og kam
3. 3: Redskaper og personlig utstyr: Nål, syl, spinnehjul, kniv, bryne og kam
4. 4: Prestisjegjenstander: Smykker i edelmetaller, drikkehorn, sporer og våpen. Import: Romersk drikkeservise i glass og bronse, Østlandskjele. Perler regnes også under import ettersom de ofte er laget av glass eller rav som er importert.

Dette gjøres blant annet for å undersøke vanligste gjenstandene i periodene. Dette kan bidra til å styrke analysen om endringer i gravskikken, om det er relatert til kjønn og så videre. I tillegg er eventuelle bjørneklør i graven registrert. Bjørneklør har tidligere blitt ansett som et symbol på maskulinitet (Skogstrand 2016), mens importgjenstander kan knyttes til nettverkskontakter og handel, samt status (Jensen 2003:285, 289-290; Lund Hansen 1987; Solberg 2003:90, 94-99), som igjen kan brukes i diskusjon rundt identitet og personforståelse.

I tillegg er det gjort AOT-analyser, som formidler et bilde på antall gjenstander i gravene, og kan angivelig belyse forskjeller i materialet. Lotte Hedeager (1990) har blant annet brukt Antall Objekt Typer (heretter omtalt som AOT) analyse. Metoden teller kun opp antall typer objekter i en grav, ikke antall gjenstander. Dette bidrar til mindre skille mellom branngraver og inhumasjonsgraver. Den kan også gi en pekepinn på individets status. En grav kan likevel ikke betraktes som statusgivende hvis den bare har én prestisjefylt gjenstand, men lav AOT-verdi (Hedeager 1990:103). Når det gjelder dette materialet er det flere graver som ikke har gravgods,

men kun brente bein. Disse er registrert med "0". Det høyeste antallet gjenstandstyper er 11, som forekommer kun i én grav. Dette sammenliknes både med gjenstandsgrupper og dermed graver med import.

3.2.4 Alders- og kjønnsbedømming

Når det gjelder kjønns- og aldersbedømming har jeg brukt både avhandlingene hvor det er utført osteologiske undersøkelser (Gjevall 1987; Resi 1986), samt Holcks (1986) gjennomgang av norsk beinmateriale fra kremasjonsgraver. Jeg velger å heller kalle det "bedømmelse" enn "bestemmelse", ettersom de fleste gravene er kremasjonsgraver og dermed vanskelige å bedømme. I tillegg er osteologiske analyser på brente bein begrenset, forbundet med usikkerhet og ikke 100% korrekte: kvinner kan ha sterke muskelfester på grunn av hardt fysisk arbeid, og menn kan ha "spinkel" beinbygning (Holck 1986:74-77; Skogstrand 2010:25; Wangen 2009:68). Undersøkelser av ubrente skjelett kan være noe enklere, men kun én av inhumasjonsgravene har noen skjelettresten igjen (én hodeskalle). Denne har blitt aldersbestemt, men ikke kjønnsbedømt. I de øvrige skjelettgravene er det ikke skjelett tilbake.

I de tilfellene hvor de osteologiske bedømmelsene ikke samsvarer, har jeg satt kjønn/alder som "ukjent", mens i de tilfellene hvor kun en osteolog har alders- og/eller kjønnsbedømt et individ, er det dette som gjelder. Jeg har dessuten registrert om det er parteringsmerker på den døde, ettersom dette kan gi en pekepinn på endring i gravskikk, identitet og personoppfatning. Når det gjelder alder er det ulik inndeling hos de ulike forskerne. Holck (1986:101) har overlapp mellom kategoriene som øker med alderen. Gjevall (1987) på sin side har mer generelle termer, uten å nødvendigvis spesifisere omtrentlig alder. Jeg har ut fra dette omgjort disse til mer generelle termer i denne oppgaven, uten å trekke inn spesifikk alder (se tabell 3). Likevel har jeg beholdt en kolonne i databasen med Holcks (1986) vurderinger der de foreligger.

Holcks (1986:101) alderskategorier	Alderskategorier i denne oppgaven
	Spedbarn/nyfødt etter Gjevall (1987)
Infans I: 0-7 år	Småbarn
Infans II: 5-14	Barn
Juvenis: 10-24 år	Ung voksen
Adultus: 18-44 år	Voksen
Maturus: 35-64 år	Middelaldrende
Senilis 50-79 år	Eldre

Tabell 3: Omgjøring alder til generelle termer basert på Holck (1986) og Gjevall (1987)

Bemerkninger alderskategorier:

- Spedbarn og nyfødte er kun registrert hos Gjevall (1987)
- *Infans I* er i denne oppgaven registrert som småbarn, mens *infans II* er registrert som barn, ettersom det kun var ett barn i denne kategorien. De øvrige barna som er registrert her, har ikke blitt aldersbedømt nærmere enn at de er under 15 år, etter Holcks (1986:93) kriterier. Denne inndelingen er forenklet ettersom det brukes ulike termer hos Gjevall (1987), Holck (1986) og Resi (1986), samtidig som den forsøker å vise spennet i denne kategorien. *Infans I* kan også inneholder spedbarn, men dette er ikke spesifisert.
- *Juvenis* er registrert som ung voksen, ettersom denne alderen hos Holck (1986) overlapper gruppen ungdommer og unge voksne. I ett tilfelle er et individ i denne aldersgruppen heller registrert som barn i dette materialet. Det er fordi Holck (1986:290) har skrevet at det sannsynligvis er et barn i aldersgruppen *Juvenis*. Dette betyr at det er et individ yngre enn 15 år.
- *Maturus* er registrert som middelaldrende, ettersom Gjevall (1987) og Holck (1986) bruker ulike kategorier her.

Det forekommer uenighet i aldersbedømmingen, og dermed er det også en fordel med mer generelle alderskategorier. Dette gjelder for eksempel for grav 51 på Ula. Her har Gjevall (1987:48) registrert et ungt voksent individ, og Holck (1986:293) har registrert *maturus*. Da har jeg registrert individet som voksen ettersom ordet er mer universalt. I tillegg vil individer som blir kategorisert som "under middelaldrende", voksen/eldre, *adultus-maturus* eller *adultus-senilis*, bli registrert som voksne her. Dette kan føre til noe skjev fordeling av alder, men ettersom de er enige om at det ikke er et barn som er gravlagt, så gir dette likevel en relativt riktig aldersfordeling.

Når det gjelder å kjønnsbedømme individer basert på osteologi og gravgods er det mange fallgruver å passe seg for som nevnt i kapittel 3.1.1. Osteologi, slik som kjønnsbedømmelse basert på gjenstander, er forutinntatt når det gjelder bein; små og tynne bein og ledd er kvinner, mens sterke ledd og bein er menn. Dette er ikke alltid tilfellet, og fører ofte til skjevfordeling i mannens favør, og derfor er det ofte flere menn på en gravplass enn kvinner (Pearson 1999:96), til tross for at det gjerne er en overvekt av kvinner i et samfunn (Holck 1986:82-84). Dette gjelder ikke i dette materialet, ettersom det er flere kvinner som er kjønnsbedømt enn menn. Det er likevel fem graver i materialet som er kjønnsbedømt basert på gjenstander. Dette gjelder

graver F.19 og F.20 på Hunn som er henholdsvis inhumasjonsgrav og kremasjonsgrav, og haug 3, 5 og 6 på Store-Dal, som alle er inhumasjonsgraver. Gravene som har blitt bedømt som mannsgraver inneholder våpen, mens kvinnegravene inneholder deler av romersk drikkeservise. Haug 3 har blitt omtalt lenger opp, men har altså blitt tolket som en dobbeltgrav fordi graven inneholder både våpen, og fibler og nåler, som henholdsvis blir tolket som manns- og kvinnegjenstander.

Når det gjelder barn er de vanskelige å kjønnsbedømme, ettersom kroppen til jenter og gutter er veldig lik frem til tenårene (Holck 1986:74), og det er kun én barnegrav i dette materialet som er kjønnet. Graver har alltid vært kjønnet basert på gjenstander (Sofaer og Sørensen 2013:528) og i sin osteologiske analyse av grav 98 på Ula, var Gjevall (1987) usikker på tolkningen på grunn av bjørneklør i graven. Dette viser at biologisk kjønnsbedømming ofte blir avvist fordi den ikke passer inn i bildet (Harris og Cipolla 2017:57). Kun aDNA analyser kan med sikkerhet fortelle oss hvilket biologisk kjønn et individ har, men dette har ikke blitt gjort her fordi det ikke er skjelettmateriale igjen i skjelettgravene. Dessuten er det ikke nødvendigvis det biologiske kjønn som er avgjørende, men heller det konstruerte, kulturelle kjønn individets identitet samt *personhood*, noe som skal undersøkes i denne oppgaven. Jeg har likevel valgt å ha med enkelte graver som er kjønnsbedømt basert på gjenstander.

4 Materialeoversikt og analyse

I dette kapittelet presenteres gravfeltene som brukes i denne oppgaven, først med en gjennomgang av undersøkelseshistorikken på gravfeltene og generell informasjon om dem. I analysedelen sammenliknes så gravene, gravskikken og gravfeltene gjennom en komparativ analyse, slik det ble gjort reder for i kap 3.2. Hver variabel knyttes så til kjønn og alder, i et forsøk på å knytte dette sammen med *personhood*, identitet, sosialt kjønn og samfunn. Analysen utføres basert på de spørsmålene som hjelper til med å svare på problemstillingen.

4.1 Materiale

Gravfeltene som benyttes i denne oppgaven er plassert sør i det som tidligere het Østfold, som er det sørøstligste fylket i Norge. Landskapet her karakteriseres av flate leiresletter, morenerygger, åser, små fjorder og kiler (Resi 2005c:468). Gravfeltene; Gunnarstorp, Store-Dal og Hunn ligger på en rekke på ca. 5km i luftlinje langs moreneryggen Ytterraet. Ula ligger på vestsiden av Glomma i Fredrikstad, ca. 10 km vest for Hunn (se oversiktskart figur 1) (Resi 1986:7; Wangen 2009:15). For 2000 – 1000 år siden var havnivået henholdsvis 15 m og 10 m høyere enn dagens, som betyr at gravfeltene lå mye nærmere strandlinjen enn det de gjør i dag (Wangen 2009:15, figur 14). Flere av gravfeltene har lang brukstid, enkelte fra bronsealder til vikingtid. Det er utført flere utgravninger på gravfeltene gjennom hele 1900-tallet. Helge Gjessings registreringer i Borge, Østfold i 1908 ble grunnlaget for de første utgravningene på Hunn og Store-Dal (Hagen 1954:10; Petersen 1916; Resi 1986:9). På 1950- og -60 tallet ble det gjort nye undersøkelser på gravfeltene i Østfold.

Utgravningene på Hunn varte fra 1950 til 1953. Hunn ble valgt blant annet fordi "vi her hadde et større og vekslende kompleks med fornminner i et av våre fineste og rikeste funnområder fra eldre jernalder" (Johansen og Hagen 1951:115). I 1954 og 1955 ble det så funnet rester etter fem flatmarksgraver under grøftegravning på Hunn (Resi 1986:11). Gjennom hele 1970-tallet ble det utført flere arkeologiske undersøkelser på Hunn. Utgravningene var stort sett nødgravninger forårsaket av sandtaksutvidelser. I 1992-1994 og 1996 ble det igjen gjort utgravninger, denne gangen på midtfeltet. Her ble det funnet støpeplass fra bronsealderen, noe som var helt nytt på feltet og i Norge (Skre 1998a:126-127).

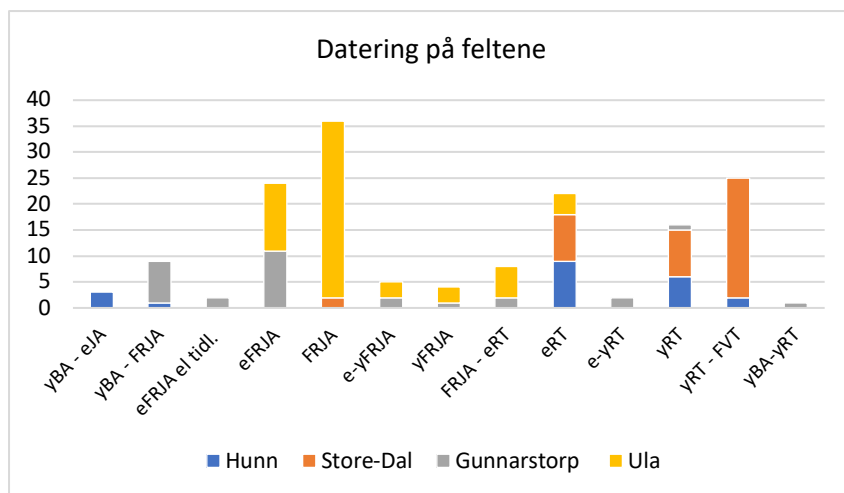
Ula og Gunnarstorp ble undersøkt på 1950 og 1960-tallet. På Ula startet utgravningen i 1955, hvor formålet var undersøkelse en gravhaug på gravfeltet. Undersøkelsen resulterte i lokalisering av firkantgraver og flatmarksgraver, og dermed videreføring av prosjektet i 1956

og 1958-59 (Vibe-Müller 1987). Gunnarstorp ble utgravd i 1955-1963. Dette gravfeltet ligger på løsmasseavsetninger som ble benyttet som grustak, og en del av gravfeltet var allerede ødelagt før undersøkelsene startet i 1955. Undersøkelsen tok utgangspunkt i de 22 synlige fornminnene på feltet, men det ble raskt avklart at flere steinlegginger ikke var synlige over markoverflaten. Et større område ble derfor undersøkt og innen våren 1956 hadde rundt 111 sikre og 20 usikre flatmarksgraver blitt lokalisert. Ved slutten av undersøkelsen i 1963 var det påvist totalt 153 anlegg på gravfeltet (Wangen 2009:17).

Gravfeltene er kollektive gravfelt, det vil si store gravfelt, som har blitt brukt over en lenger periode, og som tilhører landsbyen i nærheten (Jensen 2003:56; Johansen 1955:208, 230; Resi 1986:15-20; Stenvik 2005b:136). I denne oppgaven skal totalt 157 graver fra disse fire gravfeltene analyseres. Som nevnt tidligere, er dette alle de 134 kjente anleggene fra lokalitetene som kan dateres fra overgangen yngre bronsealder til førromersk jernalder til overgangen av yngre romertid til folkevandringstid. Anlegg som dateres kun til eldre jernalder er utelatt. Disse gravfeltene ble valgt fordi de vil gi et representativt bilde for å svare på problemstillingen. Samtidig er det kildekritiske forhold som må tas i betraktning. Dette gjelder blant annet graver fra førromersk jernalder, som består av flatmarksgraver. Disse kan det være vanskelig å finne ettersom de færreste har en synlig markering på markoverflaten (Solberg 2003:40-41).

Av 157 graver er det færrest graver på Hunn. Dette gjelder de utgravde gravene som inneholder menneskebein, ettersom det er flere registrerte graver enn det er utgravd. På Hunn er det kun 21 graver fordelt på 11. Tre graver er dobbeltgraver, mens syv er sekundær graver i allerede etablerte anlegg. Fra Store-Dal blir 43 graver analysert, fordelt på 38 anlegg. To graver er dobbeltgraver, mens en grav er trippelbegravelse. På Gunnarstorp benyttes 30 graver fordelt på 24 anlegg, hvorav kun én er dobbeltgrav. Det er flest graver som benyttes fra Ula, hele 63 graver fordelt på 61 anlegg. Her er tre graver dobbeltgraver.

Det finnes både kremasjonsgraver og inhumasjonsgraver i materialet, men kremasjonsgravene er i stort flertall. Kun 11 av gravene, er inhumasjonsgraver, mens de resterende 146 gravene er kremasjonsgraver. Inhumasjonsgravene er bare å finne på Hunn og Store-Dal, med henholdsvis tre og åtte hver, mens det kun er kremasjonsgraver på Gunnarstorp og Ula.

Figur 2: Datering av de fire gravfeltene.

Sekstini graver dateres til førromersk jernalder og 40 til romertid. Åtte av gravene dateres til overgangen fra førromersk jernalder til eldre romertid. Gravene som dateres til eldre førromersk jernalder eller tidligere (to graver), og til overgangen fra yngre

bronsealder (ni graver) blir regnet under førromersk jernalder, mens gravene som dateres til overgangen til folkevandringstid (25) regnes under romertid. På figur 2 kommer det klart til syne at bruken av Ula som gravplass opphører i eldre romertid, mens Hunn og Store-Dal får et oppsving fra eldre romertid og utover. Gunnarstorp har størst bruk i overgangen bronsealder til tidlig førromersk jernalder, for deretter å ha relativt jevnt lav bruk frem til yngre romertid.

I førromersk jernalder var branngravskikken enerådende (Resi 2005a:124; Solberg 2003:41; Wangen 2009:46), men, som analysen nedenfor vil vise, var den likevel ikke ensartet, ettersom det er stor variasjon i gravtyper og likbehandling. Flatmarksgraver og steinlegninger er de to dominerende ytre gravminnene i denne perioden. Gjenstandsmaterialet er begrenset, om det i det hele tatt er gravgods. De vanligste gjenstandene i graver fra denne perioden er leirkar, og på det meste draktutstyr eller nåler av bronse. To graver fra førromersk jernalder i dette material har også sigd som gravgods. Andre har avslag av flint. Kun én grav fra denne perioden har bjørneklør (se appendix II).

I romertid er branngravskikken fortsatt dominerende, men i eldre romertid kommer gravlegginger inn som et nytt element, hvor den avdøde ikke blir brent på likbål, men blir begravet. Haug som ytre gravminne dominerer. Det blir større variasjon i gjenstandene, men fortsatt er leirkar den vanligste gjenstanden i gravene. Ellers er redskaper som kniver og nåler vanlige, mens personlig utstyr og draktutstyr forekommer. Dette kan være spenner, berlokker, kammer og perler. I tillegg til edelmetaller som nytt innslag, finnes også importgjenstander i form av våpen og romersk drikkeservise (se appendix II).

4.2 Analyse

I dette delkapittelet belyser jeg mine observasjoner knyttet til materialet. Analysene baseres på graver og gravskikk, og knyttes til kjønns- og feministisk teori, samt til identitet og personhood i kapittel 5. I tillegg analyseres gravgods. Særlig prestisjegjenstander, import og AOT (se kapittel 3.2.1) blir vektlagt. Endringer fra førromersk jernalder til romertid kommer klart frem. Målet med analysen er å belyse de endringer som oppstår fra førromersk jernalder til romertid, både når det gjelder ytre gravminne, men også selve gravskikken.

Analysen av gravene vil baseres på enten individer eller antall graver, ikke på antall anlegg. Det vil si at antallet hauger fra for eksempel førromersk jernalder ikke er to, men én, ettersom det er to graver i én haug. Dette gjøres for å skildre gravskikken til menneskene som ble gravlagt, ikke for å telle opp antall anlegg i en gitt tidsperiode. Dessuten baseres analysen på de undersøkte gravene på feltene, og er gjelder dermed ikke alle gravene, ettersom ikke alle er undersøkt. Hvert delkapittel analyserer en variabel. Kjønn og alder trekkes så inn i disse analysene, for å forsøke å fremstille hvordan identitet og *personhood* ble uttrykket gjennom gravskikk. Deretter diskuteres resultatene av analysen og mulige årsaker til endringene i kapittel 5.

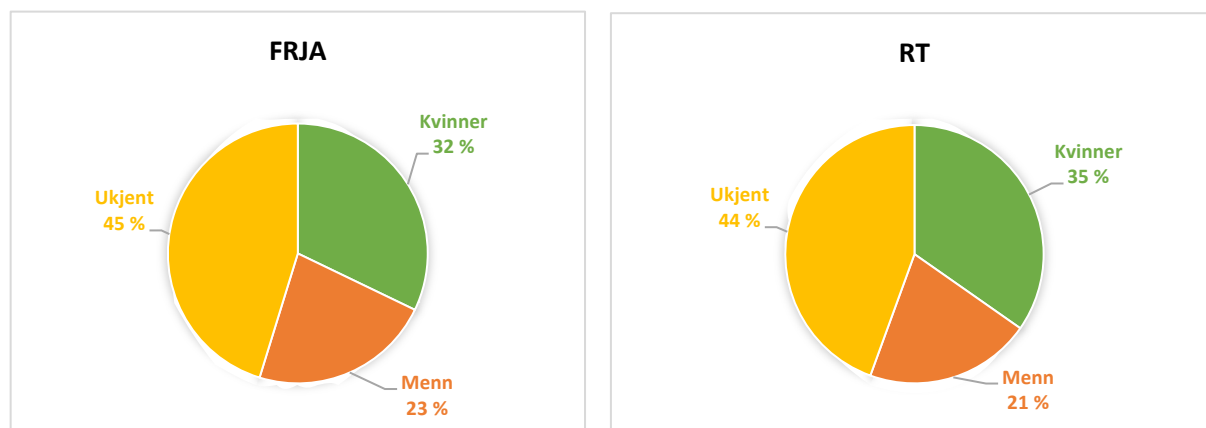
4.2.1 Kjønn og alder

I denne oppgaven skal 168 individer fordelt på 157 graver analyseres. Av disse er 93 individer kjønnsbedømt. Som diskutert i kapittel 3.2.4 er disse kjønnsbedømmelsene utført av osteologer, eller andre arkeologers bedømming basert på gjenstander. Kjønnbedømming basert på gjenstander er problematisk, som drøftet i kapittel 3.1.1. Denne metoden er heller forutinntatt og ofte feil, ettersom det baseres på tradisjonelle syn av kjønnsroller, og må derfor tas med forbehold.

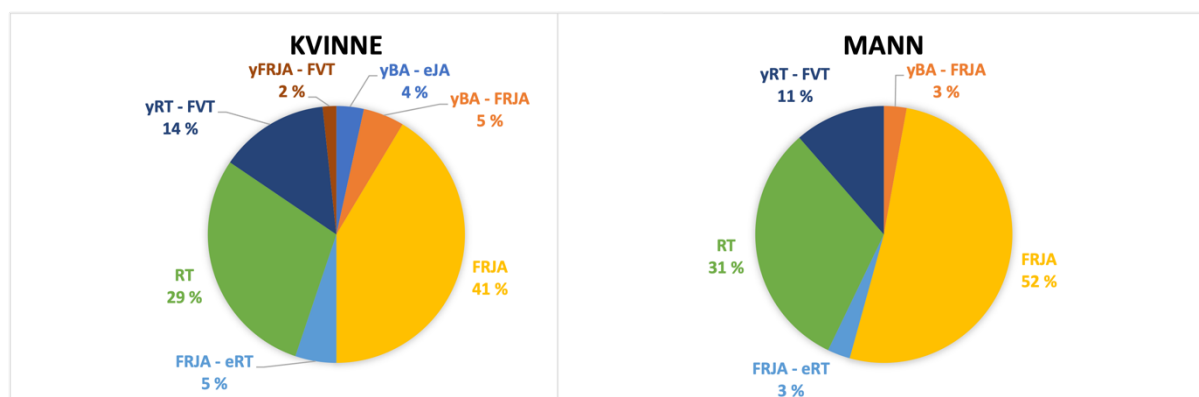
Kjønnbedømmingen viser at det er 58 (34%) kvinner, 35 (21%) menn, mens de øvrige 75 (45%) individene har ukjent kjønn. Ettersom det gjerne er en overvekt av kvinner i et samfunn (Holck 1986:82-84), er det ikke overraskende at det er flere kvinner også her. Forskjellen burde likevel ikke være såpass stor som den er her, men dette er et fenomen som er vanlig i eldre jernalder (Moen 2019a:95; Skogstrand 2016; Stylegar 2006:164; Tsigaridas 1998:15). Ifølge Neil Price (2008:259) fikk ikke alle mennesker i vikingtid en grav, men at det antakelig heller var mindre enn halvparten av befolkningen som ble gravlagt. Det kan se ut til at dette også gjelder her, ettersom det er såpass få graver fra fire gravfelt som strekker seg over 900 år. Det

er også interessant at utvalget av individene som fikk en grav går på tvers av kjønn i dette materialet, men det er tydelig overvekt av kvinner både i førromersk jernalder og i romertid (figur 3). Dette kan dermed tyde på at kjønn har vært en avgjørende faktor når det kommer til hvem som har bitt gravlagt, selv om begge kjønn er representert i gravmaterialet.

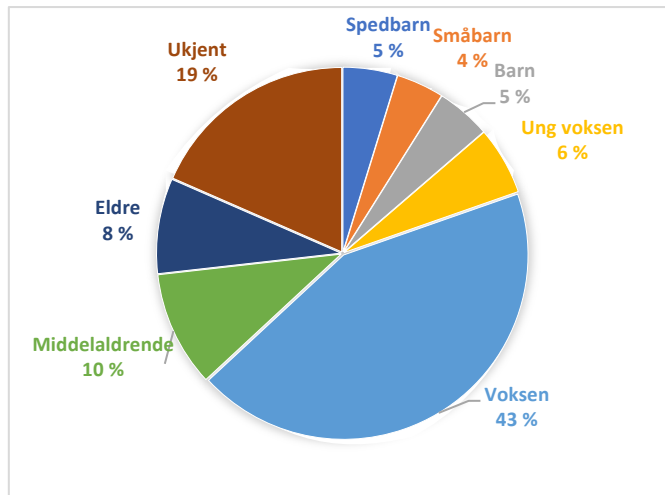
Figur 3: Kjønnfordelingen i førromersk (med overgangen fra bronsealder) til romertid (med overgangen til folkevandringstid).

Figur 4: Fordelingen av de respektive kjønn i hver periode.

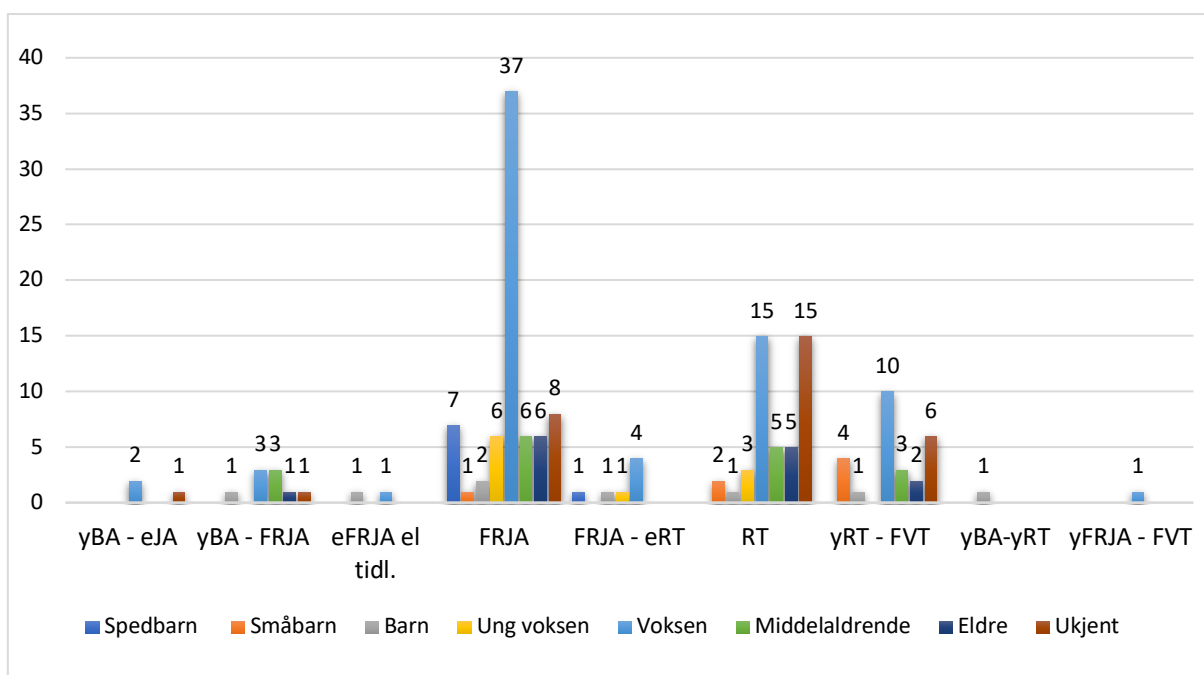
Figur 4 viser kjønnfordelingen i de ulike periodene. Over halvparten av mennene, 55%, er gravlagt i overgangen bronsealder til førromersk jernalder til overgangen til romertid, mot 46% av kvinnene. Forskjellen jevner seg derimot ut i romertid og mot overgangen av folkevandringstid, hvor 43% av kvinnene er gravlagt mot 42% av mennene. Dette har sammenheng med at det er flere graver som dateres til førromersk jernalder, men viser samtidig at det er flere menn som gravlegges da enn kvinner. Begge kjønn er gravlagt på alle feltene, uten stor overvekt av det ene eller andre kjønn. Det er derfor ikke sannsynlig at kjønn har påvirket valg av gravplass.

Av 168 individer er 137 individer aldersbedømt. Når det gjelder alder er det ikke overraskende at den største kategorien er voksne individer. Selv om levealderen var mye lavere enn den er i dag, sannsynligvis mellom 30-40 år (Holck 1986:103, 105), er 18% av individene over middelaldrende eller eldre (figur 5). Tjuetre graver, eller 14%, er barnegraver tilhørende individer under 15 år; åtte spedbarn, syv småbarn og åtte barn under 15 år.

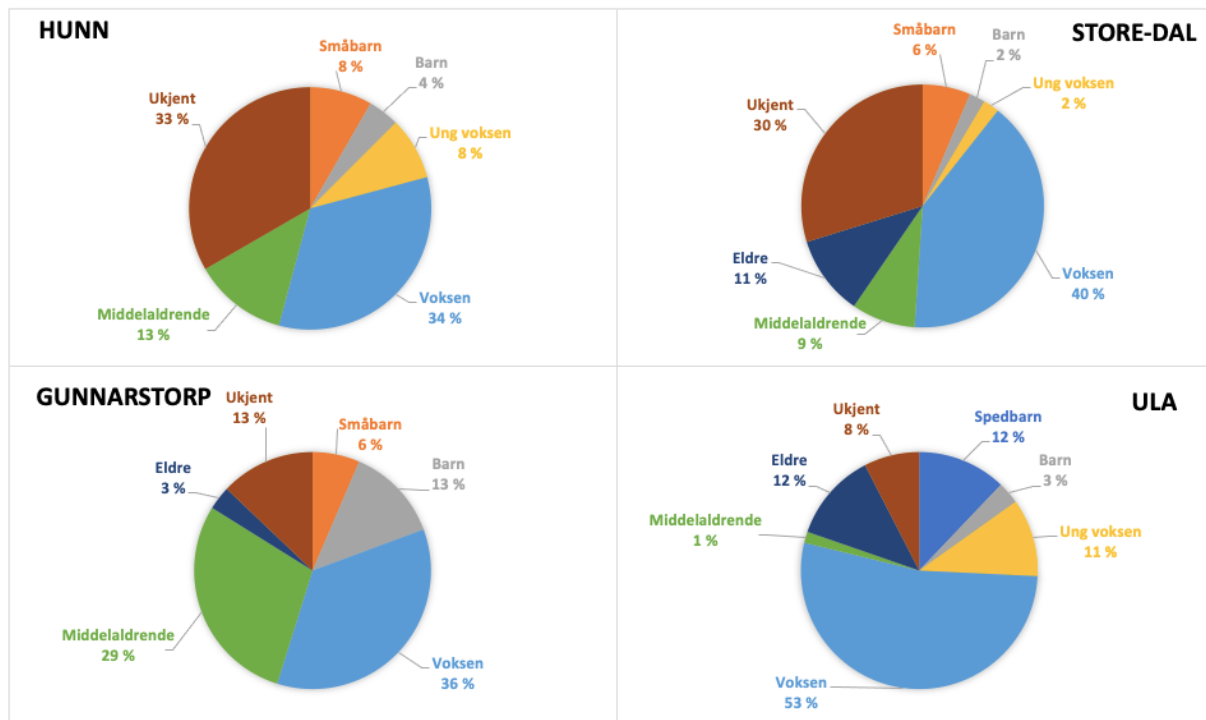
Figur 5: Aldersfordelingen i materialet.

Antall barnegraver i denne oppgaven vitner ikke om høy barnedødelighet, som likevel må ha vært til stede, slik Liv Helga Dommasnes (1999:13) påpeker. Enkelte har anslått at barnedødeligheten har vært 20-25% i romertid (Skogstrand 2015), men den kan ha vært så høy som 53% for barn under 15 år, slik den var i Østerrike i bronsealder (Rebay-Salisbury et al. 2018:100). Figur 5 viser at syv spedbarnsgraver dateres til førromersk jernalder, mens én dateres til overgangen til eldre romertid. Når det gjelder småbarnsgravene dateres én til førromersk jernalder, to til romertid og fire til overgangen mellom romertid og

Figur 6: Alder fordelt på periode

folkevandringstid. Barnegravene er derimot spredt relativt jevnt gjennom hele perioden fra overgangen fra bronsealder til førromersk jernalder til overgangen fra romertid til folkevandringstid, som vist på figur 6.

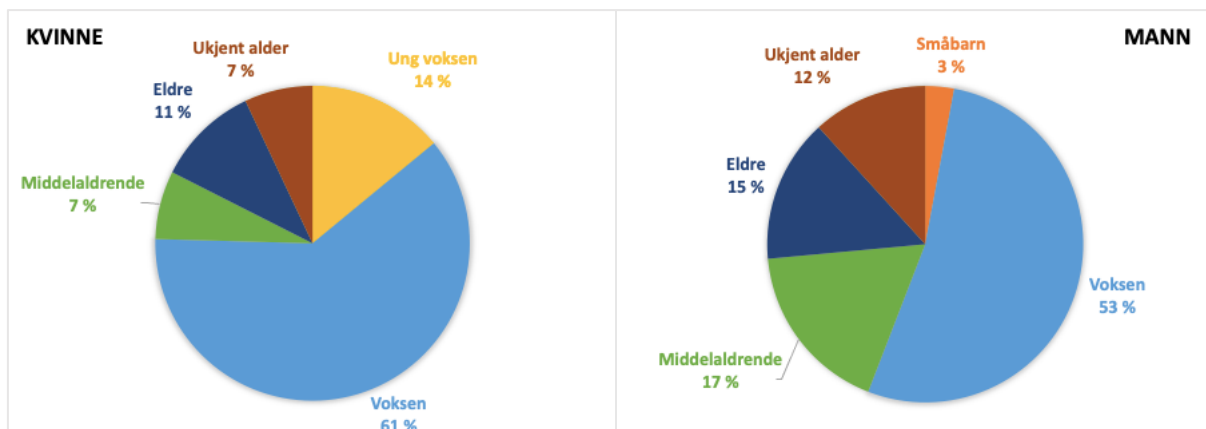

Figur 7: Aldersfordelingen på gravfeltene.

De fleste barna i materialet har fått sin egen grav, men to av barna i romertid er gravlagt i dobbeltgrav sammen med voksen eller middelaldrende kvinne. I dette materialet er barn gravlagt på alle gravfeltene, som vist på figur 7, men dette er spesielt fremtredende på Gunnarstorp, hvor 19% av gravene er barnegraver. Store-Dal har minst andel; 8% av gravene her er barnegraver. Hunn og Ula har henholdsvis 12% og 15%. Kun Ula har spedbarnsgraver, men ettersom *Infans I* hos Holck (1986:101) er en kategori fra 0-7 år kan det være flere spedbarn i denne gruppen.

Det er interessant at det er såpass mange barnegraver i materialet, spesielt med tanke på at barn ikke har fått en grav i alle perioder av forhistorien (Dommasnes 1999:13). Tradisjonelt blir det antatt at det kun finnes graver etter barn født med høy status i romertid (Jensen 2003:324; Skogstrand 2015), men dette gjelder ikke nødvendigvis alle de åtte barnegravene som dateres til romertid eller overgangen til folkevandringstid. Hvis sosial status vises gjennom gjenstandene i graven, er det kun én barnegrav som skiller seg markant ut, nemlig grav F. 21 på Hunn. Dette er en av dobbeltgravene, og denne graven inneholder fullt våpensett med sporer samt Østlandskjele.

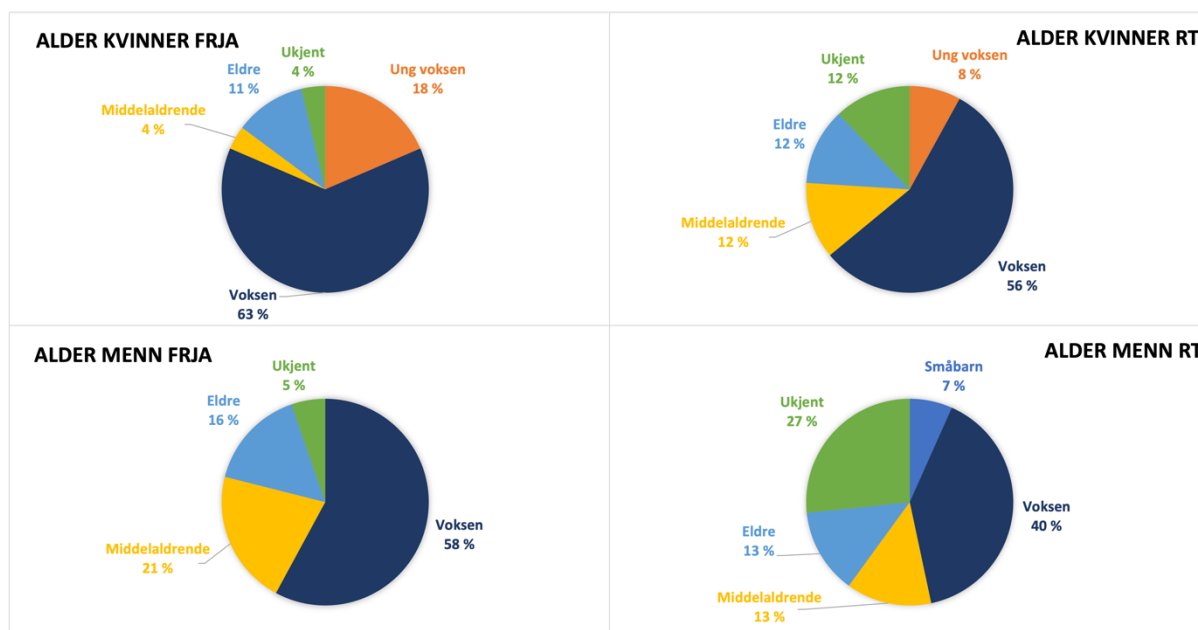
Selv om 14% av gravene er barnegraver, burde antallet vært høyere på grunn av antatt høy barnedødelighet. En årsak til dette kan være at det ikke er levninger igjen og at de derfor mangler i materialet. Bein fra barn tåler mindre varme enn bein fra voksne og kan bli totalt pulverisert, i tillegg til at de har lavere tetthet og bevares derfor ikke like godt, og kan derfor mangle helt i materialet (Holck 1986:105,168; Moen 2019a:92; Sellevold 2005:23). Det er likevel relativt stor andel barnegraver på disse gravplassene.

Figur 8: Alder fordelt på kjønn. Andelen middeldrende og eldre menn er høyere enn hos kvinner. I motsatt fall er det kun unge voksne kvinner og flere voksne.

Analyse av aldersfordelingen av de kjønnsbedømte gravene (figur 8) viser at det er det kun er kvinner som dør som unge voksne i dette materialet. I tillegg er det en større andel voksne kvinner enn menn som dør. Samtidig er det flere middeldrende og eldre menn enn kvinner. Dette kan knyttes til høy risiko for komplikasjoner ved graviditet og fødsel (Rebay-Salisbury 2016:57; Skogstrand 2016:88). Katarina Rebay-Salisbury (2017a:16) anslår at risikoen for å dø i barsel var opp til 15% i jernalder, basert på gravplass i Østerrike, som er sammenlignbart samfunn og periode. Den første fødselen er knyttet til høyest risiko (Rebay-Salisbury 2017b:57), og det er ikke usannsynlig at kvinnene var yngre ved første fødsel enn det de er i dag. Korte kvinner har større sjans for komplikasjoner under fødsel (Rebay-Salisbury et al. 2018:96), noe som her kan gjelde unge voksne ettersom denne kategorien gjelder individer fra 10-24 år, hvor ikke alle kvinnene er ferdig utviklet.

Nedenfor vil kjønn og alder bli trukket inn som en del av analysen av hver variabel. Det er interessant å kaste lys over hvem som er gravlagt i disse gravene. Alders- og kjønnsfordelingen kan også belyse *personhood*, og måten en person blir oppfattet. At enkelte aldersgrupper eller kjønn kun blir gravlagt i en viss type av ytre gravminne, eller omvendt kan tolkes som et tegn på at disse hadde en gitt identitet, og ble oppfattet på en bestemt måte i samfunnet.

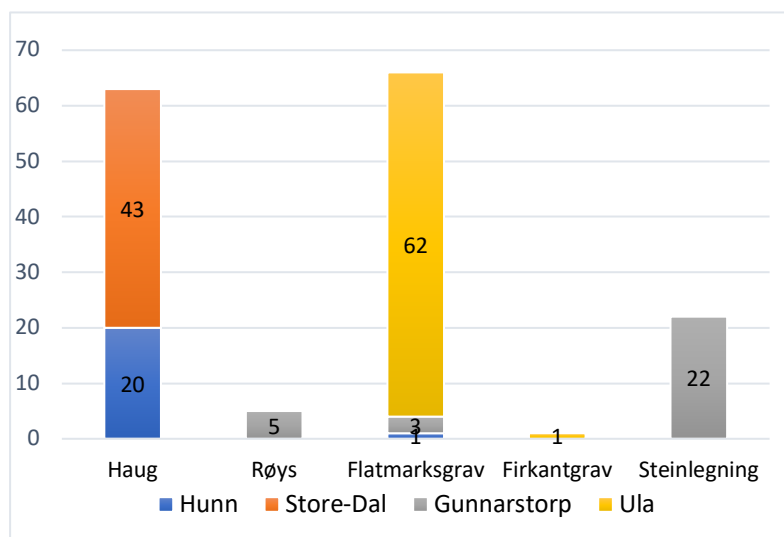
Figur 9: Aldersfordeling for kjønnene i førromersk jernalder og romertid med overgang til folkevandringstid. Overgangen fra henholdsvis bronsealder til folkevandringstid er medregnet i oppdelingen.

Figur 9 viser kjønnenes aldersfordeling i førromersk jernalder og romertid. I romertid og overgangen til folkevandringstid blir kvinnene noe eldre, ettersom særlig flere kvinner blir middelaldrende, og dermed går også antall unge voksne kvinner ned. Antall individer som ikke er aldersbedømt går opp i romertid hos begge kjønn. Dette har sammenheng med at flere av inhumasjonsgravene har blitt kjønnsbedømt basert på gjenstandene, og ettersom det ikke er skjelettresten i disse gravene er det umulig å angi alder. Antall eldre og middelaldrende menn er lavere i romertid enn i førromersk jernalder. Det er tenkelig at dette også har en sammenheng med skjelettgravene, ettersom de ikke kan aldersbedømmes.

Resultatet av analysen viser dermed at både kjønn og alder er avgjørende faktorer når det gjelder hvem som blir gravlagt, og dette endrer seg fra førromersk jernalder til romertid.

4.2.2 Ytre gravminne

Det ytre gravminnet er synlig over bakken og fordeler seg på fem hovedgrupper: haug, røys, steinlegning, firkantgrav og flatmarksgrav. Selv om flatmarksgraver ikke er synlige på markoverflaten er de likevel registrert under denne kategorien, ettersom den også kan ha et indre gravminne i form av en dekkhelle eller steinpakning. Kun én grav er registrert som firkantgrav. Haugenes hovedform er rund eller lang, men det finnes i tillegg én oval haug og én med uspesifisert i form. Steinlegningene kan være både runde og trekantet.

Figur 10: Antall graver fordelt på ytre gravminne på feltene. Her kommer den ensartede bruken tydelig frem.

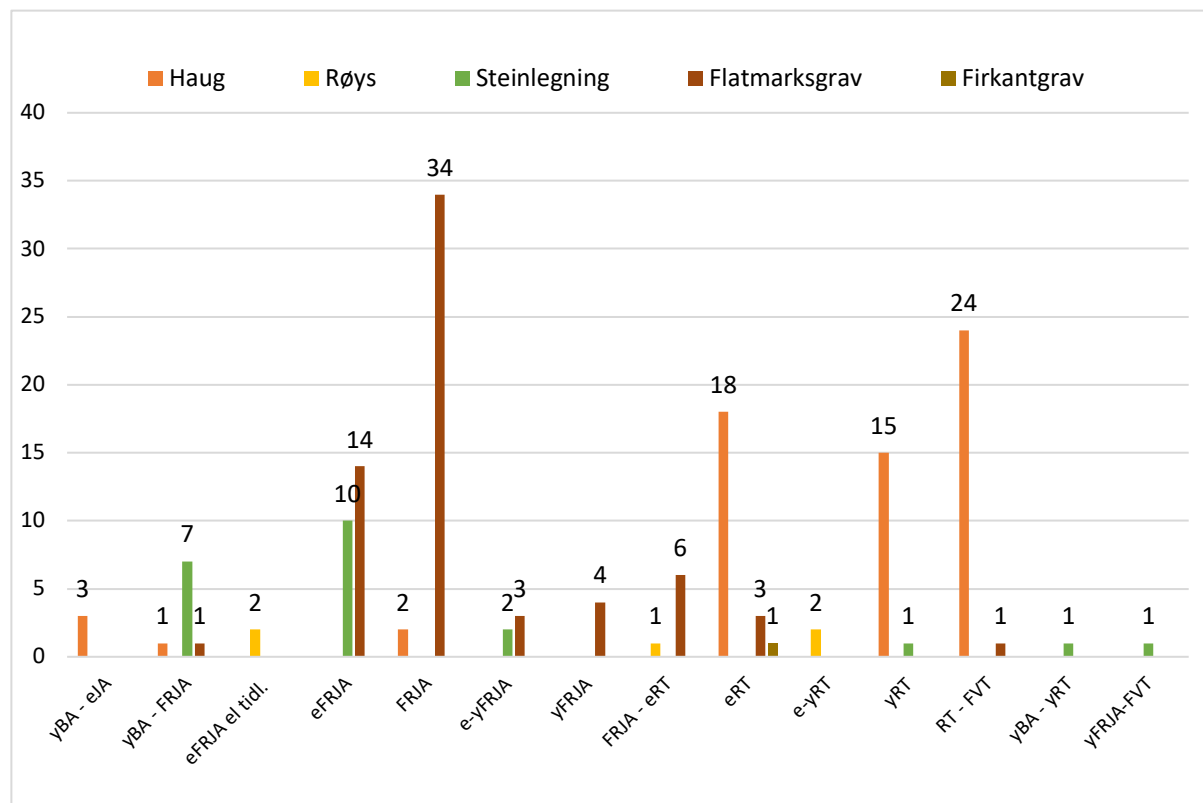
Det er litt færre graver i hauger enn i flatmarksgraver, men de 63 gravene i hauger er fordelt på 48 anlegg. Disse to gruppene utgjør 82% av gravene. Førtini av gravene er i rundhaug, 12 er i langhaug og én i henholdsvis oval og i haug med uspesifisert form. Gravhaugene er bare å finne på Store-Dal og Hunn. Store-Dal har 43 graver fordelt på 38 hauger, mens Hunn har 20 graver i 10 hauger. På Gunnarstorp er det 22 graver i steinlegninger (14%) fordelt på 17 anlegg, fem graver i røyser (3%) fordelt på fire anlegg, og tre flatmarksgraver. Til slutt er det én (1%) firkantgrav på Ula. Dette viser hvor ensartet det ytre gravminnet på feltene er hver for seg, slik figur 10 viser. Unntaket er Gunnarstorp, hvor det er noe mer variasjon. Hvis en derimot sammenlikner gravfeltene med hverandre er det ytre gravminnet variert, og det endrer det seg over tid, slik det vises tydelig på figur 11.

Figur 11 viser at bruken av flatmarksgraver faller markant ved overgangen til eldre romertid, til fordel for hauger, som tar over som vanligste ytre form. Prosentvis fordeling av rundhauger og flatmarksgraver i førromersk jernalder og romertid er nesten omvendt i de to periodene. I førromersk jernalder er 80% av gravene flatmarksgraver, mens kun 3% er i rundhauger. I romertid er derimot 72% av gravene i rundhauger, mens 8% er i flatmarksgraver. Dessuten er det ingen flatmarksgraver i yngre del av romertid og kun én som dateres til overgangen romertid/folkevandringstid. Dette viser at det er en tydelig endring i det ytre gravminnet og i gravskikken i de to periodene, og at bruken av Ula som gravplass opphører fra eldre romertid, mens Store-Dal og Hunn tar over som gravplass (figur 4). En kan undres om den ytre gravformen endres fordi gravplassen blir flyttet eller om de endrer både det ytre gravminnet og

Sekstiseks graver, eller 42%, er flatmarksgraver, fordelt på 61 anlegg. Figur 10 viser hvordan gravenes ytre form fordeler seg på de fire gravfeltene; av 66 flatmarksgraver er 62 på Ula, tre på Gunnarstorp og én på Hunn.

Det er litt færre graver i hauger enn i flatmarksgraver, men de 63 gravene i hauger er fordelt på 48 anlegg. Disse to

valg av gravplass på grunn av endringer i samfunnet. Dette spørsmålet skal trekkes med videre og diskuteres i kapittel 5.

Figur 11: Ytre gravminne fordelt på periode, uten spesifisering av form. Her kommer endringer i ytre gravminne tydelig frem; fra flatmarksgraver i førromersk jernalder, til gravhauger i romertid.

Videre viser figur 11 at steinlegninger har sin storhetstid i overgangen fra bronsealder til førromersk jernalder frem til overgangen eldre førromersk jernalder. I tillegg er det to graver som dateres til overgangen eldre/ynge førromersk jernalder, samt tre graver som dateres utenom disse periodene. To av disse kan ikke dateres mer nøyaktig enn henholdsvis yngre bronsealder til yngre romertid og fra yngre førromersk jernalder til folkevandringstid. I tillegg dateres én til yngre romertid. Dette gjør det noe vanskelig å avgjøre om det er opphør av bruken, men det viser likevel at det er en markant nedgang. Det er få røyser i dette materialet, men de er i bruk frem til overgangen eldre/ynge romertid.

I tillegg til endring i bruken av gravhauger over tid, kan en også se endring i haugenes form. Alle hauger før yngre romertid er rundhauger, mens langhauger ikke kommer til før i yngre romertid med en økning i overgangen fra yngre romertid til folkevandringstid. Dessuten er det variasjon i størrelse på haugene. Rundhaugenes diameter varierer fra 4,8 m til 22,5 m, med en gjennomsnittsdiameter på ca. 12 m. Lengden på langhaugene varierer fra 10 m – 16 m med gjennomsnittslengde på ca. 13 m. Tre hauger i materialet har ikke registrert størrelse.

Når det gjelder gravhaugene er det ulik praksis når det kommer til gravlegging av flere i samme haug. I dette materialet er det sjelden flere inhumasjonsgraver i samme haug. Kun to hauger med inhumasjonsgraver har mer enn én grav; én på Hunn hvor det er to separate inhumasjonsgraver i tillegg til en kremasjonsgrav, samt én mulig dobbeltgrav i haug 3 på Store-Dal (se appendix II). Det er derimot ofte flere kremasjonsgraver, opp til fire, i samme haug. Ofte er gravene fra samme periode, mens andre ganger er det et lite avvik i periodene. Fire graver på Hunn, F.2, F.29, F.30 og F.31, er datert til yngre bronsealder til førromersk jernalder eller yngre bronsealder til eldre jernalder. Primærgraven i haugen er derimot fra bronsealder, og dermed har et eldre anlegg blitt benyttet. Andre hauger har graver som dateres både til eldre og yngre romertid. Én av disse haugene har graver datert til periode B2 og C3 (se tabell 1), det vil si at periodene ikke overlapper.

Gravhaugene med inhumasjonsgraver er blant de største haugene. To inhumasjonsgraver er i langhauger, de øvrige ti er i rundhauger. Den minste av rundhaugene med inhumasjonsgrav er 8 m, mens de resterende har en størrelse mellom 13 m – 22,5 m. Gjennomsnittsdiameter for disse er 16,3 m. Det er flere kremasjonsgraver i rundhauger, men til gjengjeld er de mindre; den minste av rundhaugene med kremasjonsgraver er 4,8 m, og den største 20 m, med gjennomsnittsdiameter på 11,1 m. Gjennomsnittsdiameter regnes ut fra antall graver, ettersom det ikke er stor forskjell i disse. Når det gjelder langhaugene er det ikke like tydelige forskjeller på størrelsen etter hva slags grav den inneholder; gjennomsnittslengde for inhumasjonsgraver er 13,15 m, den minste er 10,5 m og den største 15,8 m, mens for kremasjonsgraver er gjennomsnittslengden 13,1 m. Den korteste av langhaugene med kremasjonsgraver er 10 m og den lengste er 16 m.

Fotkjeder er en del av den ytre konstruksjonen av gravminnet. Av 48 hauger er de kun fotkjeder på ni. Også gravene i haug som dateres til overgangen fra bronsealder er medregnet her. Én haug, Jyderhaug på Hunn, har dobbel fotkjede. I dette materialet er det kun én langhaug som har fotkjede, mens det er noe vanligere på rundhauger, ettersom åtte rundhauger har dette. Fotkjeder er bare å finne på hauger større enn 10-12 m, men ikke alle hauger som er større enn dette har fotkjeder. Av ti hauger større enn 15 m har halvparten fotkjede.

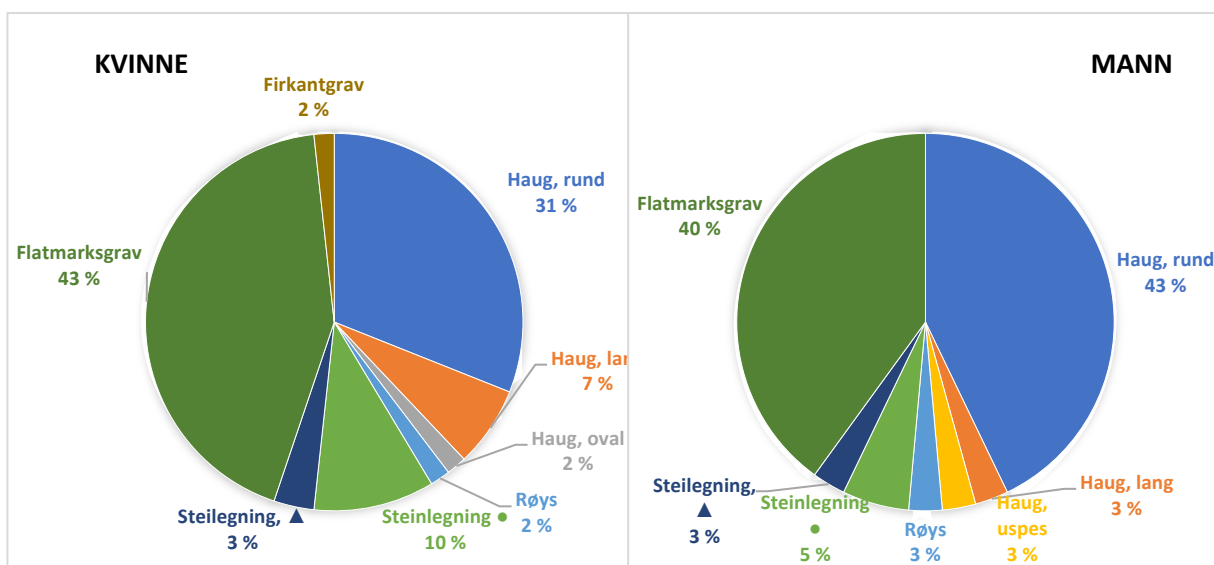

4.2.2.1 Ytre gravminne fordelt på kjønn og alder

Ved å analysere kjønnsfordelingen i graven kan en vurdere om det er en sammenheng mellom disse. Figur 12 viser fordelingen av kjønn på ytre grav i materialet, mens figur 13 viser fordelingen i førromersk jernalder og romertid.

Figur 12 viser at hvis man tar alle gravene i materialet i betraktning er flatmarksgraver den vanligste ytre gravformen for kvinner, mens rundhauger er vanligst for menn. Rundhauger er likevel en vanlig ytre gravform hos kvinner, og flatmarksgraver hos menn, ettersom henholdsvis 31% og 40% er gravlagt i slike. Rundhauger og flatmarksgraver utgjør dermed 83% av mannsgravene, mens de utgjør 73% hos kvinner.

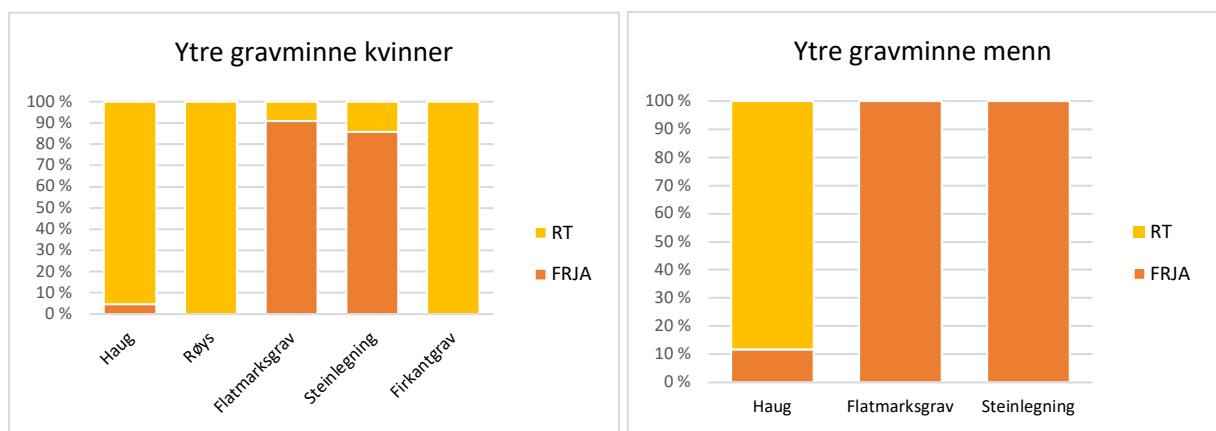
Langhauger blir tradisjonelt ansett som kvinnegraver (Lillehammer 1996:84; Tsigaridas 1998:2). Figur 12 viser at det er flere kvinner enn menn gravlagt i langhauger i dette materialet, men en kan ikke dermed fastslå at det er en kvinne gravlagt i en langhaug, ettersom også menn gravlegges i slike.

Figur 12: Fordeling av kjønn på ytre gravminne, basert på alle graver i materialet, uavhengig av periode.

Det er vanskelig å avgjøre om firkantgraver er mer vanlig for kvinner, fordi det er kun én slik grav i materialet. De øvrige gravformene er relativt jevnt fordel, med unntak av steinlegninger, hvor det kan se ut til at dette er vanligere for kvinner. Dette gjelder spesielt runde steinlegninger, hvor 10% av kvinnene er gravlagt i, i motsetning til 5% menn. Det er dermed forskjell på kjønnene når det gjelder enkelte ytre gravminner, mens det ikke er forskjell på andre. Dette kan ha sammenheng med mengden av disse typene i materialet.

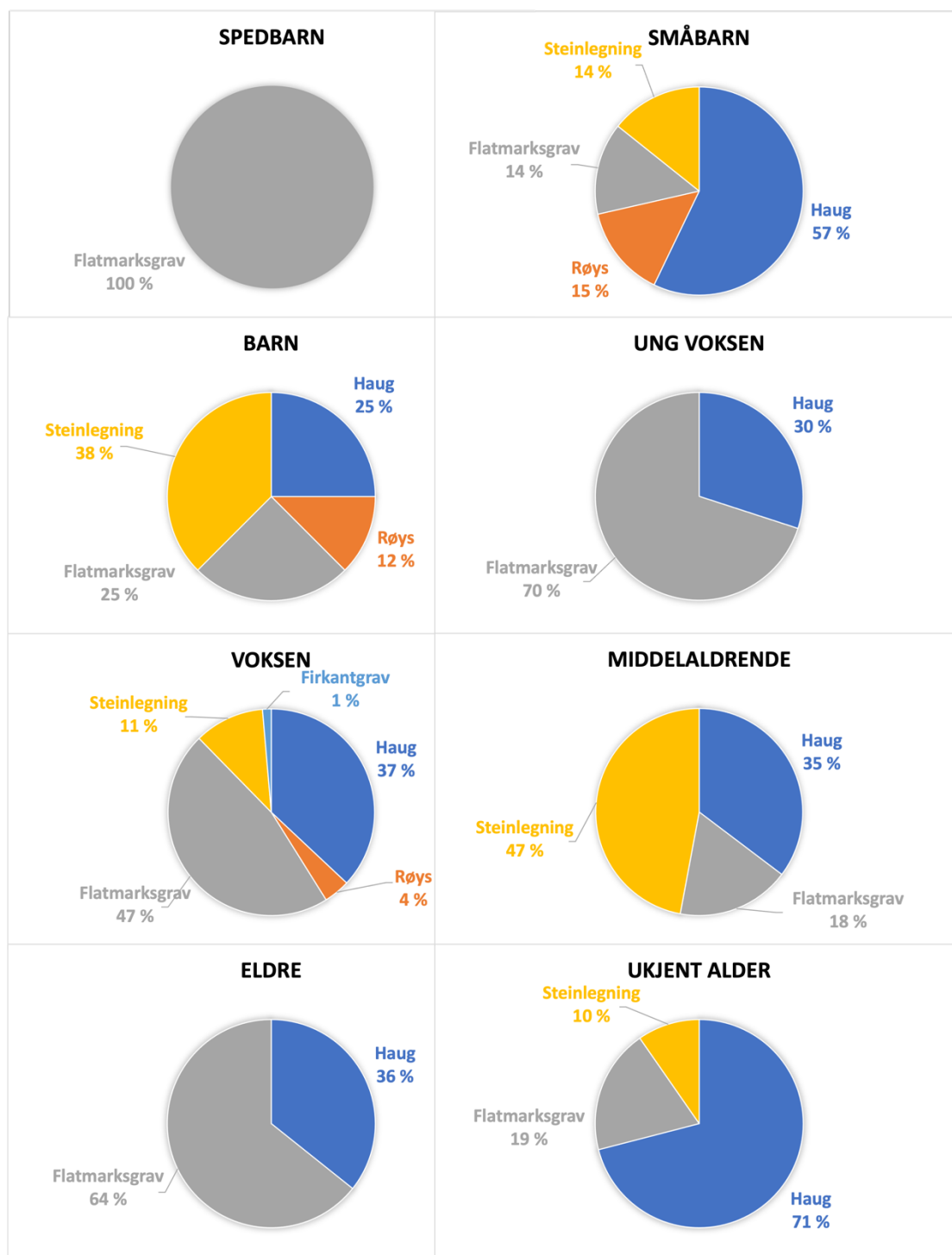
Figur 13 viser fordelingen av kjønnene i de ulike periodene. Her vises det tydelig at alle mannsgraver i materialet er å finne i hauger i romertid, mens kvinnene blir gravlagt i flere former av ytre gravminne. Forskjellene mellom de ulike periodene og mellom kjønnene kommer klart frem; menn blir i hovedsak gravlagt i flatmarksgraver og steinlegninger i førromersk jernalder, men kun hauger i romertid. Mens graver med kvinner gir det samme inntrykket i førromersk jernalder, er det mye større variasjon av det ytre gravminnet i romertid, ettersom de blir gravlagt i fem ulike gravformer. Figur 13 viser ikke graver i overgangen førromersk jernalder til eldre romertid, hvor en mann er begravet i en røys. Kvinnene i overgangen mellom periodene er gravlagt i flatmarksgraver og endrer dermed ikke nevneverdig på fremstillingen.

Figur 13: Kjønnfordeling ytre gravminne fordelt på periode. Under FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver som dateres til eldre førromersk jernalder eller tidligere tatt med, mens under RT er også graver datert til overgangen til folkevandringstid medregnet.

Når det gjelder aldersfordelingen på ytre gravminner er det interessant å se på figur 14 som viser aldersfordelingen på ytre gravminne. Figuren viser at spedbarn kun blir gravlagt i flatmarksgraver og unge voksne kun i flatmarksgraver og i hauger. Dette kan ha sammenheng med at hverken disse alderskategoriene eller disse gruppene av ytre gravminne er store. Det kan også være et tegn på at ettersom levninger av spedbarn tåler mindre varme og fortære brytes ned, har de kun blitt funnet i disse gravene.

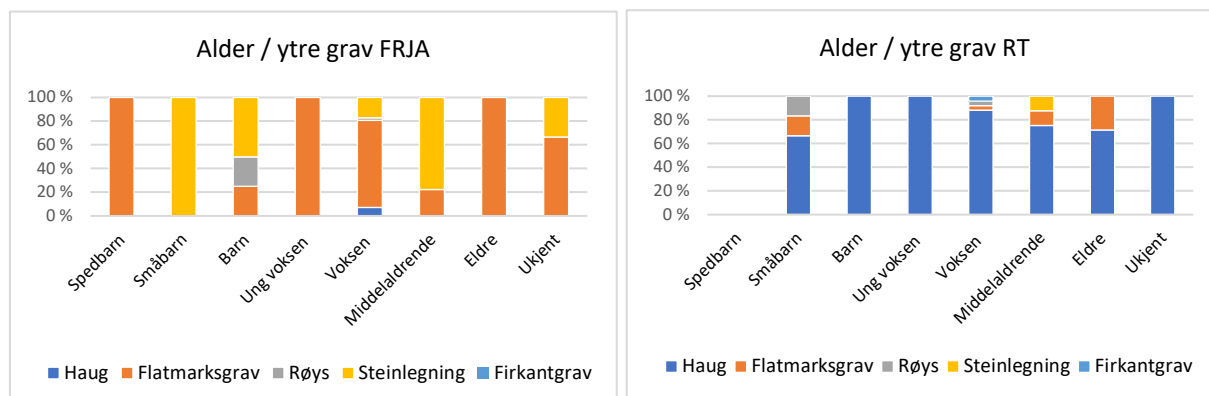
En større andel av småbarn blir gravlagt i hauger enn i flatmark. I fire av disse haugene tilhører primærgraven barnet, eller er den eneste graven i haugen. Dette har nok sammenheng med at flertallet av disse blir gravlagt i romertid eller overgangen til folkevandringstid, slik figur 6 viser. Ettersom det er få småbarn i forhold til andre alderskategorier i materialet, vil selv få

Figur 14: Alder fordelt på ytre grav, basert på alle graver i materialet, uavhengig av periode.

slike graver gi store utslag, og det er dette vi ser på figur 14, ettersom det kun er ett småbarn gravlagt i flatmarksgrav i materialet (grav F.27 på Hunn). Det er likevel bemerkelsesverdig at det finnes småbarn som blir gravlagt under flat mark hvis det kun var barn av høy status som ble gravlagt i romertid (Jensen 2003:324; Skogstrand 2015), ettersom slike graver tradisjonelt blir tolket som graver for mennesker i det nedre sosiale sjiktet i samfunnet. Dette gjelder

spesielt hvis disse gravene er på haugfelt, slik det er i dette tilfellet (Johansen 1955:230; Stenvik 2005a:111).

Figur 15: Alder fordelt på ytre gravform. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og eldre førromersk jernalder eller tidligere medregnet, og overgangen til folkevandringstid for RT.

Aldersfordelingen av gravminne i de to periodene på figur 15 viser den samme trend innen ytre gravminne, og det er en endring hos alle aldersgrupper. I de fleste alderskategorier endres det ytre gravminnet fra flatmarksgrav til hauger. Barn, eldre og til en viss grad voksne, ble gjerne gravlagt i steinlegninger i førromersk jernalder, og småbarn ble kun gravlagt i denne typen ytre grav. Disse gravformene endres likevel til hauger i romertid, hvor middelaldrende individer er de eneste som blir gravlagt i steinlegning. I førromersk jernalder er det dessuten kun barn som gravlegges i røys, mens det i romertid er småbarn og voksne som gravlegges i den typen ytre grav. Alder påvirker dermed valg av ytre gravminne, og dette endrer seg fra førromersk jernalder til romertid.

	Rundhauger	Småbarn	Barn	Ung voksen	Voksen	Middelaldrende	Eldre	Ukjent alder
Minst		5,5 m	13 m	5,4 m	5,6 m	5,4 m	9,8 m	4,8 m
Størst		13 m	13 m	13 m	14 m	20 m	20 m	22,5 m
Gjennomsnitt		9,25 m	13 m	10,5 m	10,9 m	13,2 m	14,6 m	13,4 m
Langhauger								
Minst		13,5 m	10 m		10 m	11,5 m	13 m	10,5 m
Størst		13,5 m	10 m		14,8 m	11,5 m	16 m	16 m
Gjennomsnitt		13,5 m	10 m		12,4 m	11,5 m	14,5 m	14,1 m

Tabell 4: Størrelse for langhauger og rundhauger for ulike alderskategorier. Ingen spedbarn er gravlagt i hauger og er derfor ikke registrert.

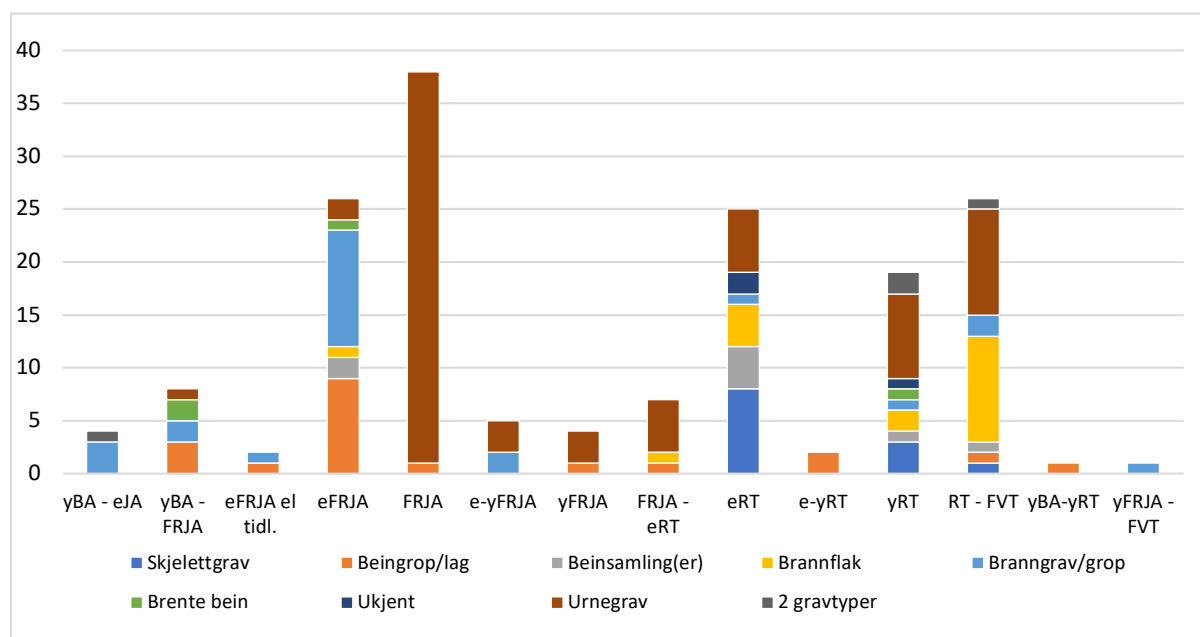
I tillegg til den ytre gravformen kan også haugstørrelsen analyseres. Kvinner har i gjennomsnitt noe mindre hauger enn menn, men den største haugen i materialet er en kvinnegrav (haug 6 på Store-Dal). Den minste haugen for kvinner er 5,6 m og den største 22,5 m. Gravhauger som er større enn 20 m i tverrmål blir gjerne kalt storhauger (Stenvik 2005b:136). For menn er den minste haugen 7 m og den største er 20 m. Gjennomsnittsdiameter for kvinner og menn er omtrent lik, rundt 12 m. Når det gjelder langhaugene er gjennomsnittslengden for kvinnene 14,3 m, hvor den største er 16 m. Kun én langhaug inneholder en mannsgrav og den er 11,5 m lang. Det er dermed ikke korrelasjon mellom haugstørrelse og kjønn på rundhauger, og kun én mann er gravlagt i langhaug som gjør at resultatet ikke er representativt, selv om kvinner gjennomsnittlig har større langhauger.

Når det gjelder haugstørrelse for de ulike alderskategoriene er disse registrert i tabell 4. Det er ikke store forskjeller i størrelsen av den minste rundhaugen i de fleste alderskategorier. Unntaket er eldre og individer som ikke er aldersbedømt. Eldre individer har i gjennomsnitt de største haugene, mens småbarn har de minste, men den største haugen tilhører en kvinne som ikke er aldersbedømt. Ettersom det kun er ett barn som er gravlagt i rundhaug blir gjennomsnittet høyere. Dette kan bety at barn ble ansett på en annen måte, og verdsatt i samfunnet ettersom dette er sjeldent. Utenom denne alderskategorien går gjennomsnittstørrelsen på haugene opp dess eldre individet er. Når det gjelder langhauger kan vi se noe av det samme bildet, men her er det ingen unge voksne som er registrert. Det er liten forskjell blant voksne kvinner og menn. Derimot har middelaldrende kvinner (16 m) gjennomsnittlig større hauger enn middelaldrende menn (12,25 m). Analysen viser dermed at haugstørrelsen på rundhauger øker i gjennomsnitt med alderen, i tillegg til at det er enkelte kjønnsforskjeller relatert til alder.

Når det gjelder fotkjeder er dette oftere å finne på hauger med kvinnegraver i dette materialet. Av 19 individer gravlagt slike hauger, er ni kvinner og to menn. De resterende individene er ikke kjønnsbedømt. Tre av kvinnene er voksne, to er unge voksne og en middelaldrende. Kun den ene mannen er aldersbedømt; guttebarnet i dobbeltgraven. Utenom disse er to individer voksne og de resterende hverken kjønns- eller aldersbedømt. Dermed er kjønn en avgjørende faktor når det gjelder fotkjeder på hauger i dette materialet.

4.2.3 Gravtype og behandling av levninger

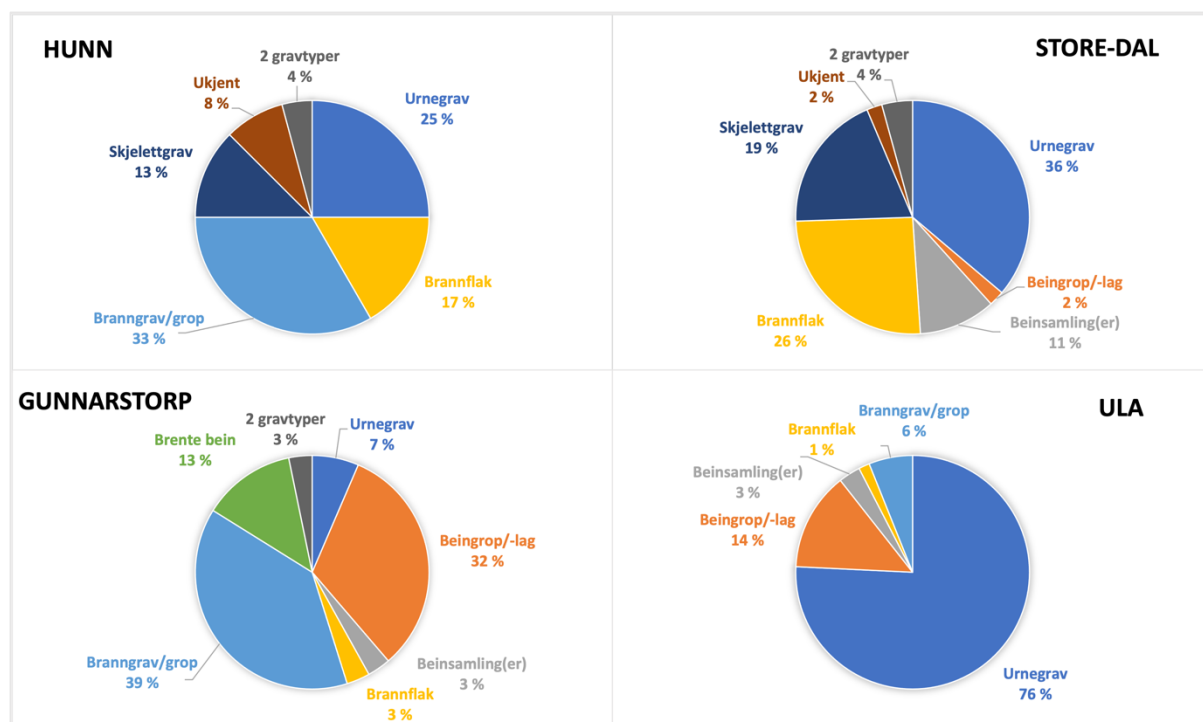
Gravtypen belyser måten levningene til den avdøde blir behandlet og deponert på. Figur 16 viser hvordan de ulike gravtypene fordeles i de to periodene, mens figur 17 viser hvordan gravtypene fordeles på gravfeltene. Alle gravtypene unntatt skjelettgraver er kremasjoner, hvor den avdøde blir brent på likbål. Alle gravfeltene har kremasjonsgraver, og denne gravskikken er i bruk både i førromersk jernalder og i romertid. I eldre romertid kommer det derimot et nytt innslag i gravskikken, nemlig inhumasjonsgraver (figur 15). Denne gravtypen er i bruk frem til overgangen til folkevandringstid, selv om bruken går noe ned. I slike graver blir den døde gravlagt og ikke kremert. Tolv individer, eller 7%, har blitt begravet på denne måten, fordelt på elleve graver. Disse gravene er bare å finne på Hunn og Store Dal. Alle inhumasjonsgravene er i hauger, og er slik sett ensartede, men de skiller seg kraftig fra kremasjonsgravene tidligere og er klart et nytt innslag. Ett hundre og femtiseks individer i materialet er kremert, noe som utgjør hele 93% av individene.

Figur 16: Gravtype fordelt på periode.

Selv om de øvrige gravtypene er kremasjoner, er det ulik deponering og behandling av beina, og bruken er variert i begge periodene. Som figur 16 viser er den vanligste gravtypen urnegrav. Syttifem individer eller 45% er gravlagt i slike graver, hvorav fire er i dobbeltgrav. Dette er dermed den gravtypen det er desidert flest av. Her har leirkar, tre- eller barkkar og i enkelte graver i romertid har importerte bronsekjeler fungert som gravurne. Denne typen grav er i bruk i begge perioder, selv om flertallet dateres til førromersk jernalder. Urnegraver finnes på alle

fire gravfelt (figur 17), og er den vanligste gravtypen på Ula, hvor 76% av gravene er urnegraver. På Store-Dal de er også vanlige hvor over 1/3 av gravene er av denne typen.

Figur 17: Gravtype på de fire gravfeltene.

De tre nest vanligste gravtypene er branngrav/-grop, beingrop/-lag og brannflak, med henholdsvis 24, 20 og 18 individer gravlagt i slike graver. Til sammen utgjør dette 37% av gravene. To tredjedeler av branngraver og -groper er datert til yngre førromersk jernalder eller tidligere, men bruken opphører ikke helt i romertid, selv om den ikke er i like hyppig brukt (figur 16). Halvparten av disse gravene er på Gunnarstorp, hvor det er den vanligste gravtypen. De er også vanligste type på Hunn, mens kun 6% av gravene på Ula er denne typen. Branngraver/-groper er derimot ikke å finne på Store-Dal (figur 17). Tre dobbeltgraver inneholder slik gravtype. Dette viser hvor stor forskjellen mellom gravplassene er uavhengig av tidsaspektet, samtidig som det er kronologiske forskjeller.

Dateringen og bruken for de 20 gravene med beingroper og -lag sammenfaller omtrent med branngraver og -groper (figur 16). Også denne gravtypen er vanlig på Gunnarstorp, hvor de utgjør 32% av gravene. Det er likevel forskjeller mellom disse to gravtypene, blant annet er ikke denne gravtypen på Hunn innen disse periodene (figur 17).

Brannflak er vanlig gravtype på Hunn og Store-Dal, men mindre vanlig på Ula og Gunnarstorp. Totalt 18 individer er gravlagt i slike graver, hvorav tre er i dobbeltgraver. I motsetning til de tre overnevnte gravtypene dateres flertallet av disse til etter overgangen fra førromersk jernalder til romertid, mens kun én dateres til eldre førromersk jernalder.

Det er syv graver med beinsamling(er). Tre av disse er i haug, to i flatmarksgrav og én i henholdsvis firkantgrav og steinlegning. Dessuten er én av disse gravene en trippelgrav. Beinsamlinger er å finne på alle gravfeltene unntatt Hunn, og står for 11% av gravene på Store-Dal (figur 17). Én av disse gravene dateres til eldre førromersk jernalder, men bruken opphører da frem til eldre romertid, for deretter å være i bruk til overgangen til folkevandringstid (figur 16).

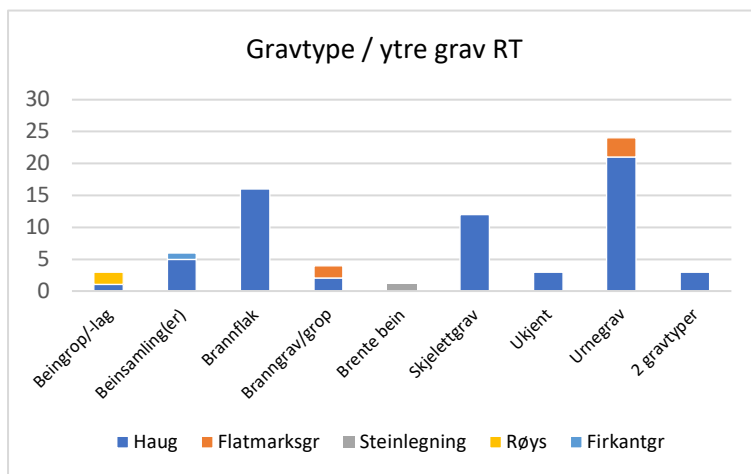
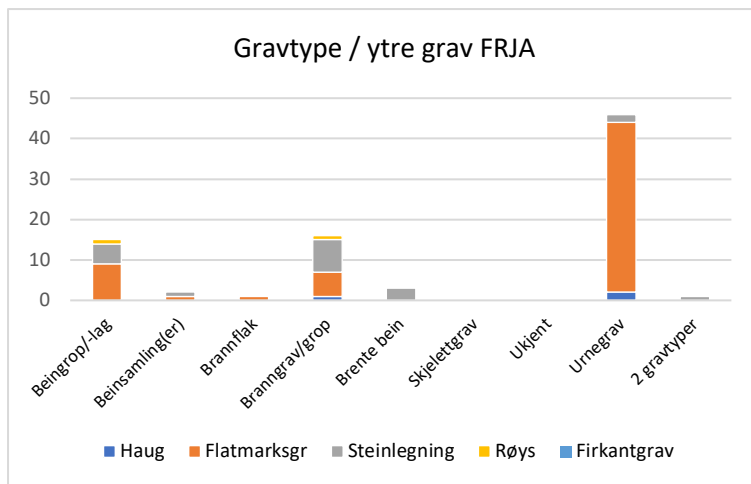
Brente bein gjelder graver med spredte eller enkelte spredte bein som er rensset. Dette gjelder 4 graver, hvorav alle er å finne i steinlegninger, og dermed er alle disse gravene på Gunnarstorp, noe også figur 17 viser. Tre av disse gravene dateres fra overgangen bronsealder til førromersk jernalder, mens én dateres til yngre romertid (figur 16).

Når det gjelder de ukjente gravene er dette kremasjoner hvor det er vanskelig å avgjøre med sikkerhet hvilken kontekst levningene stammer fra, levningene ikke er tatt vare på eller hvor gravningsberetning ikke foreligger. De er likevel tatt med ettersom de er mulige branngraver. Figur 17 viser at to av disse er på Hunn, og ligger i samme haug. Den siste er fra Store-Dal, også den fra en haug. To dateres til eldre- og én til yngre romertid (figur 16).

Enkelte av gravtypene er vanskelige å tolke, ettersom de ser ut til å være blanding av to gravtyper, og er derfor registrert som 2 gravtyper på figur 16 og 17. I appendix II er de registrert som "beinlag/urenegrav", "beinsamling/urnagrav" eller "brannflak/urnagrav". To av disse er på Store-Dal, én på Hunn og én på Gunnarstorp (figur 17). Figur 13 viser at flertallet av disse gravene dateres til romertid eller overgangen til folkevandringstid, i tillegg til én som dateres til yngre bronsealder til eldre jernalder. Det er dermed tenkelig at også denne graven tilhører romertid, ettersom den ikke er nærmere datert.

Analysen viser at det er korrelasjon mellom valg av gravplass og valg av gravtype. Dette kan ha sammenheng med at bruken av gravplassene endres fra førromersk jernalder til romertid.

Figur 18: Kombinasjoner ytre gravminne og gravtype i førromersk jernalder og romertid. Periodene før og etter disse er også medregnet her.

Både ytre gravminne og gravtype endres fra førromersk jernalder til romertid, og da ville det være naturlig at også kombinasjonene av disse endres. Figur 18 viser derimot at urnegrav er vanligste gravtype i både førromersk jernalder og romertid. Det ytre gravminnet for disse endres dog fra henholdsvis flatmarksgrav til haug. I romertid er det dessuten noe mer variasjon i gravtypen, og særlig tre grupper skiller seg ut; urnegraver, brannflak og skjelettgraver.

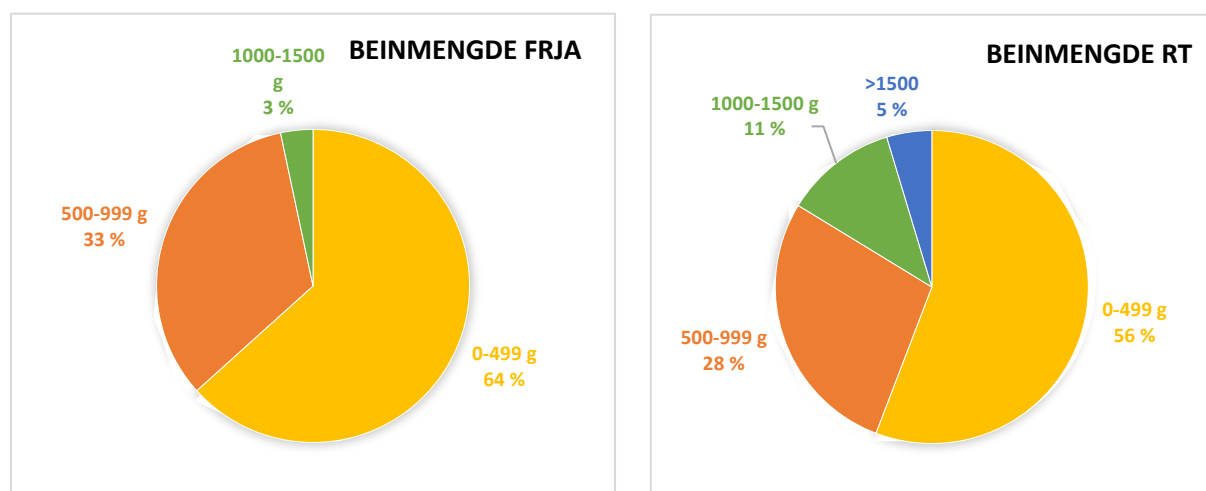
Vanligste kombinasjon i ytre gravminne/gravtype i overgangen yngre bronsealder til førromersk jernalder er beingrop/-lag i steinlegning. Dette gjelder 1/3 av gravene datert til denne perioden. Derimot viser figur 18 at den klart vanligste kombinasjonen i førromersk jernalder er urnegrav i flatmarksgrav. 52% av gravene i denne perioden består av denne kombinasjonen. I romertid er det ikke én kombinasjon som dominerer like sterkt. 33% av gravene her er urnegraver, hvorav 29% er i hauger. 22% er brannflak i haug, mens 17% er skjelettgraver, også de i hauger. Det er dermed korrelasjon mellom gravtype og ytre grav i begge perioder, men disse endres mellom periodene.

Når det gjelder behandlingen av levningene er det interessant at enkelte individer i dette materialet er partert. Parteringsmerker på bein består av glatte, flate kutt eller brudd, som ikke kan være forårsaket naturlig av varmen fra likbålet, men heller som et resultat av hugg med sverd eller øks før kremasjonen fant sted (Holck 1986:178). Dette gjelder kun graver datert til førromersk jernalder og en grav i overgangen til eldre romertid.

I dette materialet er det ni individer, eller 5,4%, som har tegn på partering; fire kvinner, fire menn og ett ukjent individ. To av kvinnene er voksne, mens to er eldre. Tre av mennene er voksne og én middelaldrende. Det ukjente individet er en ung voksen. Gravtypene til disse individene varierer; to urnegraver, tre beingroper, tre branngroper og ett brannflak. Individer med parteringsmerker er kun gravlagt på Ula og Gunnarstorp. På Gunnarstorp (graver 52 I og III) er to individer i dette materialet med parteringsmerker gravlagt i samme anlegg, som kan tyde på at de har fått samme behandling (Wangen 2009:74).

Det er kun i et fåtall av kremasjonsgravene i dette materialet at store deler av individet er gravlagt. Ifølge Karl Vibe-Müller (1987:65) er det totale volum og vekt for ett individ er 2-3,5 L eller ca.2,5 kg, mens Holck (1986:121) angir gjennomsnittlig 2700 g for menn og 1840 g for kvinner. Videre påpeker Holck (1986:117) at vekt er en bedre målenhet for bein, ettersom volumet påvirkes av størrelsen på fragmentene. For to graver er det ikke annen målenhet enn liter, og disse er 0,8 L og 0,9 L for henholdsvis førromersk jernalder og romertid. Vekten varierer fra 0,34 g til 2200 g. Likbehandling, og spesielt partering eller delvis deponering av beina, kan vise til fragmentering og dermed relevant i analyse av *personhood*, spesielt med tanke på at skjelettgravene kommer som et nytt innslag i romertid. Dette diskuteres videre i kapittel 5.

Det er endringer i mengden bein som blir samlet i førromersk jernalder og i romertid, som figur 19 viser. Spesielt når det gjelder andel graver som inneholder 1000 g eller mer, ettersom det ikke er noen graver i førromersk jernalder som har graver med mer enn 1500 g.

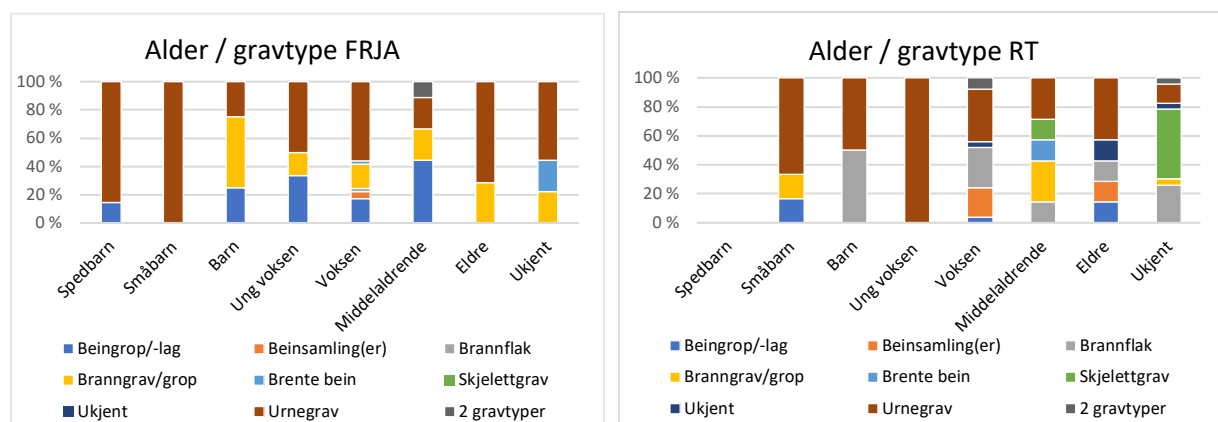

Figur 19: Beinmengde i førromersk jernalder og romertid.

Gjennomsnittsmengden som samles i førromersk jernalder er 348 g, mot 511 g i romertid, men variasjonen i mengde er stor. Dessuten er det nesten en kilos forskjell på den største mengden, med henholdsvis 1220 g og 2200 g. Det er dermed tydelig at det er en endring i kroppsbehandlingen fra førromersk jernalder til romertid.

4.2.3.1 Gravtype fordelt på kjønn og alder

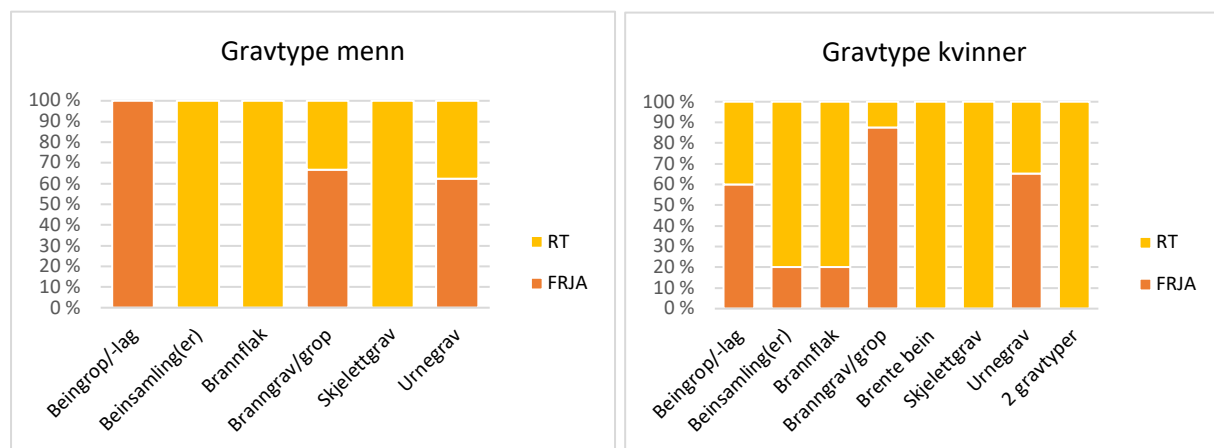
Gravtypen for de ulike kjønnene eller aldersgrupper er variert, og følger endringene belyst over. Det er likevel interessant å se på figur 20 hvordan aldersfordelingen i de ulike periodene er. Figuren viser at gravtypen endres for individer i alle aldre. I enkelte alderskategorier, slik som hos unge voksne, går gravtypen fra å være noe variert i førromersk jernalder med urnegraver, branngrav/-groper og beingrop/-lag, til ensformig i romertid med kun urnegraver. Dette gjelder til dels også barn, hvor urnegraver fortsatt er i bruk i romertid, men bruken av beingroper/-lag og branngraver/-groper opphører til fordel for brannflak. For aldersgruppen småbarn er det omvendt; gravtypene blir mer variert i romertid, med både branngrav/-groper og beingroper/-lag i tillegg til urnegraver. Alle alderskategorier har urnegraver, men individer som ikke er aldersbedømte har minst andel av disse.

Figur 20: Gravtype fordelt på alder etter periode. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver datert til eldre førromersk jernalder eller tidligere regnet med, mens graver datert til overgangen til forlkevandringsstid er medregnet for RT.

Figur 21 viser at gravtypen for kvinner er mer variert i begge periodene enn for menn; kvinnelige individer i dette materialet blir gravlagt i alle åtte former av gravtyper, mens menn blir gravlagt i seks. Dessuten blir kvinner gravlagt i fem gravtyper i førromersk jernalder og åtte i romertid, mens menn blir gravlagt i henholdsvis tre og fem. For eksempel blir beingrop/-lag kun benyttet for menn i førromersk jernalder, mens denne gravtypen er relativt vanlig for kvinner også i romertid. Det samme gjelder brannflak og beinsamlinger, selv om de ikke er like i førromersk jernalder som i romertid. Branngrav/-grop er derimot mer vanlige for menn i

romertid enn for kvinner, mens urnegraver er relativt likt mellom kjønnene. Det er dermed klare forskjeller mellom kjønnene når det gjelder gravtype i begge perioder, og tyder på ulik oppfatning av de ulike kjønnene.

Figur 21: Gravtype fordelt på kjønn etter periode. For FRJA er også overgangen fra bronsealder og graver datert til eldre førromersk jernalder eller tidligere regnet med, mens graver datert til overgangen til folkevandringstid er medregnet for RT.

4.2.4 Dobbelgrav

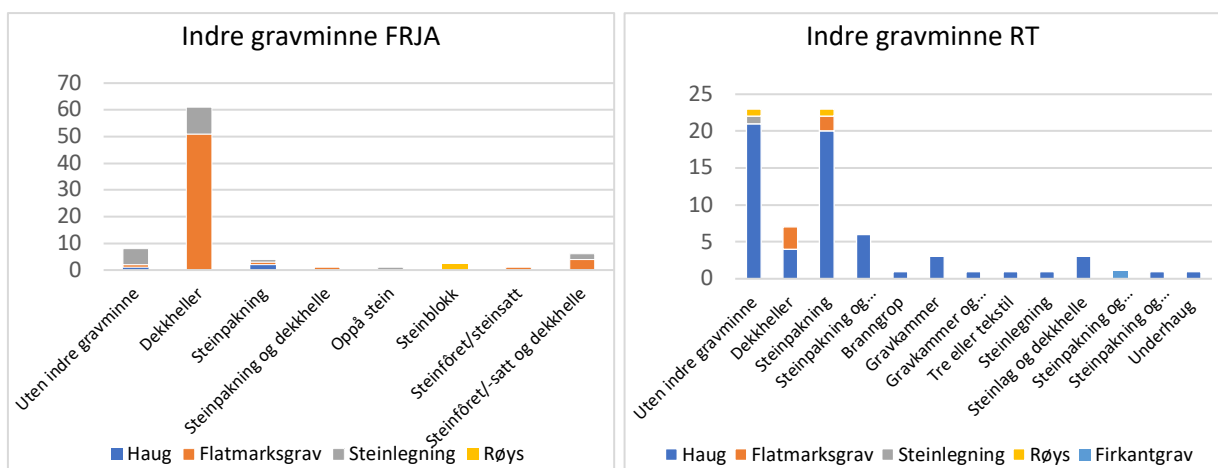
Som nevnt forekommer det ofte flere graver i én og samme haug. De fleste av disse regnes likevel ikke som en dobbeltgrav, ettersom disse sannsynligvis ikke har blitt gravlagt sammen, noe dateringene ofte viser, som nevnt over. Det er likevel flere slike graver i dette materialet; ni dobbeltgraver og én trippelgrav. Det er dobbeltgraver på alle gravfeltene, men kun én på Gunnarstorp i motsetning til to eller tre på de øvrige. Trippelgraven er på Store-Dal.

Dobbelgrav forekommer ikke i alle typer av ytre gravminne; én i steinlegning, fire i flatmarksgrav og fem i hauger. At det kun er dobbeltgraver i disse gravformene kan ha sammenheng med at det er disse ytre gravformene det er flest av. Fire dobbeltgraver dateres til førromersk jernalder, fem til romertid og én til overgangen til folkevandringstid. Dermed er dette et fenomen som ikke endres nevneverdig. Ni av dobbeltgravene er kremasjoner, og kun én er inhumasjonsgrav. Gravtypene er variert med tre branngroper, tre urnegroper, ett brannflak, samt én skjelettgrav. I tillegg til én grav med både urnegrav og brannflak, noe som skiller seg ut blant de øvrige gravene ettersom denne har to gravtyper i samme grav.

Det er åtte kvinner og seks menn gravlagt i disse gravene. Dessuten er det fire ikke kjønnsbedømte individer, hvorav to i skjelettgravene. Ingen av gravene har bare kvinner eller bare menn. Småbarn blir kun gravlagt med kvinner i dette materialet. Nesten alle alderskategorier er representert i dobbeltgravene, unntatt spedbarn og barn. Trettitre prosent er voksne individer, mens 22% er middelaldrende. Dette er de to største gruppene. Sytten prosent er unge voksne, mens kun 6% er eldre. To småbarn, eller 11%, er gravlagt i dobbeltgraver. Like mange er ikke aldersbedømt. I trippelgraven er det en kvinne og to menn som er gravlagt. Alle er voksne individer. Graven er beinsamlinger nedlagt i en haug. Dette viser at gravleggelse i dobbeltgrav ikke relateres til kjønn, men kan relateres til alder.

4.2.5 Indre gravminne

Det indre gravminnet er under markoverflaten og derfor ikke synlig i terrenget. Det består som regel av stein, men i haug 6 på Store-Dal består det av en mulig nedbrutt trekiste eller tekstil (Petersen 1916:38). De øvrige formene er gravkammer, dekkhelle, steinpakning eller steinføring/steinsatte kanter, eller eventuelt en kombinasjon av disse. Dekkheller eller -steiner dekker graven/gropen. Bautasteiner, fotkjedesteiner eller kantsteiner kan også fungere som dekkheller og -steiner, og dette er spesifisert i katalogen (appendix II). Av 156 individer hvis grav er undersøkt fra disse periodene, har 125 indre gravminne som en del av graven, det vil si 80%. Alle typer ytre grav har indre gravminne.

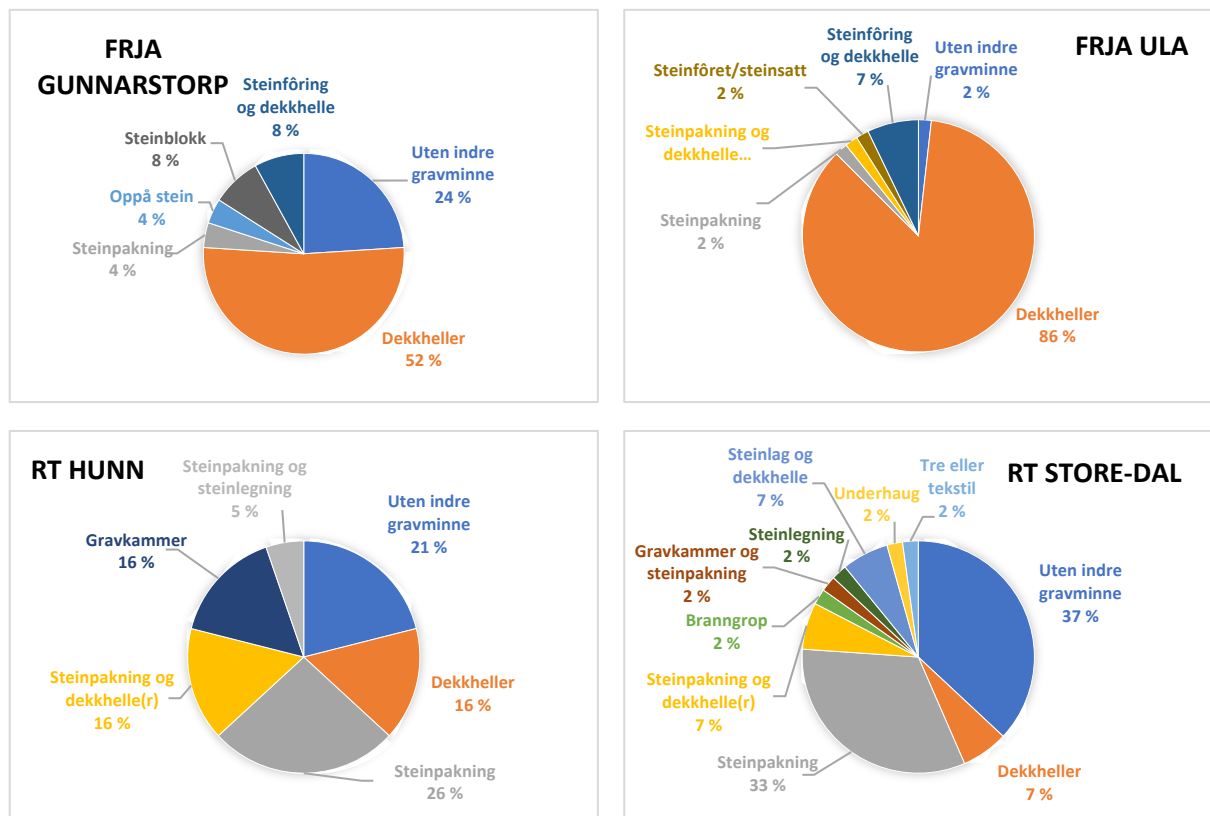

Figur 22: Endringer i indre gravminne fra førromersk jernalder (med eldre førromersk jernalder eller tidligere og overgangen fra bronsealder) og romertid (med overgangen til folkevandringstid).

Det er tydelige forskjeller i det indre gravminnet fra førromersk jernalder til romertid, som figur 22 viser. Nittito prosent av individene gravlagt i førromersk jernalder har indre gravminne i sin grav, mens i romertid er det 68% av individene. I tillegg til at det er færre individer i

romertid som har indre gravminne, er det også forskjeller i utformingen. I førromersk jernalder er dekkheller veldig vanlige, og 73% av individene er gravlagt med slike. I romertid er det kun 10%. Nesten 1/3 av individene er gravlagt med steinpakning som indre gravminne i romertid, mens det kun er hos 7% i førromersk jernalder. I tillegg er det større variasjon i det indre gravminnet i romertid enn i førromersk jernalder.

Det er ikke bare forskjeller mellom disse to periodene, men det er også endringer fra eldre og yngre romertid til overgangen til folkevandringstid. I eldre romertid er det kun 11% av haugene som er uten indre gravminne, som økes til 40% i yngre romertid før det når høydepunktet i overgangen til folkevandringstid med 50%. Samtidig er det flere hauger med steinpakning sammen med eventuelle andre elementer i overgangen til folkevandringstid enn det er i yngre romertid.

Figur 23: Indre gravminne på Gunnarstorp og Ula i førromersk jernalder, og Hunn og Store-Dal i romertid. Det er kun én grav på Hunn og 2 på Store-Dal i førromersk jernalder, og 3 på Gunnarstorp og 4 på Ula i romertid, og derfor er ikke disse tatt med.

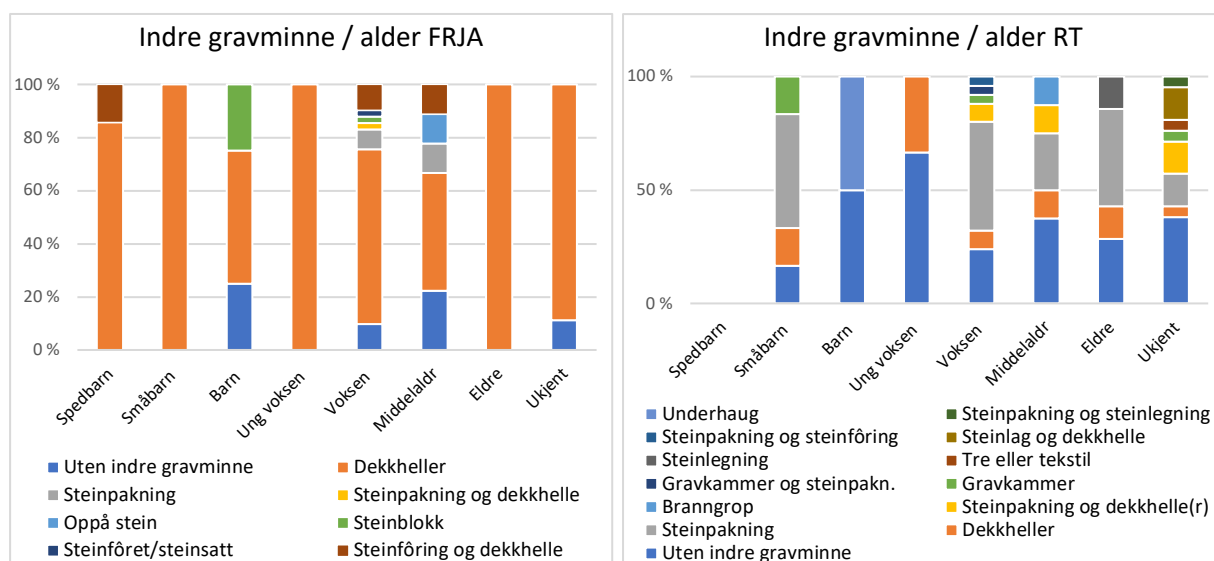
I haug 6 på Store-Dal er det spor etter enten tre eller tøy samt noen steiner på bunnen av graven. Dette kan være rester etter enten trekiste eller likklede som den avdøde var gravlagt i. Trekister sammen med støttesteiner var vanlig i graver fra Øst-Jylland og de danske øyene (Hedeager 1990:125; Solberg 2003:77), og dermed kommer det også en tilknytning til kontinentet. I

tillegg er det vanlig at fyrstegraver av typen Lübsow har et trekammer med steintak eller steinpakning. Dette kan dermed ha vært en sånn konstruksjon (Eggers 1951:50) ettersom haug 6 er en fyrstegrav av denne typen, noe som omtales mer lenger ned.

Når det gjelder gravfeltene er det forskjeller i det indre gravminnet. Som det har kommet frem tidligere (figur 2) er det Gunnarstorp og Ula som er mest i bruk i førromersk jernalder, mens det er Hunn og Store-Dal i romertid. Figur 23 viser at graver på Gunnarstorp og Ula hovedsakelig har dekkheller sammen med eventuell steinføring i førromersk jernalder, mens gravene på Store-Dal og Hunn har steinpakning eller er uten indre gravminne i romertid. Dette sammenfaller med at det er hauger som ytre gravminne på Hunn og Store-Dal. Kun én grav, eller 2%, er uten indre gravminne på Ula, mens dette er mye vanligere på de andre gravfeltene. Det later dermed til at de gravene som er synlige i terrenget oftere er uten indre gravminne enn de som er synlige, for eksempel hauger.

4.2.5.1 Indre gravminne fordelt på kjønn og alder

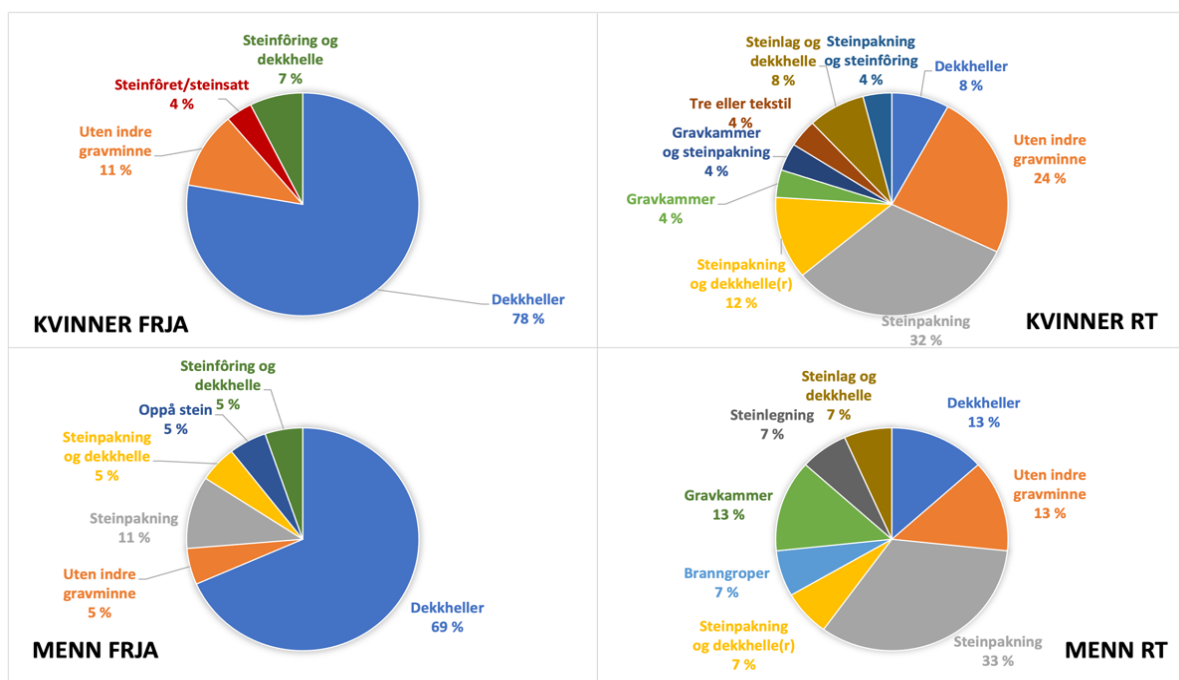
Det indre gravminnet påvirkes også av kjønn og alder. Som figur 24 viser er ikke forskjellene så store i førromersk jernalder, ettersom flertallet av alle aldersgrupper har dekkheller som indre gravminne. Men ettersom det er så stor forskjell for eksempel på antall voksne og antall barn er det også lurt å vurdere den prosentvise fordelingen. Alle eldre, unge voksne og småbarn har dekkheller som indre gravminne. Individuer som ikke har blitt aldersbedømt er den alderskategorien som har størst fordeling på dekkheller som indre gravminne. Åttini prosent av disse har dette, og de resterende 11% er uten. Spedbarn er også en aldersgruppe hvor en stor

Figur 24: Indre gravminne fordelt på alder. Her kommer variasjonen frem for voksne, mens de øvrige aldersgruppene har relativt ensartet fordeling.

andel, 86%, har dekkheller og 14% har steinføring og dekkstein. I alderskategorien barn har 50% dekkhelle, mens 25% har steinblokk eller intet indre gravminne. Voksne er den gruppen hvor det indre gravminnet varierer mest. Hos disse individene har 66% dekkhelle, 10% har steinføring, og andre 10% har steinføring sammen med dekkhelle. Denne gruppen har 6 ulike typer indre gravminne av de syv som er å finne på gravfeltene i førromersk jernalder. Også middelaldrende har mer variert indre gravminne enn øvrige alderskategorier. De har fire ulike typer, og minst andel, 44%, som har dekkheller. 22% av middelaldrende individer er gravlagt uten indre gravminne.

I romertid er det indre gravminnet enda mer variert, i tillegg til at steinpakning nå er det vanligste indre gravminnet, hvis det er overhodet, ettersom 32% er gravlagt uten. Nå er det individer som ikke er aldersbestemt som har flest typer indre gravminne, etterfulgt av voksne. Hos disse aldersgruppene er henholdsvis 14% og 48% gravlagt med steinpakning, mens henholdsvis 38% og 24% er gravlagt uten indre gravminne. Det er ingen spedbarn gravlagt i romertid, og hos småbarn har 50% steinpakning, mens de resterende er jevnt fordelt på gravkammer, dekkhelle eller uten. Det ene barnet i romertid er gravlagt uten indre gravminne. Sekstiseks prosent av unge voksne er gravlagt uten, mens de resterende har dekkhelle. Dette er den aldersgruppen i romertid hvor størst andel er gravlagt uten indre gravminne, etterfulgt av middelaldrende individer, hvor andelen er 38%. Tjuefem prosent av middelaldrende har

Figur 25: Indre gravminne fordelt på kjønn i førromersk jernalder og romertid.

steinpakning. Hos eldre er andelen med steinpakning 43%, mens 29% er gravlagt uten indre gravminne.

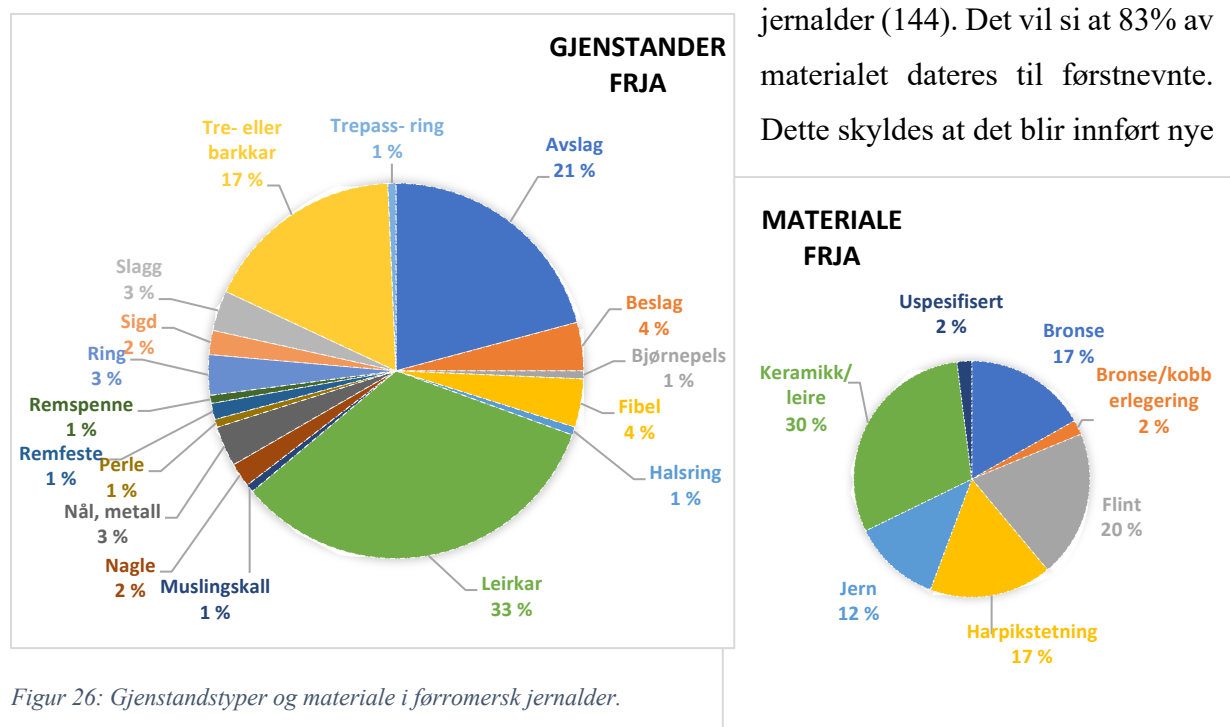
Det er bemerkelsesverdig at alle individene i enkelte aldersgrupper i førromersk jernalder har indre gravminne, mens det i andre alderskategorier er flere individer uten. Dette gjelder spesielt unge voksne, ettersom alle disse har dekkhelle som indre gravminne i førromersk jernalder, mens 66% av de er uten i romertid. I romertid er det ingen aldersgrupper som er gravlagt med kun én type gravminne.

Analysen viser at indre gravminne er avhengig av kjønn i begge perioder, men forskjellen er større i førromersk jernalder og jevnes noe ut i romertid (figur 25). Kvinner er oftere gravlagt uten indre gravminne i begge perioder. I førromersk jernalder har de i tillegg færre typer indre gravminne enn menn, med henholdsvis 3 og fem typer. Kvinnene er oftere gravlagt med steinpakning, både alene og sammen med dekkheller i romertid, som i førromersk jernalder tilsynelatende var forbeholdt menn. Menn blir på sin side oftere gravlagt i gravkammer i romertid.

4.2.6 Gjenstandsmateriale

Det er store forskjeller i gjenstandsmaterialet fra førromersk jernalder til romertid (figur 26 og 27), og graver er en god kilde til å undersøke gjenstander, spesielt sammen med gravskikk. En langt større andel av gjenstandene i dette materialet (703) dateres til romertid enn førromersk

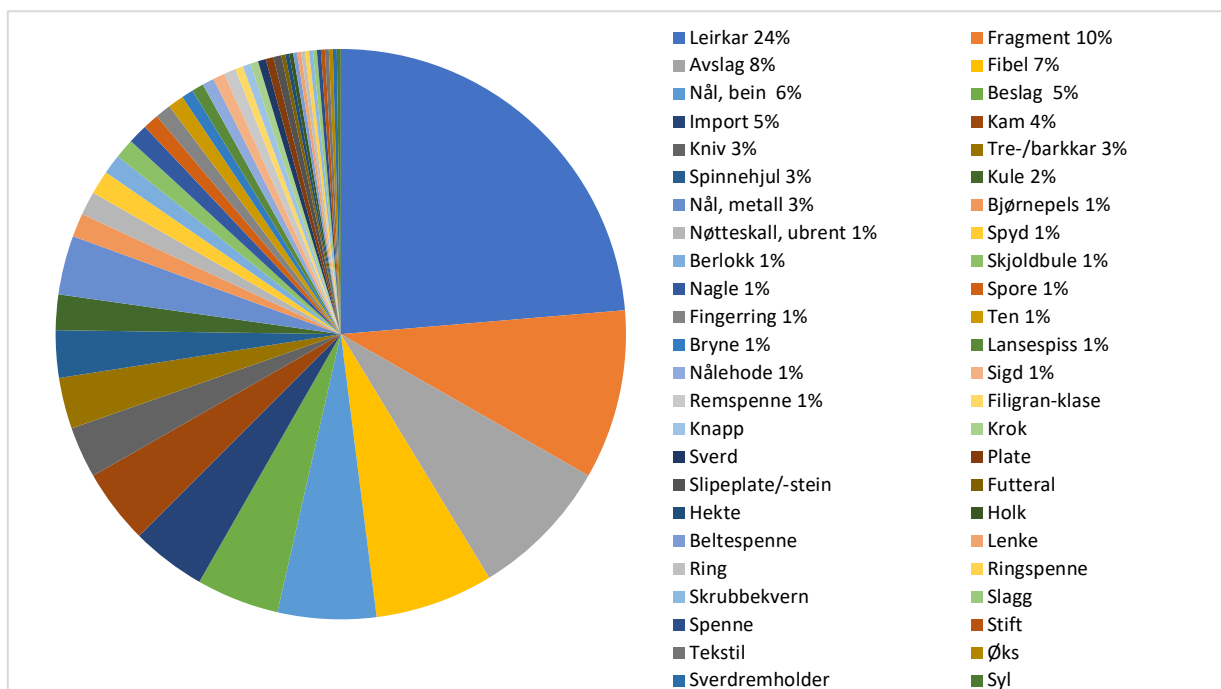
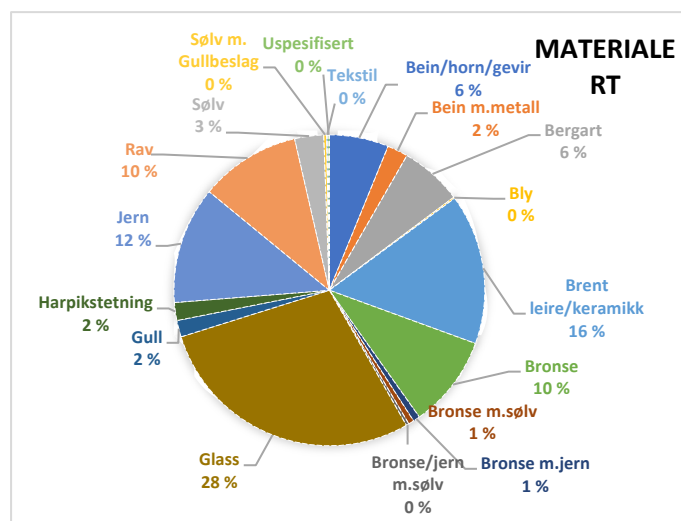
jernalder (144). Det vil si at 83% av materialet dateres til førstnevnte. Dette skyldes at det blir innført nye

Figur 26: Gjenstandstyper og materiale i førromersk jernalder.

gjenstandstyper i romertid. I tillegg er de ofte laget av annet materiale. Med unntak av perler er leirkar den vanligste gjenstanden både i førromersk jernalder og i romertid. De er å finne i over 90 av gravene, og i noen graver er det flere kar. Dette er derimot mye vanligere i romertid enn i førromersk jernalder, med henholdsvis 25 og 5 graver. Også tre- eller barkkar er vanlige. Dette henger blant annet sammen med at urnegrav er den vanligste gravtypen, hvor karene fungerte som gravurne. Når det gjelder perler er dette gjenstanden det er flest av i romertid, men de er bare å finne i syv graver. Hvis en teller antall perler står de for 38% av gjenstandene. På figur 27 er perler derimot ført opp etter antall graver under import for å gi et klarere bilde av gjenstandstypene i romertid.

Gravgodset fra førromersk jernalder er beskjedent, og består generelt av færre gjenstander og gjenstandstyper enn i romertid (figur 26). Nitten graver, eller 24%, har ingen gjenstander, kun brente bein etter den døde, eventuelt sammen med litt kull fra likbålet. Dessuten har 24 graver kun ett leirkar, og tolv kun tre- eller barkkar. Branngravskikken blir ofte trukket frem som årsaken til de få

Figur 27: Gjenstandstyper og materiale i romertid.

gjenstandene i førromersk jernalder (Resi 2005a:125; Skogstrand 2016:34; Wangen 2009:45), ettersom de følger den døde på bålet og at de dermed blir ødelagt. Det vanligste materialet i førromersk jernalder er keramikk, som sammenfaller med at leirkar er den gjenstandstypen som er vanligst. Derimot er gjenstander i bronse eller kobberlegering vanligere enn jern-gjenstander.

Figur 27 viser materiale og gjenstandstypene i romertid, og tegner et helt annet bilde. Til tross for langt flere gjenstander laget av jern er funnet i romertid (85) enn i førromersk jernalder (18), er andelen 12% i begge perioder. Dette er fordi det er flere gjenstander laget i andre materialer i romertid. Dette følger dermed den tradisjonelle oppfatningen om det beskjedne uttrykket i førromersk jernalder. En av de mest markante forskjellene utenom antallet, er at det i romertid er flere redskaper med i graven. Dette gjelder blant annet synåler, syler, kniver, spinnehjul og bryne. Det eneste redskapet som er å finne på disse gravplassene i førromersk jernalder er sigd. 50% av gjenstandene fra førromersk jernalder er kar, enten av keramikk eller organisk materiale, mens 27% er av disse gjenstandstypene i romertid, men er likevel den største gruppen gjenstander.

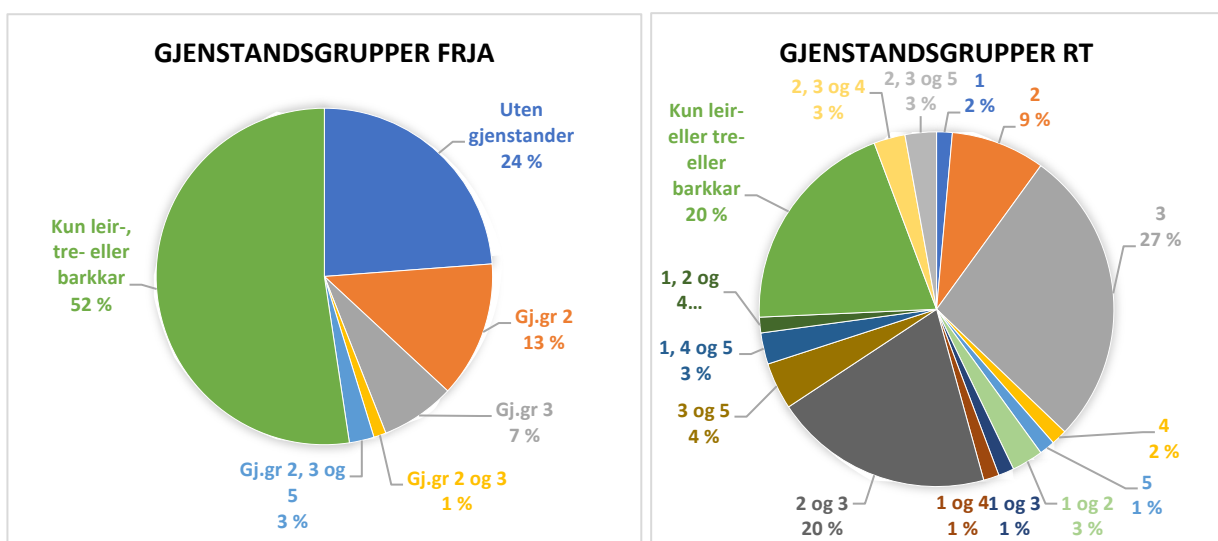
I romertid introduseres dessuten beinnåler og kammer. Noen av nålene er smykkenåler, men 68% av beinnålene er flate hårnåler. Kun én grav som kan tilhøre førromersk jernalder (datert yngre bronsealder til yngre romertid, og er derfor ikke medregnet i figur 26) har beinnål, de øvrige er laget av metall. Selv om fibler er å finne i begge periodene er det et større antall av disse i romertid. To av disse er laget av sølv med gullbelegg, begge fra haug 6 på Store-Dal. Én fibel i romertid er laget av bronse og jern, mens de resterende er laget av bronse. I førromersk jernalder er derimot alle fiblene av bronse. En annen forskjell å bemerke er import, som står for 5% av gjenstandene i romertid, og blir omtalt lenger ned. Perler finnes som sagt kun i syv graver. To perler er av gull og én av sølv, de øvrige er laget av glass eller rav. Totalt dateres 269 perler til romertid, mens kun én perle, laget av bronse, dateres til førromersk jernalder.

4.2.6.1 Gjenstandsgrupper, AOT og import

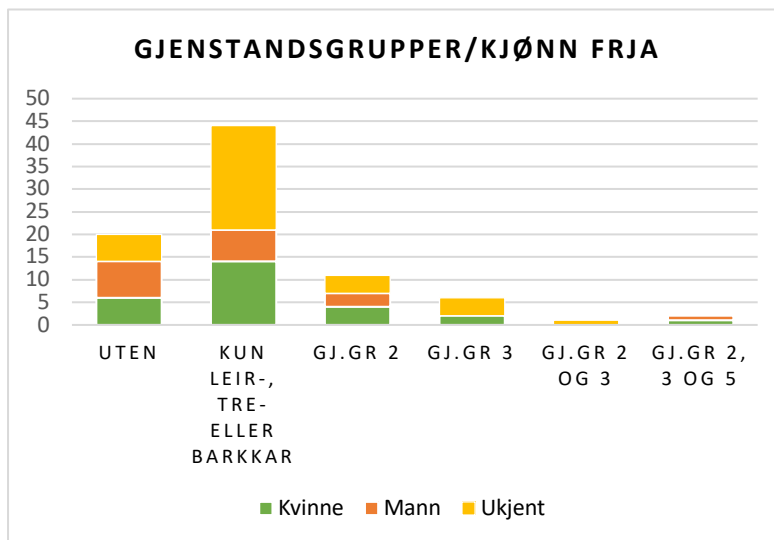
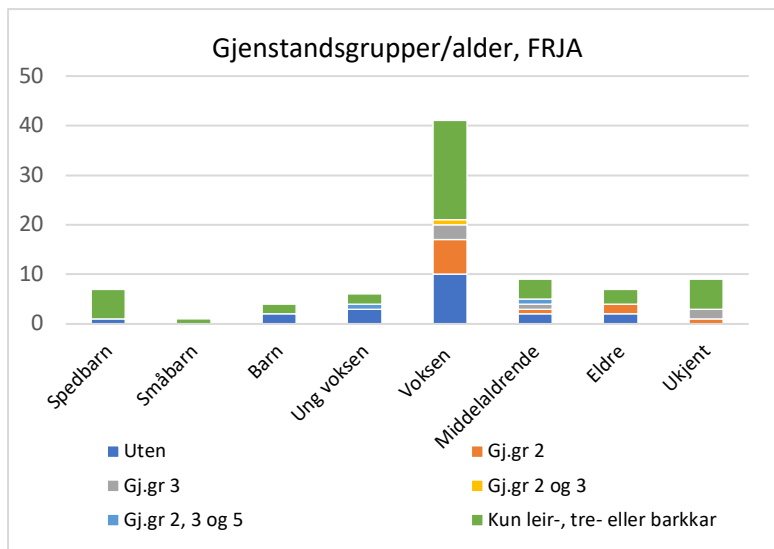
Gjenstandsgruppene kan vise hvem får med seg de ulike gjenstandene i gravene. To graver i romertid har ikke blitt tildelt gjenstandsgruppe. Dette er graver hvor det er leirkar og flere ubestemmelige fragmenter, gjerne av jern. Disse gravene har derimot blitt inkludert i figurene nedenfor, for også å vise andelen av disse.

Våpen er i gruppe 1, og inneholder sverd, øks, lanse eller spyd og skjold i ulike kombinasjoner. Våpnene, særlig i F.19 på Hunn, har paralleller til Öland, Gotland og Tyskland (Olsen 1951:153-156), men har sannsynligvis blitt produsert lokalt, etter innflytelse av romerske våpen (Solberg 2003:81; Watt 2003:187), og regner dermed ikke under import. I gruppe 2 er det smykker og draktutstyr, gjerne smykke- og draktnåler, fibler og spenner, og halsringer (kun én i førromersk jernalder – se appendix II). Gjenstandene i denne gruppen er ikke laget av edelmetaller, men av bronse, jern eller bein. Redskaper og personlig utstyr er å finne i gruppe 3. Dette innebærer hårnåler og kammer av bein, syler, spinnehjul, kniver, bryner og sigd. Gruppe 4 er den mest prestisjefylte, ettersom den inneholder gjenstander av edelmetaller og glass, samt romersk import. I tillegg faller sporer og drikkehornbeslag inn under denne gruppen, fordi de forekommer i kombinasjon i få, men velutstyrte graver fra kontinentet (Resi 1986:48). Gjenstander av edelmetaller inkluderer gullberlokker, fingerringe av gull, fibler, sporer, hekte, perler og drikkehornbeslag. Perler er også laget av glass eller rav (se appendix II), og er dermed importert (Bang-Andersen 2005:288-289). Gruppe 5 er bjørneklør, som knyttes til maskulinitet og er ofte å finne i kombinasjon med våpen i bronsealder og eldre jernalder (Skogstrand 2016). De er derimot kun å finne i én grav fra førromersk jernalder og seks fra romertid med overgangen til folkevandringstid. Alle graver med bjørneklør er kremasjonsgraver.

Figur 28 viser igjen er det langt større variasjon i romertid, og at en langt større andel individer får med seg gjenstander i graven, selv om andelen med kun leir-, tre- eller barkkar er 27%. Den største gjenstandsgruppen er gruppe 3, enten alene eller i kombinasjon med andre grupper. Redskaper og personlig utstyr finnes dermed i 58% av gravene.

Figur 28: Gjenstandsgrupper i førromersk jernalder og romertid.

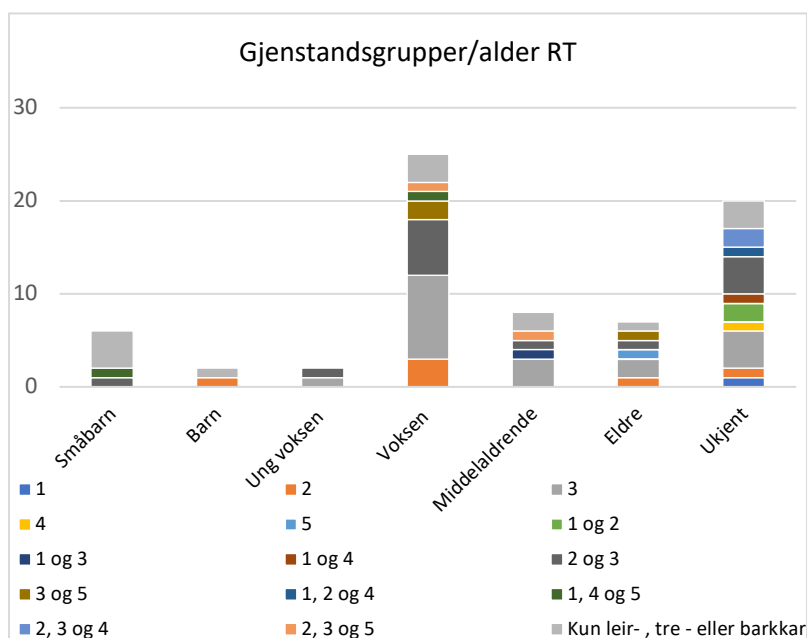
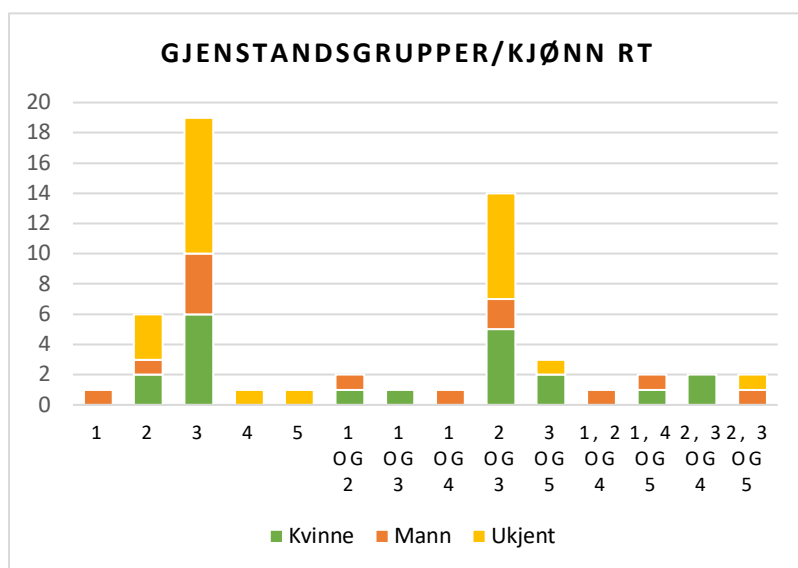

Figur 29: Gjenstandsgrupper fordelt på kjønn i førromersk jernalder. Størsteparten har ingen gjenstander eller kun leirkar, mens et fåtall har både gjenstandsgruppe 2 og 3.

I førromersk jernalder er det flesteparten som ikke har kategoriserte gjenstandsgrupper, enten fordi de ikke har gjenstander, eller de kun har et leirkar som har fungert som urne. Ingen av gravene i denne perioden har gjenstandsgruppe 1 eller 4, som er henholdsvis våpen og import eller prestisjegjenstander. Derimot er det en dobbeltgrav med en mann og en kvinne som har bjørneklør, og det er også graven med mest variasjon. Det er noe flere menn enn kvinner som ikke har med seg gjenstander i graven, men til gjengjeld er det ingen menn som har gjenstandsgruppe 3 (figur 29).

Når det gjelder gjenstandsgrupper fordelt på alderskategorier har ingen barn med seg annet enn eventuelt leirkar. Voksne og middeldaldrende er de aldersgruppene med mest variasjon når det gjelder gjenstandsgrupper. At flest voksne har både gjenstandsgruppe 2 og 3 er ikke overraskende, fordi dette er den største aldersgruppen i perioden.

Figur 30 viser gjenstandsgrupper i romertid, og langt flere har gravgods sammenliknet med i førromersk jernalder, samt at ulike kombinasjoner er vanligere. Figuren viser at de som har med seg import eller prestisjegjenstander (gruppe 4), har gjenstander fra minst en gruppe i tillegg. Kun kvinner får med seg kombinasjon av gjenstandsgrupper 1 og 3, og 2, 3 og 4, mens kun menn har gjenstandsgruppe 1 og kombinasjonen 1, 2 og 4. Dette viser en stor overvekt av menn som har våpen, med unntak av i én grav, hvor det er en øks i en kvinnegrav (se appendix

Figur 30: Gjenstandsgupper fordelt på kjønn og alder i romertid. Igjen kommer det klart frem hvor mye mer variert gravskikken er i romertid i sammenliknet med førromersk jernalder.

graver. Importen kommer som et nytt innslag i eldre romertid, periode B2 (se tabell 1), og 4 av gravene med import er datert til denne perioden. Dessuten er 2 graver dater til periode C1 eller overgangen til C2, og én til henholdsvis C3 og C3-D1, som er overgangen til folkevandringstid. De øvrige tilhører da C1-C3 og C3-D1 ettersom 2 er datert til yngre romertid og én til overgangen til folkevandringstid (se tabell 2, og appendix II). Sammen med endringene i gravskikk (se kapittel 4.2.2 og 4.2.3) skiller disse gravene seg sterkt ut, og viser tydelige nye impulser. Dette gjelder spesielt 3 av gravene, datert til B2 og én til yngre romertid, ettersom disse også er inhumasjonsgraver.

II). Halvparten av disse gravene er derimot kjønnsbedømt basert på gjenstander, og følger dermed den tradisjonelle oppfatningen om at våpen er mannsgraver.

Gjenstandsgupper fordelt på alderskategorier viser at alle aldersgrupper blir gravlagt med kun leirkar/tre- eller barkkar, eller uten gravgods. Ikke aldersbedømte individer har den største variasjonen i gjenstandsmaterialet, etterfulgt av voksne og eldre.

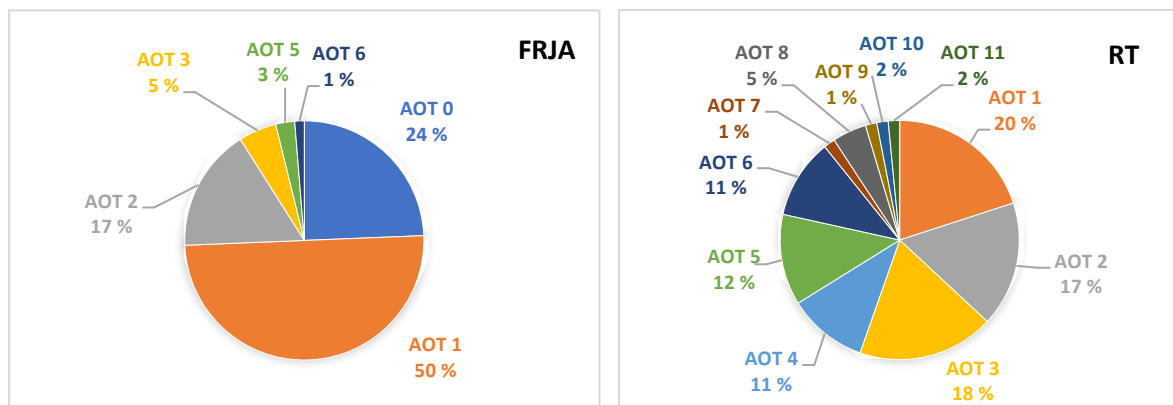
Fem prosent av gjenstandene i romertid er import, som er kun å finne på Store-Dal og Hunn. Alle gravene med import er i hauger. Kun to gravtyper inneholder import; to urnegraver, hvor Østlands-kjele har fungert som gravurne, og tre skjelett-

Basert på de undersøkte gravene i dette materialet kommer det dermed frem at det er kjønnsforskjeller når det gjelder gjenstander, men de endrer seg mellom periodene. I førromersk jernalder har begge kjønn gjenstandsgruppe 2, men kun kvinner har gruppe 3, med mindre det er i kombinasjon med andre gjenstandsgrupper. I romertid er det derimot flere menn som er gravlagt med kun gjenstandsgruppe 3 eller i kombinasjon med andre grupper. Det er også interessant at noen av disse mennene, samt de som er gravlagt med gjenstander i grupper 2, er gjenstander som tradisjonelt knyttes til kvinner, som berlokker og spinnehjul. Kjønnsuttrykket for menn endres dermed noe mellom førromersk jernalder og romertid. Det samme gjelder kvinner som er gravlagt med bjørneklør (gjenstandsgruppe 5), som tradisjonelt knyttes til det maskuline (Skogstrand 2016).

Importen består av Østlandskjeler, et bronsekar som har fått sitt navn fordi de fleste kar av denne typen er funnet på Østlandet (Resi 2005d:472; Solberg 2003:79). Dessuten finnes det deler av romersk drikkeservise som kar/kasserolle, fat og øse i bronse, i tillegg til drikkehornbeslag og glasskåler. Drikkehornbeslagene kan ha blitt produsert lokalt, men parallellene til de velutstyrte gravene på kontinentet kan tyde på at de ikke er det, og at de heller kobles til et velstående overregionalt miljø (Resi 1986:44, 48). I tillegg har metaller som bronse og edelmetaller blitt importert, men gjenstander av disse materialene her har blitt produsert lokalt (Lund Hansen 1987:263; Resi 1986:42-49). Kun fem graver har import, tre på Hunn (F.19, F.20 og F.21) og to på Store-Dal (haug 5 og 6) (Eggers 1951:funn 362, 405, 406; Holand 2001:169-170; Lund Hansen 1987:431; Resi 1986:46, 48; Schuster 2010).

Det er noen viktige kjønnsforskjeller når det gjelder import; begge kjønn har Østlandskjele og drikkehornbeslag, men kun kvinner har gjenstander knyttet til servering i romersk stil, som fat, øser, kasseroller og glasskåler. Det er interessant at kvinnen i haug 5 på Store-Dal har gjenstander både knyttet til servering og konsumering av drikken, i form av øse og drikkehornbeslag. Sporer er derimot kun å finne i én mannsgrav og én dobbeltgrav med en gutt og en kvinne. Flere av disse gravene er kjønnsbedømt basert på gjenstander, ettersom flere av de er inhumasjonsgraver. Alle graver med import er å finne i hauger. Spesielt haug 6 og F.19 skiller seg sterkt ut på grunn av gjenstandene, i tillegg til gravskikken. Disse, samt haug 5 på Store-Dal blir omtalt som fyrstegraver av typen Lübsow. Dette diskuteres videre i neste kapittel.

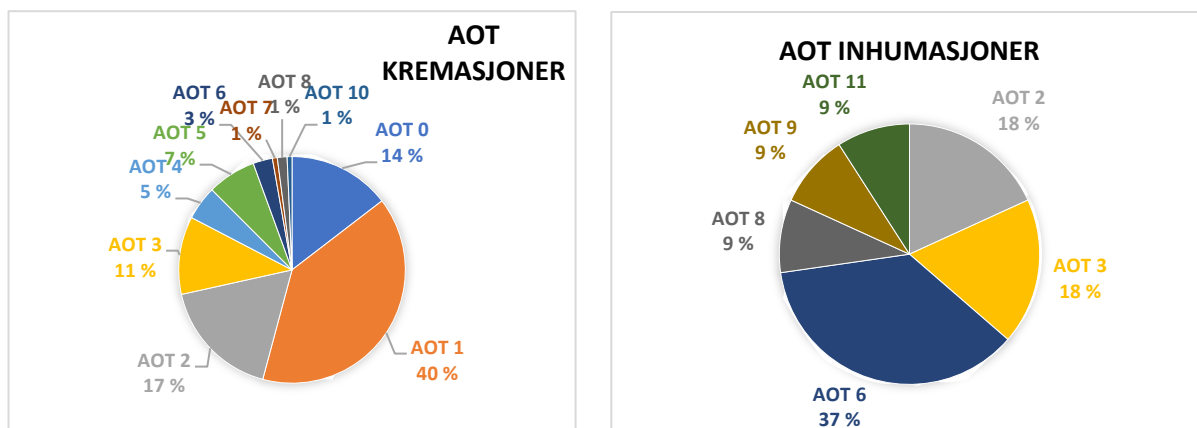
Når det gjelder AOT kan dette være en indikator på status. Personforståelse kan også knyttes til status, ettersom statusen kan fortelle oss hvordan den avdøde ble ansett av de gjenlevende, både i livet og i døden, og hvordan det er ønsket at vedkommende skal bli husket eller eventuelt glemt, gjennom transformasjoner (Fowler 2013:517-518). Denne typen analyse tar ikke høyde for importerte gjenstander eller prestisje gjenstander, kun antall gjenstandstyper i graven; dess flere gjenstandstyper, dess høyere AOT. Dette gjøres for å ikke lage for stort skille mellom inhumasjonsgraver og kremasjonsgraver, hvor gjenstandene oftere er ødelagte på likbålet (Hedeager 1990:103). Som omtalt i kapittel 3.2.3 kan ikke én prestisjegjenstand i en grav alene vise til høy status, med mindre AOT også er høyt. Gjenstandene i grav 78 I og II er sammenblandet, og har derfor ikke fått AOT-verdi ettersom gjenstandene må være sluttet (Hedeager 1990:103).

Figur 31: AOT-verdier for førromersk jernalder og romertid.

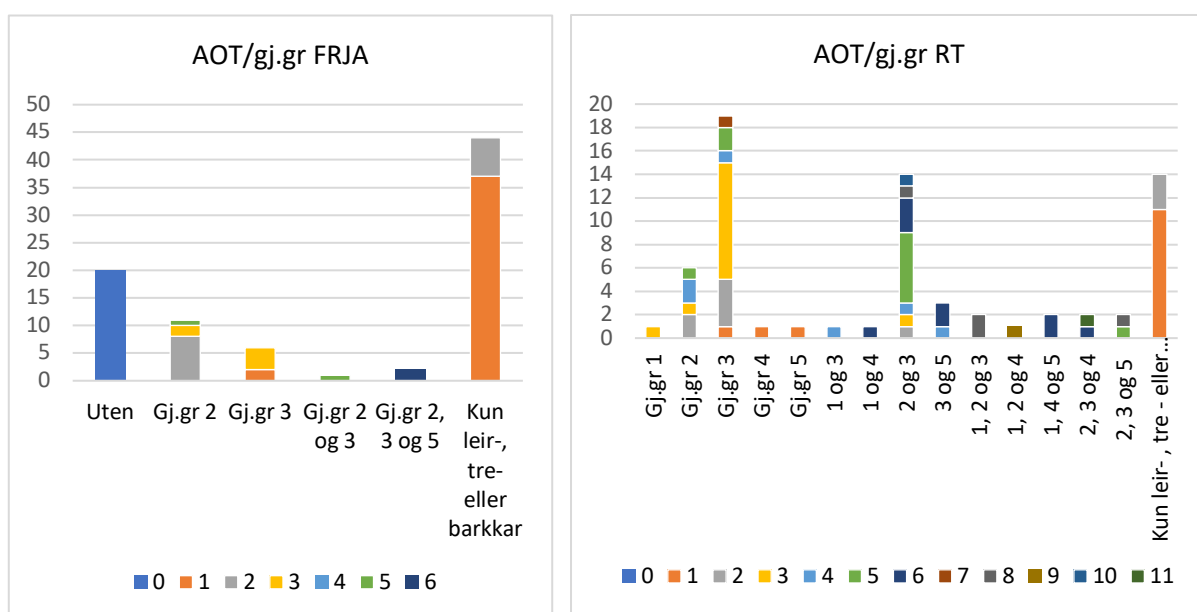
Figur 31 viser AOT-verdier i førromersk jernalder og romertid. Igjen er det større variasjon i romertid, samt høyere verdier. Som figuren viser, har 24% av gravene i førromersk jernalder AOT-verdi 0, men dette gjelder ingen graver i romertid. Dette har sammenheng med at langt flere gravtyper i førromersk jernalder er uten urne. Sekstire prosent av gravene i romertid har $AOT \geq 3$, mens det samme gjelder 9% av gravene fra førromersk jernalder. Ingen graver fra førromersk jernalder har $AOT > 6$, mens høyeste AOT-verdi for romertid er 11.

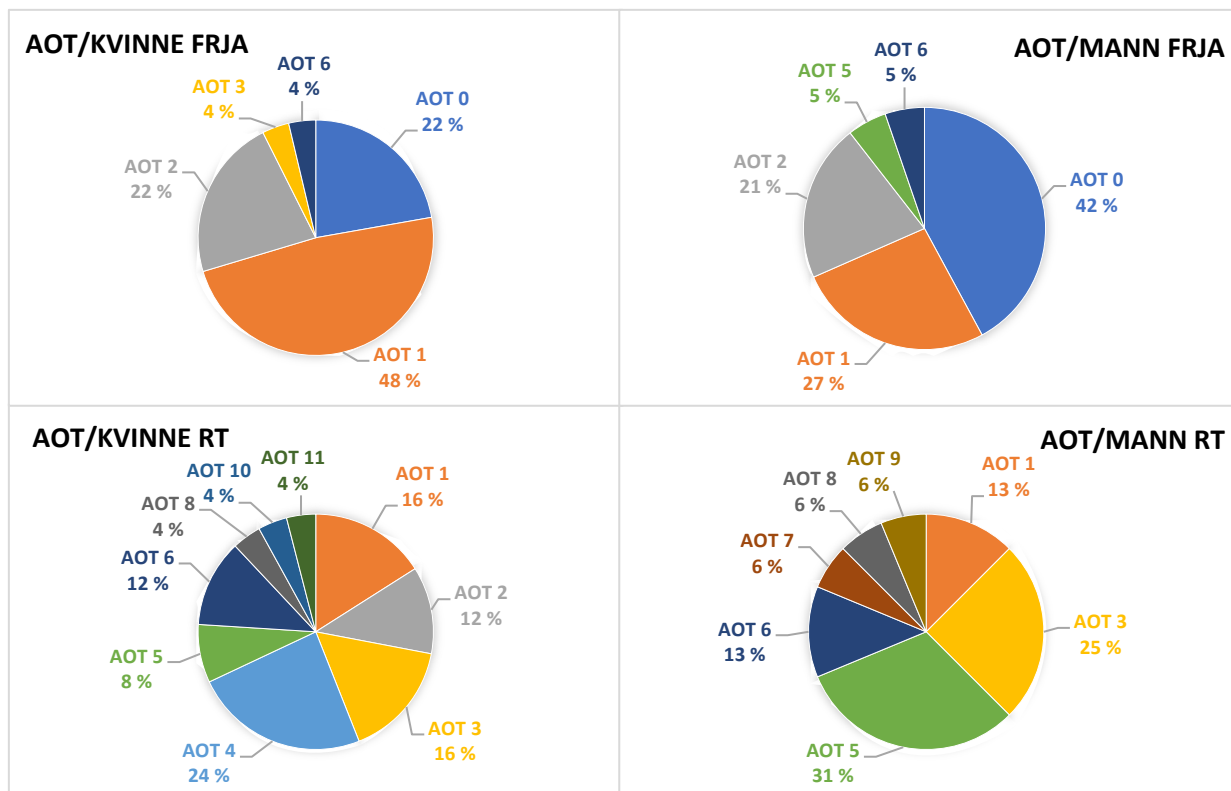
Figur 32: AOT-verdier fordelt på gravskikk. Her kommer det klart frem at inhumasjonsgravene generelt har høyere verdier.

Det er påfallende at til tross for at inhumasjonsgravene er i stort mindretall, er det nettopp disse som har de høyeste AOT-verdiene (figur 32). Sekstifire prosent av inhumasjonsgravene, mot 6 % av kremasjonsgravene har $AOT \geq 6$. Ingen inhumasjonsgraver har $AOT < 2$, mens 54% av kremasjonsgravene har det. Samtidig kan dette ha en forklaring; ettersom branngravskikken blir pekt ut som årsaken for det beskjedne gjenstandsmaterialet i førromersk jernalder, kan dette også bidra til de lave AOT-verdiene. Samtidig bevares jern bedre i branngraver enn inhumasjonsgraver (Resi 1986:31; Watt 2003:181) og dette kan dermed ikke regnes som en årsak til dette.

Figur 33: AOT fordelt på gjenstandsgrupper i førromersk jernalder og romertid.

Det er naturlig nok sammenheng mellom flere gjenstandsgrupper og høy AOT-verdi, ettersom AOT følger gjenstandstypene, og ulike gjenstandsgrupper har ulike gjenstandstyper (figur 33). Det er likevel interessant å se at de fleste graver som inneholder gjenstandsgruppe 4 i romertid har $AOT \geq 6$, med unntak av én. Dette gjelder grav 43 på Store-Dal (se appendix II), hvor graven inneholder flere ubestemmelige gjenstander, blant annet i sølv. I førromersk jernalder er det enda tydeligere sammenheng. Graver som inneholder import, har ofte også høye AOT-verdier, noe som har sammenheng med at disse gravene generelt inneholder et høyere antall gjenstander (Hedeager 1990:109; Jensen 2003:284).

Figur 34: AOT fordelt på kjønn i førromersk jernalder og romertid

Som figur 34 viser er det forskjell på fordelingen av gjenstander hos kjønnene. Flere menn enn kvinner er gravlagt uten gravgods i førromersk jernalder, mens flest kvinner er gravlagt med kun AOT 1. Derimot er det ingen som er gravlagt med AOT 4. Begge kjønn har AOT 6, som er høyeste verdien i førromersk jernalder. I romertid er fordelingen også ulik. Kvinner har de to øverste verdiene, og 24% av kvinnene har $AOT \geq 6$, mens det samme gjelder 31% av mennene. Den største forskjellen her gjelder graver med lavere AOT. Kvinner har graver med AOT 1-5, mens menn kun har AOT 1, 3 og 5.

4.3 Kildekritikk

Kildekritikken gjelder spesielt kjønnsbedømming, ettersom flere av gravene har blitt bedømt kun basert på gjenstander. I tillegg er mine alderskategorier basert på min kulturelle opplevelse av alder. Barn i dag kan ha blitt ansett på en annen måte i forhistorien, og kan derfor være feilbedømt. I tillegg kan det være flere spedbarn i denne kategorien enn det som er ført opp ettersom Holck (1986) bruker andre alderskategorier (*infans I*) enn for eksempel Gjevall (1987). Dette kan dermed gi en skjev fordeling, men ettersom dette likevel er under kategorien barn har jeg delt det opp. I tillegg er det ulik begrepsbruk av forfatterne, som kan ha ført til misforståelser og mistolkninger fra min side.

Jeg kan også ha utført feil i oppføringen av katalogen, og dermed blir det feil i analysene. Slike feil kan alltid forekomme når mennesker overfører tekst og tall manuelt. Dette er selvfølgelig jeg alene ansvarlig for.

5 Diskusjon

Kjønnsarkeologi og *personhood* er de teoretiske rammeverkene for denne diskusjonen (se kapittel 3.1 og 3.2). Kroppen, personen og identiteten er i kontinuerlig endring i løpet av livet; gjennom sosiale relasjoner, og i ulike kulturer og kontekster, og identitet i forhistoriske samfunn behøver ikke bety det samme som det gjør i dag (Fowler 2004:3; 2013:511; Stutz og Tarlow 2013:3). Dermed behøver ikke identitet i førromersk jernalder bety det samme som i romertid. Som Knut Ivar Austvoll (2019:15) påpeker, må vi være bevisste på at våre tolkninger av identitet i fortidige samfunn blir farget av våre moderne og subjektive oppfatninger. Døden markerer en av de største endringene for de mange aspektene av en persons personoppfatning og identitet (Fowler 2004:79). Det er interessant å diskutere gravskikk og endringer i den basert på tolkninger av *personhood*, ettersom ulike personer kan bli gravlagt på ulike måter alt etter hvilken personforståelse de oppnådde i livet (Fowler 2011:134). Vi kan heller ikke være sikre på at personen ble ansett på samme måte som i dag; som en udelelig helhet, men heller som en del av den kollektive identiteten, sammensatt og oppløselig (se kapittel 3.2).

Den avdødes identitet og personforståelse blir transformert gjennom ulike døderitualer, og den nye identiteten presenteres så gjennom relasjoner med det endrede samfunnet som er igjen (Fowler 2004:81; 2013:516). Gravskikken kan også relateres til kjønn gjennom aktiv handling, opptreden og iscenesettelse, som diskutert i tidligere nevnte kapittel. Dette fører likevel til at det ikke uproblematisk å analysere og diskutere kjønn og personforståelse ut fra graver, ettersom de representerer en sosial konstruksjon gjennom en bevisst nedleggelse (Moen 2019a:57; Skogstrand 2010:23; Sørensen 2000:81, 82).

Den kvantitative, komparative analysen i kapittel 4 har vist de mange endringene i gravskikk fra førromersk jernalder til romertid, både når det gjelder ytre gravminne, gravtype og gravgods, og hvordan dette fordeles på kjønn og alder. Flere av disse resultatene utfordrer det tradisjonelle bildet, blant annet når det gjelder barnegraver, kjønn og gjenstander, og dette blir diskutert nedenfor. Derimot vil ikke alle aspektene bli diskutert her på grunn av oppgavens begrensning.

5.1 Hvem får en grav?

Det er anslått at under halvparten av befolkningen i vikingtid ble gravlagt, som nevnt i kapittel 4.2.1. Sannsynligvis er dette også tilfellet her, ettersom det er få graver i forhold til at enkelte av gravfeltene var i bruk over en periode på 900 år. Analysen i det ovennevnte kapittelet viser at individer i alle aldre blir gravlagt, men at det er forskjeller mellom periodene. Det er for eksempel flere yngre individer gravlagt i førromersk jernalder enn i romertid, både når det gjelder barn, da spesielt spedbarn, og unge voksne. Ifølge Chris Fowler (2004:45) er alder et viktig konsept innen studier av *personhood*. I tillegg påvirkes en persons identitet av alder og endres dermed i løpet av livet.

Den tradisjonelle oppfatningen av barn er at de ikke får en grav i alle perioder i forhistorien, og at de som finnes er sjeldne. Det er kulturelt betinget når et barn blir ansett som person (Fowler 2004:45), men Jørgen Jensen (2003:332) anslår at barn ble ansett som voksne i 13-14 års alderen i romertid i Danmark, så det samme kan gjelde i Norge, ettersom det er et sammenliknbart samfunn. Per Holcks (1986:169) analyse av beinmateriale i Norge, viste at andelen barn var 6,1%, og det er derfor påfallende stor andel barnegraver i dette materialet (14%). Som påpekt i kapittel 4.2.1 var barnedødeligheten høy og andelen burde vært høyere på grunn av dette, men sammenliknet med det generelle inntrykket, er det over dobbelt så mange barnegraver i dette materialet. Årsaken til dette kan være som Lynn Meskell (1999:172) påpeker at de ble ansett som personer i samfunnet, hvor de har egen agens, fordi de har fått en egen grav. Dette gjelder i de fleste tilfeller i dette materialet, og kan tyde på at menneskene i Østfold hadde en annen kultur og oppfatning av barn enn det som var vanlig andre steder. Også endringen i antall barnegraver fra førromersk jernalder til romertid kan tyde på forskjellig oppfatning av barn som personer med sosial verdi i samfunnet. Blant barnegravene i førromersk jernalder er det ingen som skiller seg ut, og heller ikke når en sammenlikner alle gravene datert til denne perioden. Det blir vanligvis antatt at kun barn med høy sosial status gravlagt i romertid.

Resultatet av denne analysen tyder på at kjønn er avgjørende når det gjelder hvem som blir gravlagt, ettersom det er en overvekt av kvinner i materialet i begge perioder, men dette er som nevnt vanlig i eldre jernalder. Dette kan skyldes at sosial status først og fremst blir uttrykket gjennom kvinner i romertid (Jensen 2003:319; Ravn 2003:51). På den annen side er det ikke store forskjeller i andelen av hvert kjønn som blir gravlagt i de ulike periodene, og nesten halvparten av individene er ikke blitt kjønnsbedømt i romertid, så dette argumentet er ikke

nødvendigvis gyldig, ettersom vi ikke vet hvem den andre halvdel er. Det har tidligere blitt diskutert at når det er overvekt av menn i et samfunn betyr dette at de har makten, og at det har blitt utført systematisk mord på kvinner, mens hvis det er overvekt av kvinner betyr dette at individene som ikke er kjønnsbedømt er menn, og dermed ikke synlige i materialet (Moen 2019a:95; Stylegar 2006:164; Tsigaridas 1998:15). Skogstrand (2016:85-86, 87) hevder derimot at dette heller tyder på at levninger fra menn ikke har blitt deponert i det hele tatt, eller på en annen måte, noe som har ført til denne skjevheten i kjønnsfordelingen. Basert på resultatene i denne analysen kan det samme gjelde her. Dette kan igjen tyde på ulik personforståelse og identitet av kjønnene, basert på ulik behandling.

5.2 Gravfeltene og gravminne

Oppstart og avslutning når det gjelder bruk av gravfelt har vært en monumental hendelse i et samfunn (Pearson 1999:17). Når dette sammenfaller med innføring av ny gravskikk i eldre romertid, viser dette til at det er flere endringer også i samfunnet, ettersom gravskikk ikke endres like enkelt som for eksempel materiell kultur. Opprettelsen av nye steder involverer ofte nedleggelse av både mennesker og dyr, er preget av opplevelser, og er konstituert både romlig og tidsmessig (Jones 1998:302, 319). Dette kan vises i at bruken av Ula som gravplass opphører, til fordel for Store-Dal i eldre romertid. Fortidsmenneskene endret ikke kun gravplass, men også gravskikken, gravgodset, og det indre og ytre gravminnet, som vist i kapittel 4, noe om kan tyde på store omveltninger, enten ideologisk eller samfunnsmessig. Her er det mulig å trekke paralleller fra hedensk til kristen tid i Skandinavia, hvor endringene i gravskikk muliggjorde konverteringen til kristendom, heller enn å være et resultat av konverteringen (Lund 2013:48). Dermed kan endringer i gravskikk fra førromersk jernalder til romertid ha muliggjort flyttingen av gravplass fra Ula til Store-Dal, og ikke omvendt.

Både ytre gravminne og gravtype varierer sterkt på de ulike gravfeltene og i de ulike periodene (se kapittel 4.2.2 og 4.2.3). Gravfeltene har ulik brukstid, som kan være årsak til denne forskjellen, men dette kan også vise til ulike ideologier og skikker. Haugene på Hunn kan være et forsøk på å lage en kobling til fortiden, som blant annet vises gjennom gjenbruk av gamle hauger. I én haug på Hunn, hvor primær graven er datert til det 10.-9. århundre f.v.t (Resi 1986:64), er det fire sekundærgraver, datert til overgangen fra bronsealder til førromersk jernalder eller eldre jernalder. Gjenbruken av eldre hauger kan vise tilhørighet til forfedre eller legitimere maktposisjonen i samfunnet (Skre 1998b:212-213; Stenholm 2006:341). Det er derfor interessant at av fire individer gravlagt i denne omtalte haugen på Hunn, er tre kvinner

(F.2, F.29., F.30 og F. 31, se appendix II). På den annen side er slike graver plassert på Midtfeltet, mens de øvrige haugene er på Vestfeltet (Resi 1986:12), så dette er ikke en sannsynlig årsak til overgangen til hauger på disse plassene, ettersom de ikke er på samme sted. Dagfinn Skre (1998b:201) poengterer at en av gravhaugenes funksjon har vært å fastslå arverett, og dermed kan de nye haugene vise til et nytt maktsenter som oppstår i eldre romertid, hvor de første haugene har skilt seg ut i terrenget. Det samme kan vurderes for Store-Dal. Resi (1986:19) påpeker at ettersom disse gravfeltene er store kan det gi holdepunkter for stabile og ressurssterke brukergrupper, som hadde tilgrensende produksjonsområder.

Den verdigheten som mennesker ervervet gjennom alderdom kan ha influert utformingen av gravene (Jensen 2003:59), og som flere har påpekt kan det ytre gravminnet også belyse status og rikdom (Hedeager 1990:198; Moen 2019a:58; Resi 1986:46-49). Barn fikk ofte en egen grav som nevnt over, noe som kan vise til at de blir ansett som medlemmer av samfunnet. På den annen side fikk barn i bronsealder oftere mindre graver enn voksne, (Wangen 2009:112), noe som kan tyde på det motsatte, slik også Skogstrand (2016:52) påpeker. Spedbarn ble for eksempel kun gravlagt i flatmarksgraver, mens småbarn og barn hadde en noe større variasjon. Dette kan settes i sammenheng med Jensens utsagn over, at barn ofte fikk enklere utførte graver, fordi de ikke ble ansett som medlemmer av samfunnet, med ervervet personforståelse eller visdom. På den annen side blir flere småbarn og barn i dette materialet gravlagt i hauger (kapittel 4.2.2.1), og i fire av disse er barnets grav primærgraven eller den eneste graven i anlegget. Det er likevel viktig å poengtere at haugene på Store-Dal ble utgravd i et høyt tempo (Petersen 1916), og Mansrud (2004b:30) påpeker at utgravningsmetoden kan ha bidratt til at sekundærgraver ikke ble registrert, og at dette dermed ikke nødvendigvis er representativt. Det tyder likevel på at spedbarn mister sin sosiale posisjon i romertid, mens eldre barn får en større sosial betydning. Dessuten viser det indre gravminnet større variasjon og mer krevende utførelse i romertid enn i førromersk jernalder, ettersom spesielt småbarn blir gravlagt i hauger med gravkammer og steinpakning i romertid, mens de i førromersk jernalder har dekkhelle som indre gravminne. Også spedbarn fikk denne typen indre gravminne, og følger oppfatningen om enkelt utførte graver, og dermed også endret personforståelse og sosial betydning.

Jo Appleby (2018:49-51) viser til at i flere etnografiske studier bidrar eldre, og spesielt bestemødre, til økt overlevelse for barnebarn på grunn av deres visdom og erfaringer, noe som gir dem verdsettelse og respekt i samfunnet. Dermed kan man tolke Jensens ovennevnte utsagt

dithen at høyere alder medførte mer forseggjorte graver for eldre. Hvis dette var tilfellet ville dette bety at eldre mennesker sjeldnere ble gravlagt i for eksempel flatmarksgraver. Dette er derimot ikke tilfellet i dette materialet. I førromersk jernalder er eldre, sammen med unge voksne og spedbarn, den eneste aldersgruppen som kun blir gravlagt i flatmarksgrav. Dette kan jo naturligvis ha sammenheng med at flatmarksgraver er den dominerende ytre gravformen i førromersk jernalder, men de øvrige aldersgruppene har større variasjon. Også i romertid er eldre den aldersgruppen hvor størst andel individer blir gravlagt i flatmarksgraver. Dermed er det ikke nødvendigvis utseendet på graven som er viktig, men måten den avdøde blir behandlet og beina blir deponert på. Dette diskuteres videre litt lenger ned.

Det ytre gravminnet endres fra flatmarksgraver i førromersk jernalder til hauger i romertid. Valg av ytre gravminne korrelerer lite med kjønn i førromersk jernalder, mens det har klare relasjoner til kjønn i romertid. Menn ble da kun gravlagt i hauger, mens kvinner hadde en mer variert ytre gravform. Innen vikingtidforskning har gravhauger tradisjonelt blitt ansett som anomalier for kvinner, mens det tolkes som et maktsymbol for menn (Moen 2019a:96; Pedersen 2008). I dette materialet kan ikke gravhauger ansees som anomalier, ettersom 80% av kvinnene i romertid er gravlagt i slike. Det var sannsynligvis få sosiale skiller mellom kjønn av samme rang (Jensen 2003:499), og Tacitus påpeker at kvinner hadde større innflytelse i germanske samfunn enn i romerske, og kunne ha innvirkning på politiske avgjørelser (Tacitus i Resi 1986:49, note 45). Det varierende ytre gravminnet for kvinner i romertid kan ha både kjønnsrelaterede grunner samt sosiale, og kan bidra til å belyse likheter og forskjeller mellom kvinnene i romertid.

Haugstørrelsen relateres på sin side ikke like klart til kjønn, ettersom kvinner og menn har omtrent lik gjennomsnittlig størrelse på rundhaugene. På den annen side har voksne kvinner i gjennomsnitt større hauger enn voksne menn, noe som viser til at kjønn har hatt innvirkning på haugstørrelsen likevel. Når det gjelder alder er det derimot klar indikasjon på at størrelsen øker med alderen, uavhengig av kjønn. Dette kan settes i sammenheng med at ytre gravminne kan fremvise status og makt, og dermed også identitet. Fotkjeder er en del av det ytre gravminnet, og dette er tilsynelatende sterkt avhengig av kjønn. Av 19 individer gravlagt i ni hauger med fotkjede, er åtte kvinner og én mann, samt en kvinne og en gutt i en dobbeltgrav.

5.3 Behandling av den døde

Gravskikk og dødebehandling er et viktig samfunnsaspekt, ettersom de reflekterer samfunnspraksiser og viser oppfatninger om døden samt den avdødes betydning (Kristiansen et al. 2017:336). Den store variasjonen i gravtyper i dette materialet tyder på endrede oppfatninger om kropp og personoppfatning mellom førromersk jernalder og romertid.

Arkeologer bruker ofte studier av kroppen for å undersøke identitet, kjønn og *personhood*, selv om en person også består av sjelen og sinnet. Ved å bare studere kroppen går en derfor glipp av disse aspektene ved en person (Fowler 2004:11). Kroppen, det den står for, og de endringene den gjennomgår er likevel viktig for tolkninger av sosial status, kjønn, alder og personforståelse (Fowler 2011:137; Stutz og Tarlow 2013:3); levninger, likbehandling, enten det er kremasjon eller inhumasjon, partering eller kun delvis nedleggelse av levningene, kan belyse forholdet mellom kropp og identitet og personforståelse i fortidige samfunn, gjennom frigjørelse, fragmentering og transformasjon av den avdødes individ, person, status og relasjoner (Fowler 2004, 2010, 2013; Lund 2019b; Mansrud 2008; Oestigaard 1999).

Kremasjonsgraver tyder også på individualitet, hvor personen transformeres gjennom kremasjon (Brück 2006:297, 306; Fowler 2013:516; Oestigaard 1999:346). På den annen side viser inhumasjonsgraver en helhet, hvor kroppen skal være så helhetlig som mulig (Lund 2019b:2). Dette betyr at personen og individet kun kan eksistere dersom helheten er bevart (Mansrud 2008:388), som igjen tyder på endret personoppfatning fra førromersk jernalder til eldre romertid; hos enkelte grupper i samfunnet er det individet og dets identitet som er i fokus, mens hos andre grupper er det den kollektive personforståelsen, hvor personidentiteten til den avdøde deles opp og re-distribueres til andre personer, slik at den ikke slutter å eksistere, men heller lever videre blant slektninger og i samfunnet (Fowler 2004:box 2.2, 81, 85; Mansrud 2006:388). Samtidig er ikke skjelettene fra romertid bevart, så det er ikke holdepunkt for å avgjøre om individene hadde blitt partert, eller på andre måter fragmentert, men basert på kremasjonsgravene i materialet ble ikke dette praktisert i romertid.

Det er ikke kun inhumasjoner som endres som gravtype i romertid, men også kremasjonsgravene endrer form (se kapittel 4.2.3.1). Urnegravenes dominans minsker, og brannflak forekommer i økende omfang samt brente bein. Dette tyder på at enten ble hele eller deler av balmørja er deponert, mens det er omvendt med de brente beina; kun få biter ble samlet opp og deponert. Karl Vibe-Müller (1987:65) hevder dette skyldes at de etterlatte ikke var like

bevisst på å samle alle beina lenger, noe som tydet på at en ny tradisjon ble introdusert. Enkelte gravtyper har sterk relasjon til kjønn. Det er større variasjon i gravtypen hos kvinner både i førromersk jernalder og romertid, og enkelte typer er kun forbeholdt dem; brente bein og 2 gravtyper i samme grav. I tillegg er det kun kvinner som gravlegges med beingrop/-lag i romertid. Menn blir derimot oftere gravlagt i branngrav/-grop i romertid, og beingrop/-lag i førromersk jernalder.

Bevisst fragmentering av både mennesker og gjenstander kan symbolisere livets slutt, og understreke den brutte relasjonen mellom de levende og den døde (Brück 2006:297-298), og kommer blant annet til syne i dette materialet gjennom de varierte gravtypene. Partering, knusning av beina og ufullstendig deponering av levninger kan tyde på slik fragmentering eller dividualitet, hvor personen er sammensatt og oppløselig. I dette materialet er det parteringsspor på 5,4% av individene. Slike spor kan derimot være vanskelige å oppdage, og kan enkelt bli oversett, og dermed kan det reelle antallet være høyere (Holck 1986:178). Som omtalt i kapittel 4.2.3 er det sjelden beinmengden samsvarer de forventede restene etter et kremert menneske. Det er vanlig at kun i underkant av 25% av beina fra et menneske er nedlagt i graven (Holck 1986:122). Den manglede beinmengden kan ikke være forårsaket av knusning eller nedbrytning alene (Holck 1986:129; Mansrud 2008:389). Vivian Wangen (2009:68-72) påpeker derimot, at utvelgelsen av beina som ble samlet opp viser til en bevisst og rituell handling, noe som kan understøtte teorien om dividualitet. Chris Fowler (2011:138) påpeker at behandlingen av kroppen fremhever fragmenteringen, og kun delvis deponering kan dermed også være en måte å understøtte den ytterligere. Dermed kan brannflak være en annen måte for fragmentering enn for eksempel brente bein, ettersom brannflaket viser til at en større del av den avdøde blir samlet og deponert på samme sted, mens med brente bein er kun få biter som er deponert. De varierende gravtypene hos kvinner kan dermed vise til annen personforståelse enn hos menn, på grunn av ofte ulik deponeringsskikk.

Levninger fra forfedrene kan ha hatt spesielle krefter som hadde stor betydning for fruktbarhet og regenerering av samfunnet og livet (Brück 2006:297; Mansrud 2004a:103), og kan ha blitt brukt for eksempel på åkeren som et symbol for livets kraft, eller deponert i andre kontekster som et beskyttende element mot onde krefter (Mansrud 2004a:104; 2004b:33). Det er fristende å spekulere i om dette kan ha sammenheng med de manglende mannsgravene i eldre jernalder; at kvinnene heller bidro til forsterket slektskap til de gjenlevende, og derfor fikk graver (Skogstrand 2016:87), mens mennene ble spredd over åkere og liknende som en regenererende

kraft. Skogstrand (2016:85) påpeker at det ofte er større beinmengde i de eksisterende mannsgravene sammenliknet med kvinnegravene i førromersk jernalder, noe som ville betydd at disse mennene ble ansett på en helt annen måte enn de som har blitt deponert på andre måter, hvis i det hele tatt.

Flere (Brück 2006; Fowler 2004:66; 2011:138; Lund 2019b:1) viser til parallellene mellom behandlingen av kroppen og gjenstandene i graven; er kroppen hel er ofte gjenstandene også hele, mens hvis kroppen er kremert og beina renses gjennom en utvelgelses prosess og gjerne knust, er ofte gjenstandene påført skader gjennom kremasjon eller andre måter. Dette vises blant annet gjennom de knuste leirkarene i materialet (se appendix II) og at sverdene i kremasjonsgravene er bøyd. At endringene i gravskikken går over til skjelettgraver kan dermed også være en indikator på endringer i personforståelsen, og at kroppen heller skal være så hel som mulig. Dette kan igjen indikere at det ikke er den kollektive personen som er i fokus, men at det heller er individet og dets integritet som er viktig. Behandlingen av kropp og gjenstander går dermed hånd i hånd her. Fragmenteringen av gjenstandene understreker personens individualitet, mens hele gjenstander understreker kroppen og personen som en udelelig enhet.

Når det gjelder det ytre gravminnet for eldre, kan det som nevnt være at det ikke er avgjørende for personforståelsen, men heller behandlingen av beina. Blant annet er det parteringsmerker på to eldre kvinner i dette materialet. I tillegg varierer beinmengden hos eldre individer fra 5 g til knappe 1400 g, som betyr at kun deler av menneskene er gravlagt. Dette kan tyde på at det heller var fragmenteringen av disse individene som sto i fokus, og ikke det ytre gravminnet. Gjennom fragmenteringen ble deler av de eldres personforståelse, kunnskap og erfaringer delt med andre mennesker i samfunnet gjennom re-distribusjon.

5.4 Gjenstander og fyrstegraver

Analysen i kapittel 4.2.6.1 viser at gjenstander kan relateres til kjønn i dette materialet. For eksempel har ikke menn med seg redskaper eller personlig utstyr (gjenstandsgruppe 3) i førromersk jernalder, med mindre de er kombinert med andre gjenstandsgrupper. Selv da er det kun i dobbeltgrav, som viser at graven ikke er sluttet. I romertid er det derimot flere menn gravlagt med gjenstandsgruppe 3. Dessuten er det en sammenheng mellom våpen og kjønn. I dette materialet er det nesten bare menn som gravlegges med våpen, foruten én kvinne som har med seg våpen (øks), datert til yngre romertid (se appendix II). Dette er samme konklusjon som Skogstrand (2016:87) kommer til når det gjelder materialet i Østfold, og relaterer dette til

endrede kjønnsroller, og at det tyder på at enkelte oppgaver eller aktiviteter kun ble utført av det ene kjønn, som så endrer seg i romertid.

Når det gjelder gjenstander er det tradisjonelt antatt at smykker, hårnåler og redskaper for tekstilarbeid tilhører kvinner. I dette materialet er det derimot graver hvor dette ikke stemmer. Dette gjelder blant annet mannsgraven i F.17 på Hunn. Her er det både berlokk, kam og spinnehjul, som representerer det feminine, sammen med bjørneklør (se appendix II), som representerer det maskuline (Skogstrand 2010, 2016). Samtidig er bjørneklør også å finne i kvinnegraver (se appendix II). Resi (1986:40) hevder at funnkombinasjonen og den osteologiske analysen er problematisk, ettersom de ikke samsvarer. Men kombinasjonen behøver ikke bety at dette er noe eksotisk eller uvanlig, eller at mannen som er gravlagt med slike gjenstander er mindre maskulin enn andre menn. På samme måte som vi ikke må redusere kvinnenens agens i deres graver, gjelder det samme her. Denne graven utfordrer den tradisjonelle oppfatningen av gravgods, men er på ingen måte ekstraordinært, ettersom kjønnsrelaterte gjenstander ofte overlapper, og Skogstrand påpeker at menn ofte ble gravlagt med spinnehjul og kammer i yngre romertid, når de utelukkende ble funnet i kvinnegraver i eldre romertid (Skogstrand 2010:25-26; 2016:82, 85). Denne graven er datert til eldre romertid, periode B2, noe som kan bety at denne personen var forut sin tid og satte trender, eller hadde flere sosiale roller i samfunnet som forutsatte et tredje kjønn (Gilchrist 1999:58-59). Marianne Moen (2019a) har vist at kjønn kan være flytende, og denne graven kan være et eksempel på dette, ettersom både det feminine og det maskuline kommer til syne i en og samme grav. Gjenstandene i F.17 kan dermed vise til en begynnende endring i kjønnsroller og oppfatning om kjønn. I tillegg viser den risikoen for feilaktig kjønnsbedømme ved å utelukkende basere den på gravgods. Analysen viser at gjenstander relatert til det ene eller andre kjønn kan endre seg på relativ kort tid, som gir skjevt utslag i kjønnsbedømmingen (Skogstrand 2010:26), og som kan forklare de manglende mennene i materialet. Grav F.17 viser derimot at det sosiale kjønn og personoppfatningen kan være annen enn det biologiske kjønn. I tillegg viser det at den generelle oppfatningen om kjønnsroller kan være feil, og at de ikke var like svart/hvitt som vi moderne mennesker liker å anta.

Flere av fyrstegravene har kjønnsnøytrale gjenstander som gjør dem vanskelige å kjønnsbedømme (Eggers 1951:50; Hedeager og Kristiansen 1982:130), og osteologiske analyser er ikke mulige på grunn av manglende skjelettmateriale. Fyrstegravene, som ofte knyttes til det kontinentale aristokratiet (Ekengren 2009:32; Resi 1986:46), er en eksklusiv gruppe med få, men påfallende prestisjefylte graver. Hans J. Eggers (1951:50) kategoriserte disse gravene først, og definerte de som dype inhumasjonsgraver i store hauger, med tre eller steinkiste, som inneholder blant annet smykker eller fingerringe av edelmetaller, særlig gull, og et større antall romersk import i form av drikkeservise enn i andre samtidige graver. Dessuten forekommer drikkehorn eller skåler parvis. Han mente disse gravene ikke skulle inneholde våpen, men de kunne inneholde sporer. Flere har kritisert denne definisjonen, og påpekt at det er flere branngraver som kan kategoriseres som denne typen graver, i tillegg til graver med våpen (Ekengren 2009:33 med referanser; Hedeager og Kristiansen 1982:130; Resi 1986:46; Schuster 2010:113).

Denne typen graver kommer som et nytt innslag i eldre romertid, spesielt på kontinentet, men også i Norden. Disse gjenstandene var ikke tilgjengelige gjennom vanlig handel, slik andre mer alminnelig gjenstander var, men gjennom alliansebygging og vareutveksling (Jensen 2003:340, 344; Lund Hansen 1987; Solberg 2003:90) og tyder på tette kontakter mellom eliten på de ulike stedene (Ekengren 2009:33; Jensen 2003:344, 352; Lund Hansen 1987:198; Pedersen et al. 2003:244-245; Schuster 2010; Stylegar 2006:151). Lotte Hedeager og Kristian Kristiansen (1982:130) har tolket fyrstegravene som et tegn på romersk "splitt og hersk" politikk, hvor romerne bestikker romerskvennlige ledere av germanske stammer med imponerende gjenstander.

I dette materialet er det kun haug 6 på Store-Dal som oppfyller Eggers (1951) krav for fyrstegrav. Derimot har også haug 5 på Store-Dal og F.19 på Hunn blitt knyttet opp mot denne typen graver på grunn av deres innhold som knytter dem til eliten på kontinentet (Resi 1986:46, 48). Både haug 5 og 6 er blant de eldste skjelettgravene i romertid i Norge, og har blitt tolket som kvinnegraver basert på gjenstandene (Holand 2001:169; Solberg 2003:94; Wangen 2005:362), mens F.19 har blitt tolket som en mansgrav (Holand 2001:171; Olsen 1951:151). Basert på tidligere diskusjoner i denne oppgaven er dette ikke uproblematisk, men på grunn av manglende levninger er dette eneste måten å uttale seg om kjønn.

Figur 35: Gravgodset fra haug 6 (C21555) på Store-Dal (Stylegar 2020). Foto: Eirik Irgens Johansen, KHM/Norgeshistorie.no. Lisens: [CC BY NC ND 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

Det romerske drikkeserviset i haug 6 på Store-Dal (se appendix II) viser til den gravlagte kvinnens sosiale forbindelser på kontinentet, fremviser hennes rikdom og bidrag til alliansebygging (Jensen 2003:348). Glasskålene (figur 35) er for eksempel kun funnet i et fåtall i Europa (Eggers 1951:kart 49). Som nevnt i kapittel 3.1 har ofte velutstyrte kvinnegraver blitt tolket som et symbol på ektemannens status eller de har blitt tolket som mannlige graver. Kvinnens egen makt, status og agens blir dermed redusert eller ikke betraktet som hennes egen. Å anta at dette kun skyldes ekteskapsallianser (se blant annet Jensen 2003:317; Solberg 2003:160), bidrar til å fjerne kvinnens agens og agenda. På den annen side kan ekteskap bidra til juridiske og sosiale forpliktelser som igjen kan forsterke kvinnens posisjon i det sosiale samfunnet (Tsigaridas 1998:14). Anne-Sofie Gräslund (2001:82) påpeker var kvinner viktige bidragsytere for ektemennenes suksess, og dermed belyser dette hennes status. Videre sier hun at kvinners oppgaver var uunnværlige ettersom de var like viktige og komplementære til mannens oppgaver, og omvendt (Gräslund 2001:89). Dette er et hovedpunkt innen

kjønnsarkeologien, ettersom begge kjønns oppgaver og roller antas som like viktige. Moen (2019a:89) har kritisert Gräslunds tankegang når det gjelder kjønnsroller i vikingtiden, fordi dette heller kaster lys på kvinnes påvirkningskraft, heller enn deres evne til å være ved makten. Gjestebud og drikkeseremonier gir kvinner agens og makt, gjennom aktiv deltakelse i seremonien (Solberg 2003:89). I forbindelse med dette er det også interessant at det ikke er forskjell på statusmarkering i graver hos kvinner og menn i romertid (Jensen 2003:332), og det ville vært lite nyansert å anta at dette kun skyldes fremvisning av ektemannens status og makt.

Kvinnen i haug 6 er dessuten gravlagt i den største haugen i dette materialet, samt en av de større når det gjelder fyrstegravene generelt. Hagen målte 22,5 m da den ble utgravd i 1912 (Petersen 1916:38), men har senere blitt målt til 22 m. Vanlig diameter for slike graver er 10-20 m, og den hevder seg dermed også i et overregionalt perspektiv (Schuster 2010:240). Sammenliknet har mannsgraven F.19 på Hunn en diameter på 18 m (Resi 1986:71). Disse gravene skiller seg ut på flere måter, ettersom de både har de største haugene, er inhumasjoner når kremasjonsgraver er fortsatt er vanligst, i tillegg til det prestisjefylte gravgodset. Både det ytre gravminnet og gravtypen viser dermed endringer i gravskikk som kan vise til *personhood* og identitet hos vedkommende som omtalt over, samtidig som det indikerer makt og status.

Figur 36: Funn fra F.19 på Hunn (C28973).
 Over til venstre: Våpen, skjoldbule og
 skjoldhåndtaksbeslag (Unimusportalen). Foto: KHM.
 Lisens: [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Over til høyre: Sporer (Unimusportalen). Foto: KHM.
 Lisens: [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Nede: Drikkehornbeslag (Unimusportalen).
 Foto: Olav Heggø, KHM. Lisens: [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Som nevnt knyttes sporene i grav F.19 på Hunn (figur 36) til kontinentet ettersom slike sporer kun er funnet i fåtallige graver der. Lotte Hedeager og Kristian Kristiansen (1982:128) har analysert regionale forskjeller for mannlige ryttergraver og det kvinnelige miljøet i Danmark, og kommet frem til at de ligger adskilt geografisk. Ryttergravene, med sporer og eventuelle våpen, er lokalisert til Jylland, mens kvinnegravene er lokalisert til Sjælland og øyene. Graven i haug 6 på Store-Dal har flere likhetstrekk med fyrstegravene i Juellinge på Sjælland, datert til samme periode (Schuster 2010:figur 87). Jørgen Jensen (2003:319) mener de ledende familiene på øyene markerte seg i samfunnet gjennom de mange kvinnelige inhumasjonsgravene, og det er fristende å trekke paralleller til Store-Dal. Christian L. Rødsrud (2012:74-75) satt gravene i Østfold i sammenheng med den geografiske oppdelingen, og funnet at haug 6 på Store-Dal kan knyttes til det sjøllandske miljøet, mens F.19 på Hunn heller tyder på kontakter med det jyske. Dermed kan dette vise at Store-Dal og Hunn både har ulike produksjonsområder, samt ulike kontaktnettverk, som kommer til syne i gravene.

Importgjenstandene vitner om kjennskap til romerske skikker, selv om disse ikke nødvendigvis ble innført her. Ved å implementere enkelte elementer fra en annen kultur i sin egen kalles hybridisering, og har blitt diskutert av blant andre Fredrik Ekengren (2009) og Christian L. Rødsrud (2012); skikken omtales som hybrid, fordi den ikke innfører hele tradisjonen, men kun deler av den, og blander den med andre elementer av sin egen kultur. Dette vises blant annet gjennom gjestebud, hvor romersk servise blir benyttet, men hvor det sannsynligvis var mjød og ikke vin som ble konsumert, ettersom det ikke er funnet vinamforaer (Jensen 2003:336; Jørgensen 2003:13; Resi 1986:47; Rødsrud 2012:92).

Jeg har tidligere nevnt dobbeltgraven på Hunn (F.21, se appendix II) hvor en liten gutt er gravlagt sammen med en voksen kvinne. I dette tilfellet tolker jeg gravgodset som tiltenkt barnet og ikke kvinnen, ettersom det i dette materialet ikke er andre kvinnegraver med våpen, og dette kan selvfølgelig være feiltolket (jf. diskusjonen i kapittel 3.1). Hvem kvinnen som barnet er gravlagt sammen med er, er usikkert. Barneoppdragelse involverte ofte en flere mennesker i samfunnet (Rebay-Salisbury 2016:177; Rebay-Salisbury et al. 2018:109), og det er derfor ikke sikkert at kvinnen er barnets mor, men en annen kvinne som bidro i oppdragelsen. Graven er en urnegrav, hvor en Østlandskjele har fungert som urne. Graven inneholder fullt våpensett med sporer. Bergljot Solberg (2003:103) knytter våpengraver fra romertid til et militært hierarki, hvor menn gravlagt med sporer har offiser-rang. Videre knytter hun slike funn til forsvar av maktsenteret i Østfold. Ettersom det er et barn som er gravlagt i denne graven

er ikke denne forklaringen plausibel, spesielt ettersom det er et barn under 7 år. Selv om barn gjerne hadde lært å bruke våpen gjennom lek, og kunne i realiteten ha deltatt i krigføring, er det heller sannsynlig at det ikke var tilfellet før i tenårene (Kamp og Whittaker 2020:11). Ettersom det er ikke er sannsynlig at barnet har deltatt i krig, kan våpnene og sporene heller fortelle oss om barnets status og identitet, og dermed person personoppfatning (Jensen 2003:335; Watt 2003:181). Katharina Rebay-Salisbury og Doris Pany-Kucera (2020:4) mener våpen i barnegraver kan angi barnets sosiale posisjon rett før det døde, eller vise til den posisjonen barnet hadde oppnådd i livet om det ikke hadde dødd, og viser dermed til en høyere alder enn det som er oppnådd. Det siste er heller tilfellet her. På den annen side kan våpen markere overgang i livet, hvor barn blir tatt opp i samfunnet som voksne (Tacitus i Resi 1986:26). Dermed kan våpnene også tolkes som en transformasjon i døden, hvor barnet blir tatt opp i samfunnet og huskes som voksen.

Denne graven skiller seg sterkt ut fra de øvrige barnegravene i materialet, ettersom barn sjelden blir gravlagt med annet enn gravgods enn leir-, bark- eller trekar i eldre jernalder (se figur 29 og 30). Den inneholder kun gjenstander som assosieres med en liten andel voksne mennesker. Dermed blir det enda tydeligere at dette barnet har en annen personidentitet enn andre barn; det viser formodentlig både sosialt kjønn og identitet gjennom gjenstandene, mens de øvrige barna forblir "kjønnsløse". Roberta Gilchrist (1999:92) mener at dette kan skyldes de like sosiale normene og kjønnsrollene som angikk barn, hvor de kunne ha de samme aktivitetene, og dermed heller hadde et mer flytende sosialt kjønn og identitet.

Ovenfor har jeg kun diskutert graver som har prestisjegjenstander. Flertallet av gravene i dette materialet har derimot få eller ingen gjenstander. Få gjenstander i graven ikke nødvendigvis er et bevis på lav status. Det ville da indikere at alle gravene datert til førromersk jernalder vært mennesker av lav status, men dette kan ikke stemme. Dette tyder heller på at det er begravelsesritualet i seg selv som er det viktige (Gansum og Oestigaard 1999). Når det gjelder førromersk jernalder kan det heller tyde på at fragmenteringen av mennesket har vært betydningsfullt, for å opprettholde sosial orden gjennom transformasjon av personidentiteten til den avdøde og relasjonen mellom hen og andre medlemmer i samfunnet. I romertid derimot har gravgodset vært avgjørende, muligens for å markere den avdødes rolle i samfunnet og befeste makten i samfunnet (Storgaard 2003:119), ettersom det er langt flere gjenstander i disse gravene.

6 Avslutning

Førromersk jernalder til romertid kan ansees som en samfunnsendring i seg selv, men kontakt med Romerriket må ha influert de germanske samfunnene på flere måter, både når det gjaldt samfunnsstyring og ideologi. I begge perioder har det vært kontakt med kontinentet og andre folkegrupper. I førromersk jernalder kommer kontakten til syne gjennom gjenstander av jern, ettersom jernproduksjonen som oppsto som følge av handel og utveksling (Resi 2005a:123-126; Solberg 2003:33-47), mens den i romertid kommer tydelige til syne gjennom importgjenstander. Disse gjenstandene vitner om tett kontakt med eliten på kontinentet, ettersom gjenstandene ikke er tilgjengelige på det frie marked.

Gravskikk er en god indikator på samfunnsendringer fordi den ikke endres lett, og den kan også ansees som en samfunnsendring i seg selv. Gravskikken endres fra førromersk jernalder, hvor kremasjoner er enerådende, til et mer variert bilde, hvor inhumasjonsgravene kommer som et nytt innslag i romertid, med sterke likhetstrekk med graver på kontinentet. Den heterogene måten å behandle og deponere de avdødes kroppene på, ofte innen samme lokalitet og tidsperiode, vitner om ulike oppfatninger om hva som var riktig, og viser til mangfoldig bevissthet og ideologi når det gjelder livet, døden og personen, basert på personforståelse, identitet og kjønn.

Kvinner og menn ble behandlet på ulike måter, og forestillinger om fragmentering gjennom redistribusjon og regenerering er blant flere måter dette fremstilles på. I tillegg er det enkelte skiller i gjenstandsmaterialet, som også endrer seg fra førromersk jernalder til romertid. Den etablerte oppfatningen når det gjelder kjønn, gravskikk og gravgods har på flere områder blitt utfordret i denne oppgaven. Dessuten blir ulike aldersgrupper behandlet på forskjellige måter, og barn blir ofte ikke begravet i det hele tatt, til tross for den sannsynlige høye barnedødeligheten. Samtidig er det enkelte graver som skiller seg sterkt ut i mengden, og tyder på en annen verdensoppfatning enn andre.

Kontakten med andre germanske stammer og sannsynlig kontakt med romere gjennom bestikklser, sammen med de generelle samfunnsendringene vi må anta har forekommet mellom førromersk jernalder til romertid, har gitt nye måter å se verden på, som kan ha bidratt til endringene i gravskikk. Inhumasjonsgravskikken har klare paralleller med andre liknende graver på kontinenten og spesielt Danmark.

I denne oppgaven har 157 graver fordelt på fire gravfelt i Østfold blitt analysert, med kjønnsarkeologi og feministisk teori som rammeverk. Den komparative analysen har vist til dels store endringer i gravskikken fra førromersk jernalder til romertid, hvorav enkelte forskjeller er kjønns- eller aldersavhengige. Gjennom teoretisk diskusjon av disse endringene har det så kommet frem at endringer i personforståelse og ideologi er sannsynlige årsaker til disse endringene. Gravskikken følger strømninger i samfunnet, som i romertid får impulser utenfra, gjennom kontakt og alliansebygging med eliten på kontinentet, hvor særlig romersk skikk og kultur farger endringene.

Det er flere aspekter i gravskikken som ikke har blitt diskutert omfattende i denne oppgaven. Denne oppgaven åpner dermed opp for videre arbeid, med andre spørsmål, teorier og metoder som grunnlag.

7 Litteraturliste

Alvestad, Jenny Gyllensten

2018 Gravens sosiale og symbolske betydning: Et studie av relasjonen mellom gravgods og dødt menneske i vikingtidsbyene Birka og Kaupang. Masteroppgave, IAKH - Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

Appleby, Joanna

2018 Grandparents in the Bronze Age? I *Accross the Generations: The Old and the Young in Past Societies*, redigert av Grete Lillehammer og Eileen Murphy, s. 49-60. AmS-Skrifter, Vol. 26. Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger, Stavanger.

Austvoll, Knut Ivar

2019 *Constructing identities : structure and practice in the early Bronze Age - Southwest Norway*. AmS-Varia, Vol. 60. Museum of Archaeology, University of Stavanger, Stavanger.

Bang-Andersen, Sveinung

2005 Perler. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 287-289. Pax Forlag A/S, Oslo.

Beverfjord, Aud

1993 Redaktøren. *Spor - fortidsnytt fra Midt-Norge* (1):2-3.

Binford, Lewis R.

1971 Mortuary practices: Their study and their potential. *American Antiquity* (36):6-29.

Brück, Joanna

2006 Fragmentation, Personhood and the Social Construction of Technology in Middle and Late Bronze Age Britain. *Cambridge Archaeological Journal* 16(3):297-315.

Chapman, Robert

2013 Death, Burial, and Social Representation. I *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, redigert av Liv Nilsson Stutz og Sarah Tarlow, s. 47-57. Oxford Handbooks in Archaeology. Oxford University Press, Oxford.

Conkey, Margaret W

2003 Has Feminism Changed Archaeology? *Signs* 28(3):867-880.

Conkey, Margaret W. og Joan M. Gero

1997 Programme to practice: gender and feminism in archaeology. *Annual Review of Anthropology* 26:411-437.

Darvill, Timothy

2009a Feminist archaeology. I *The Concise Oxford Dictionary of Archeology*, s. 1. 2. utg. Oxford University Press, Oxford.

2009b Gender archaeology I *The Concise Oxford Dictionary of Archeology*, s. 1. 2. utg. Oxford University Press, Oxford.

Dommasnes, Liv Helga

1991 Arkeologi og religion. I *Nordisk Hedendom. Et symposium*, redigert av Gro Steinsland, Ulf Droblin, Juha Pentikäinen og Preben Meulengracht Sørensen, s. 47-64. Odense Universitetsforlag, Odense.

1999 Om kvinner og barn i forhistoriske samfunn. *Viking* LXII:7-17.

Drennan, Robert D., Timothy Earle, Gary M. Feinman, Roland Fletcher, Michael J. Kolb, Peter Peregrine, Christian E. Peterson, Carla Sinopoli, Michael E. Smith, Monica L. Smith, Barbara L. Stark og Miriam T. Stark

2011 Comparative Archaeology: A Commitment to Understanding Variation. I *The Comparative Archaeology of Complex Societies*, redigert av Michael E. Smith, s. 1-3. Cambridge University Press, Cambridge.

Eggers, Hans Jürgen

1951 *Der Römische Import im freien Germanien*. Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte, Hamburg.

Ekgren, Fredrik

2006 Performing death. I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 109-113. Vågar till Midgård, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

2009 *Ritualization - Hybridization - Fragmentation. The Mutability of Roman Vessels in Germania Magna AD 1-400*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in Prima, Vol. 4°. Department of Archaeology and Ancient History, Lund University, Lund.

2013 Contextualizing Grave Goods. I *The Oxford Handbook of the Archaeology of death and Burial*, redigert av Liv Nilsson Stutz og Sarah Tarlow, s. 173-192. Oxford University Press, Oxford.

Engelstad, Ericka

2007 Much More than Gender. *Journal of Archaeological Method and Theory* 14(3):217-234.

2015 Gender, Feminism, and Sexuality in Archaeological Studies. I *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vol 9, redigert av James D. Wright, s. 764-767. 2 utg. Elsevier Science, Amsterdam.

Farbregd, Oddmund

1993 Gravskikk - vrimmel av variasjon. *Spor - fortidsnytt fra Midt-Norge* (1):4-7.

Fowler, Chris

2004 *The Archaeology of Personhood : an anthropological approach*. Themes in archaeology. Routledge, London.

2010 From Identity and Material Culture to Personhood and Materiality. I *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*, redigert av Dan Hicks og Mary C. Beaudry, s. 352-385. Oxford University Press, Oxford.

2011 Personhood and the Body. I *The Oxford Handbook of Ritual and Religion in Archaeology*, redigert av Timothy Insoll, s. 133-150. Oxford University Press, Oxford.

2013 Identities in Transformation. I *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, redigert av Sarah Tarlow og Liv Nilsson Stutz, s. 511-526. Oxford University Press, Oxford.

Fuglestedt, Ingrid

2014 Declaration on Behalf of an Archaeology of Sexe. *Journal of Archaeological Method and Theory* 21(1):46-75.

Gansum, Terje og Terje Oestigaard

1999 En haug med ritualer. Haugar og rikssamlingen. I *Vestfoldminnet*, Vol 1998/1999, s. 74-99. Vestfold Historielag, Tønsberg.

Gardela, Leszek

2013 "Warrior-women" in Viking Age Scandinavia? A preliminary archaeological study. I *Funerary Archaeology* redigert av Slawomir Kadrow og Sylwester Czopek, s. 273-314. *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, Vol. 8. Institute of Archaeology, Rzeszów University, Rzeszów.

Gilchrist, Roberta

1999 *Gender and archaeology : contesting the past*. Routledge, London.

Gjerpe, Lars-Erik

2010 Kontinuitet og brudd i jernalderens jordbruksfunn. I *På sporet av romersk jernalder : artikkelsamling fra romertidsseminaret på Isegran 23.-24. januar 2010*, redigert av Ingar Mørkestøl Gundersen og Marianne Hem Eriksen, s. 7-19. Nicolay skrifter (trykt utg.), Vol. 3. Nicolay Arkeologiske Tidsskrift, Oslo.

Gjevall, Gustaf

1987 Osteologiske undersøkelser. I *Gravfeltene på Ula, Glemmen, Østfold. Keltisk jernalder, romertid og folkevandringstid.* , Vol 13, redigert av Karl Vibe-Müller, s. 46-66. Varia. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Grasmo, Hanne og Esben Esther Pirelli Benestad

2021 Cis-kjønn. Store Medisinske Leksikon <https://sml.snl.no/cis-kjønn>, accessed 5.april, 2022.

- Gräslund, Anne-Sofie
2001 The Position of Iron Age Scandinavian Women. I *Gender and the Archaeology of Death*, redigert av Bettina Arnold og Nancy L. Wicker, s. 81-102. Rowman & Littlefield Publisher Inc. , Walnut Creek
- Hagen, Anders
1953 Jydehaug. Jernalders gravfunn og steinalders åker. *Norveg* 3:211-227.

1954 Fra utgravningene på Hunn i Borge - åkerspor og boplasser. I *Østfoldarv*, Vol II, redigert av Fylkeskonservatoren, s. 9-31. Årbok for museer og historielag i Østfold 1951-53. Centraltrykkeriet, Sarpsborg.
- Harris, Oliver J. T. og Craig N. Cipolla
2017 *Archaeological theory in the new millennium : introducing current perspectives*. Routledge, London.
- Hedeager, Lotte
1990 *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag, Esbjerg.
- Hedeager, Lotte og Kristian Kristiansen
1982 Bendstrup - en fyrstegrav fra den romerske jernalder, dens sociale og historiske miljø. I *KUML. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*, Vol 1981, redigert av Poul Kjærum, s. 81-164. Gyldendalske Boghandel, København.
- Hedenstierna-Jonson, Charlotte, Anna Kjellstrom, Torun Zachrisson, Maja Krzewinska, Veronica Sobrado, Neil Price, Torsten Günther, Mattias Jakobsson, Anders Götherström og Jan Stora
2017 A female Viking warrior confirmed by genomics. *American Journal of Physical Anthropology* 164(4):853-860.
- Hinsch, Erik
1951 Førromersk jernalder i Norge. *Finska Fornminneforeningens Tidskrift* LII(I):51-71.
- Holand, Ingegerd
2001 *Sustaining life : vessel import to Norway in the first millennium AD*. AmS-skrifter (trykt utg.), Vol. 17. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Holck, Per
1986 *Cremated Bones : A medical-anthropological study of an archaeological material on cremation burials*. Antropologiske skrifter nr.1. Anatomisk Institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Jensen, Jørgen
2003 *Danmarks Oldtid. Ældre jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr*. Gyldendal, København.

- Johansen, Erling
 1951 En nattlig skattegravning i 1894. *Viking* XV:135-142.
- 1955 Ny datering av branngraver under flat mark. Gravskikk som kilde til sosial historie. I *Universitetets Oldsaksamling, Årbok 1951-1953*, s. 178-236, Oslo.
- Johansen, Erling og Anders Hagen
 1951 Hunn i Borge. Gravningsresultater fra sommeren 1950. *Viking* XV:115-116.
- Johnson, Matthew
 2010 *Archaeological theory : an introduction*. 2. utg. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Jones, Andrew
 1998 Where Eagles Dare: Landscape, Animals and the Neolithic of Orkney. *Journal of Material Culture* 3(3):301-324.
- Jørgensen, Lars
 2003 Sejrens triumf - Norden i skygge af det romerske Imperium. I *Sejrens triumf - Norden i skygge af det romerske Imperium*, redigert av Lars Jørgensen, Birger Storgaard og Lone Gebauer Thomsen, s. 12-16. Nasjonalmuseet, København.
- Kamp, Kathryn A. og John C. Whittaker
 2020 Weaponry and children: technological and social trajectories. I *Ages and Abilities. The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond*, redigert av Katharina Rebay-Salisbury og Doris Pany-Kucera, s. 10-25. Childhood in the Past Monograph Series, Vol. 9. Archaeopress, Summertown.
- Kristiansen, Kristian, Morten E. Allentoft, Karin M. Frei, Rune Iversen, Niels N. Johannsen, Guus Kroonen, Lukasz Pospieszny, T. Douglas Price, Simon Rasmussen, Karl-Göran Sjögren, Martin Sikora og Eske Willerslev
 2017 Re-theorising mobility and the formation of culture and language among the Corded Ware Culture in Europe—CORRIGENDUM. *Antiquity* 91(356):334-347.
- Lillehammer, Grete
 1996 *Død og grav : gravskikk på Kvassheimfeltet, Hå i Rogaland, SV Norge = Death and grave : burial rituals of the Kvassheim cemetery, Hå in Rogaland, SW Norway*. AmS-skrifter (trykt utg.), Vol. 13. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Lund Hansen, Ulla
 1987 *Römischer Import im Norden : Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Nordiske Fortidsminder. Serie B, Vol. 10. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København.
- 1988 Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinavien og på kontinentet. I *Fra Stamme til Stat i Danmark*, Vol 1, redigert av Peder Mortensen og Birgit M. Rasmussen, s. 21-35. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, Vol. XXII. Aarhus Universitetsforlag, Højbjerg.

Lund, Julie

2013 Fragments of a conversation: handling bodies and objects in pagan and Christian Scandinavia AD 800-1100. *World Archaeology* 45(1):46-63.

2019a Alken Enge som rituell plads - deponeringer i lyset af fragmentering, skelettering og dannelsen af en ny rituell plads. I *De dræbde krigere i Alken Enge - efterkrigsritualer i ældre jernalder*, redigert av Mette Løvschal, Rasmus Birch Iversen og Mads Kähler Holst, s. 209-224. Jysk Arkeologiske Selskabs Skrifter, Vol. 108. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

2019b Personhood and Objecthood. I *The SAS Encyclopedia of Archaeological Science*, redigert av Sandra L. López Varela, s. 1-4. John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, NJ, USA.

Lund, Julie og Marianne Moen

2019 Hunting Identities: Intersectional Perspectives on Viking Age Mortuary Expressions. *Fennoscandia archaeologica* XXXVI:137-150.

Mansrud, Anja

2004a Dyrebein i graver - en kilde til jernalderens kult og forestillingsverden. I *Mellom himmel og jord. Foredrag fra et seminar om religionsarkeologi, Isegran 31.januar-2.februar 2002*, redigert av Lene Melheim, Lotte Hedeager og Kristin Oma, s. 82-111. Oslo Arkeologiske Serie, Vol. 2. Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering, Universitetet i Oslo, Oslo.

2004b Å dyrke de døde - knoklenes metaforikk i jernalderens gravskikk. *Primitive tider* (7):29-40.

2006 Flytende identiteter - dyrebein i graver og førkristne personoppfatninger. I *Lik og ulik: tilnærminger til variasjon i gravskikk*, redigert av Terje Østigård, s. 133-157. UBAS (trykt utg.), Vol. 2. Arkeologisk insitutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

2008 «Stykkevis og delt» - noen refleksjoner omkring forholdet mellom kropp, identitet og personoppfatning i det førkristne samfunnet. I *Facets of archaeology : essays in honour of Lotte Hedeager on her 60th birthday*, Vol 10, redigert av Konstantinos Chilidis, Julie Lund og Christopher Prescott, s. 385-395. Oslo arkeologiske serie (trykt utg.). Unipub Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Meskeell, Lynn

1999 *Archaeologies of Social Life*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford.

Moen, Marianne

2019a Challenging Gender - A reconsideration of gender in the Viking Age using the mortuary landscape. PhD-avhandling, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo (Vol I av II).

2019b Gender and Archaeology: Where Are We Now? *Journal of the World Archaeological Congress* 15(2):206-226.

- Montelius, Oscar
1892 *Öfversigt öfver den nordiska forntidens perioder, intill kristendomens införande*. Svenska fornminnesföreningens tidskrift, Vol. VIII, Stockholm.
- Naumann, Elise
2006 Identitet og samfunn på Kaupang : en fenomenologisk undersøkelse av gravenes metaforiske betydninger på Kaupang i Vestfold, yngre jernalder. Materoppgave, IAKH - institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Næss, Jenny-Rita
1972 Some Reflections on the Study of Iron Age Burial Customs in Norway. *Norwegian Archaeological Review* 5(1):23-27.
- Oestigaard, Terje
1999 Cremations as Transformations: when the dual cultural hypothesis was cremated and carried away in urns. *European Journal of Archaeology* 2(3):345-364.
- Olsen, Bjørnar
1997 *Fra ting til tekst : teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, Oluf
1951 Høj 29, «Stubhøj»: B. Fundene. *Viking* XV:145-157.
- Pearson, Mike Parker
1999 *The Archaeology of Death and Burial*. Sutton Publishing Ltd. , Somerset.
- Pedersen, Ellen Anne, Frans Arne Stylegar og Per G. Norseng
2003 *Øst for Folden*. Østfolds Historie. Østfold fylkeskommune, Sarpsborg.
- Pedersen, Unn
2008 Dumme menn og troll til kjerringer. I *Facets of Archaeology. Essays in Honour of Lotte Hedeager on her 60th Birthday*, redigert av Chilidis Konstantinos, Julie Lund og Christopher Prescott, s. 585-595. Oslo Arkeologiske Serie, Vol. 10. Unipub, Oslo.
- Petersen, Jan
1916 *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg*. Norske oldfunn (trykt utg.), Vol. 1. Universitetets oldsaksamling, Kristiania.
- Pickvance, Christopher G.
2001 Four varieties of comparative analysis. *Journal of housing and the built environment* 16(1):7-28.
- Price, Neil, Charlotte Hedenstierna-Jonson, Torun Zachrisson, Anna Kjellström, Jan Stora, Maja Krzewinska, Torsten Günther, Veronica Sobrado, Mattias Jakobsson og Anders Götherström
2019 Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj.581.(Research). *Antiquity* 93(367):181-198.

- Price, Neil S.
2008 Dying and the Dead: Viking Age Mortuary Behaviour. I *The Viking World*, redigert av Stefan Brink og Neil S. Price, s. 257-273. Routledge, London.
- Ravn, Mads
2003 *Death ritual and Germanic social structure (c. AD 200-600)*. BAR international series, Vol. 1164. Archaeopress, Oxford.
- Rebay-Salisbury, Katharina
2016 *The Human Body in Early Iron Age Central Europe. Burial Practice and Images of the Hallstatt World*. Routledge, London.
- 2017a Bodies, identities and social relations in Bronze and Iron Age Central Europe. PhD, Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Universität Wien.
- 2017b Rediscovering the body: Cremation and inhumation in Early Iron Age Central Europe. I *Cremation and the Archaeology of Death*, redigert av Jessica Cerezo-Román, Anna Wessman og Howard Williams, s. 52-71. Oxford University Press, Oxford.
- Rebay-Salisbury, Katharina, Patricia Bortel, Lukas Janker, Marlon Bas, Doris Pany-Kucera, Roderick B. Salisbury, Christopher Gerner og Fabian Kanz
2022 Gendered burial practices of early Bronze Age children align with peptide-based sex identification: A case study from Franzhausen I, Austria. *Journal of Archaeological Science* 139(105549):1-12.
- Rebay-Salisbury, Katharina og Doris Pany-Kucera
2020 Introduction. Children's developmental stages from biological, anthropological and archaeological perspectives. I *Ages and Abilities. The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond*, redigert av Katharina Rebay-Salisbury og Doris Pany-Kucera, s. 1-9. Childhood in the Past Monograph Series, Vol. 9. Archaeopress, Summertown.
- Rebay-Salisbury, Katharina, Doris Pany-Kucera, Michaela Spannagl-Steiner, Fabian Kanz, Patrik Galeta, Maria Teschler-Nicola og Roderick B. Salisbury
2018 Motherhood at Early Bronze Age Unterhautzenthal, Lower Austria. *Archaeologia Austriaca* 102:71-134.
- Renfrew, Colin og Paul Bahn
2005 *Archaeology : the key concepts*. Routledge key guides. Routledge, London.
- Resi, Heid Gjøstein
1986 *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske oldfunn (trykt utg.), Vol. 12. Universitetets oldsaksamling, Oslo.
- 2005a Førromersk jernalder. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 123-126. Pax Forlag A/S, Oslo.

2005b Romertid. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 309-315. Pax Forlag A/S, Oslo.

2005c Østfold. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 468-472. Pax Forlag A/S, Oslo.

2005d Østlandskjele. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 472. Pax Forlag A/S, Oslo.

Rødsrud, Christian Løchsen

2003 Fattige graver - komplekse ritualer? : rituelle uttrykk og endringsaspekter i jernalderens begynnelse belyst gjennom graver i Østfold. Masteroppgave, IAKH - Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

2012 I Liv og Død: Keramikkens sosiale kronologi i eldre jernalder. Phd, Kulturhistorisk Museum Universitetet i Oslo, Oslo.

Schuster, Jan

2010 *Lübsow : älterkaiserzeitliche Fürstengräber im nördlichen Mitteleuropa*. Bonner Beiträge zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Vor- und Frühgeschichte Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn.

Sellevold, Berit J.

2005 Antropologi, fysisk. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 20-23. Pax Forlag A/S, Oslo.

Shetelig, Haakon

1912 *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bergens museums skrifter. Ny række. Grieg, Bergen.

1914 *Den førromerske jernalder i Norge*. Dreyers boktrykkeri, Stavanger.

Skogstrand, Lisbeth

2010 Romertidas menn og maskiliniteter. I *På sporet av romersk jernalder : artikkelsamling fra romertidsseminaret på Isegran 23.-24. januar 2010*, redigert av Ingar Mørkestøl Gundersen og Marianne Hem Eriksen, s. 20-35. Nicolay skrifter (trykt utg.), Vol. 3. Nicolay Arkeologiske Tidsskrift, Oslo.

2015 Barn og barndom i romertida. Norgeshistorie.no
<https://www.norgeshistorie.no/romertid/0502-barn-og-barndom-i-romertida.html>
accessed 11.april, 2022.

2016 *Warriors and other men : notions of masculinity from the late Bronze Age to the early Iron Age in Scandinavia*. Archaeopress archaeology. Archaeopress Publishing Ltd, Oxford.

Skre, Dagfinn

1998a En støpeplass fra bronsealderen. I *Fra Østfolds oldtid. Foredrag ved 25-årsjubileet for Universitetets arkeologiske stasjon Isegran*, redigert av Einar Østmo, s. 125-142. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny Rekke, Vol. 21, Oslo.

1998b *Herredømmet - Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr.* Acta Humaniora. Universitetsforlaget, Oslo.

Smith, Michael E. og Peter Peregrine

2011 Approaches to Comparative Analysis in Archaeology. I *The Comparative Archaeology of Complex Societies*, redigert av Michael E. Smith, s. 4-20. Cambridge University Press, Cambridge.

Sofaer, Joanna

2006 *The Body as Material Culture*. Cambridge University Press, Cambridge.

Sofaer, Joanna og Marie Louise Stig Sørensen

2013 Death and Gender, s. 527-541. Oxford Handbooks in Archaeology. Vol. 1. Oxford University Press.

Solberg, Bergljot

2003 *Jernalderen i Norge*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo

2005 Gravskikk. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 137-140. Pax Forlag A/S, Oslo.

Stenholm, Ann-Mari Hållans

2006 Past memories - spatial returning as ritualized remembrance. I *Old Norse religion in long-term perspectives - origins, changes, and interactions*, redigert av Anders Andrén, Kristina Jennbert og Catharina Raudvere, s. 341-345. Vågar till Midgård, Vol. 8. Nordic Academic Press, Lund.

Stenvik, Lars F.

2005a Flatmarksgrav. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 111-112. Pax Forlag A/S, Oslo.

2005b Gravhaug. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 135-136. Pax Forlag A/S, Oslo.

2005c Gravrøys. I *Norsk Arkeologisk Leksikon*, redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 137. Pax Forlag A/S, Oslo.

Storgaard, Birger

2003 Kosmopolitiske aristokrater. I *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske Imperium*, redigert av Lars Jørgensen, Birger Storgaard og Lone Gebauer Thomsen, s. 106-125. Nationalmuseet, København.

Stutz, Liv Nilsson og Sarah Tarlow

2013 Beautiful Things and Bones of Desire. Emerging Issues in the Archaeology of Death and Burial. I *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, redigert av Liv Nilsson Stutz og Sarah Tarlow, s. 1-14. Oxford University Press, Oxford.

Stylegar, Frans Arne

2020 Store-Dal. Store Norske Leksikon <https://snl.no/Store-Dal>, accessed 11.april, 2022.

Stylegar, Frans-Arne

1997 Gravskikk. Faghistoriske og teoretiske synspunkter. I *Konflikt i forhistorien* redigert av Ingrid Fuglestvedt og Bjørn Myhre, s. 69-82. AmS-Varia, Vol. 30. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

2006 Store-Dal - en studie i horisontalstratigrafi. I *Lik og ulik: tilnærminger til variasjon i gravskikk.*, redigert av Terje Østigård, s. 159-170. UBAS (trykt utg.) Vol. 2. Universitetet i Bergen, Bergen

Sørensen, Marie Louise Stig

2000 *Gender archaeology*. Polity Press, Cambridge.

2009 Gender, Matrial Culture, and Identity in the Viking Diaspora. *Viking and Medieval Scandinavia* 5:253-269.

2012 The History of Gender Archaeology in Northern Europe. I *A Companion to Gender Prehistory*, redigert av Diane Bolger, s. 396-412. Wiley-Blackwell, Chichester.

Trigger, Bruce G.

2006 *A history of archaeological thought*. 2. utg. Cambridge University Press, Cambridge.

Tsigaridas, Zanette

1998 Fra gård til grav. Langhauger, kvinneroller og reproduksjon en av samfunnet. *Primitive tider* 1:1-20.

Unimusportalen

C28973 a, b, f, g Våpen, skjoldbule og skjoldhåndtaksbeslag. Kulturhistorisk museum <https://www.unimus.no/portal/#/photos/23387b41-f0bc-4f52-bc24-6372f336d780>, accessed 13.mai, 2022.

C28973 e Sporer. Kulturhistorisk museum <https://www.unimus.no/portal/#/photos/ec2a511e-9fa3-487f-a426-c71f510adbe4>, accessed 13.mai, 2022.

C28973 h Drikkehornbeslag. Kulturhistorisk Museum <https://www.unimus.no/portal/#/photos/62cfd261-5967-4445-ac44-c19ff25155eb>, accessed 13.mai, 2022.

Vibe-Müller, Karl

1987 *Gravfeltene på Ula, Glemmen, Østfold : keltisk jernalder, romertid og folkevandringstid*. Varia, Vol. 13. Universitetets oldsaksamling, Oslo.

Voss, Barbara L.

2000 Feminisms, queer theories, and the archaeological study of past sexualities. *World Archaeology: Queer Archaeologies* 32(2):180-192.

Wangen, Vivian

2005 Store Dal. I *Norsk Arkeologisk Leksikon* redigert av Einar Østmo og Lotte Hedeager, s. 362. Pax Forlag A/S, Oslo.

2009 *Gravfeltet på Gunnarstorp i Sarpsborg, Østfold : et monument over dødsriter og kultutøvelse i yngre bronsealder og eldste jernalder*. Norske oldfunn (trykt utg.), Vol. 27. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo.

Watt, Martgrethe

2003 Våbengravene - regionale forskelle inden for våbentyper og gravskik i Danmark, 100 f.Kr.-400 e.Kr. I *Sejrens triumf - Norden i skyggen af det romerske Imperium*, redigert av Lars Jørgensen, Birger Storgaard og Lone Gebauer Thomsen, s. 180-193. Nasjonalmuseet, København.

Wessman, Anna

2006 «Stay Where you Have been Put!»The Use of Spears as Coffin Nails in Late Iron Age Finland. I *Etnos ja kultuur. Uurimusi Silvia Laulu auks.* , Vol 18, redigert av H. Valk, s. 193-207. Muinasaja Teadus. Universitetet i Tartu og Universitetet i Tallin, Tartu og Tallin.

Østigård, Terje

2006 Lik og ulik - introduksjon til variasjon i gravskikk. I *Lik og ulik: tilnærminger til variasjon i gravskikk.* , redigert av Terje Østigård, s. 9-44. UBAS (trykt utg.), Vol. 2. Arkeologisk insitutt, Universitetet i Bergen, Bergen

8 Appendix I - forkortelser

I denne delen av appendix forklares forkortelser relatert til ulike elementer i katalogen i appendix II, i tillegg til datering som også brukes på illustrasjoner i teksten.

Datering:

BA = bronsealder

FRJA = førromersk jernalder

RT = romertid

FVT = folkevandringstid

e / y / el.tidl. = eldre / yngre / eller tidligere

For katalogen gjelder disse forkortelsene i tillegg til de ovennevnte:

Gravfelt:

H = Hunn

GT = Gunnarstorp

S-D = Store-Dal

U = Ula

Ytre gravminne:

H = haug

FG = flatmarksgrav

R = røys

S = steinlegning

FK = firkantgrav

Gravskikk:

Ettersom alle gravtyper unntatt skjelettgraver er kremasjoner er ikke dette ført opp i katalogen.

Alder og kjønn:

M = mann

K = kvinne

U = ikke kjønnsbestemt

Spb. = spedbarn

SB = småbarn

B = barn

UV = ung voksen

V = voksen

M = middelaldrende

E = eldre

U = ikke aldersbestemt

9 Appendix II

Grav nr.	Muse-ums nr.	Grav-felt	Annleggs nr.	Ytre grav	Form og størrelse	Ytre elementer	Indre gravminne	Gravtype	Funn	Ornert/ uornert + form/ farge	Antall	Materiale	Kjønn	Alder	Bein-mengde	Datering	Referanser
F.2	C33264 o-p	H	1	H	Rund, 10-12 m	Fotkjede		Branngrav, sekundær	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	K	V	95 g	yBA - FRJA	Resi (1986:64-65)
									Brente bein								
F.29	C33264 m-n	H	1	H	Rund, 10-12 m	Fotkjede		Branngrav, sekundær	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	V	110 g	yBA - eJA	Resi (1986:76)
									Brente bein								
F.30	C33264 q	H	1	H	Rund, 10-12 m	Fotkjede		Branngrav, sekundær	Brente bein				K ?	U	43 g	yBA - eJA	Resi (1986:76)
F.31	C33264 r	H	1	H	Rund, 10-12 m	Fotkjede		Branngrav, sekundær	Brente bein				K	V	53 g	yBA - eJA	Holck (1986:313); Resi (1986:76)
F.11	C28999	H	2	H	Rund, 16 m	Fotkjede	Steinpakning, Steinlegning	Skjelettgrav, primær	Leirkar	Ornert	1	Keramikk	U	U		eRT, B1	Resi (1986:67)
									Trekar			Harpikstetning					
F.12	C28998 b-f	H	2	H	Rund, 16 m	Fotkjede	Steinpakning, Dekkheller	Skjelettgrav, primær	Fibrel		2	Bronse	U	U		eRT, B1	Resi (1986:67-68)
									Kniv		1	Jern					
									Trekar			Harpikstetning					
									Kull			Tre					
F.13	C28998 a, g	H	2	H	Rund, 16 m	Fotkjede	Steinpakning, Dekkheller	Urnegrav, sekundær	Leirkar	Ornert	1	Keramikk	K	M	1075 g	eRT, B1 eller B2	Holck (1986:291); Resi (1986:68)
									Brente bein								
F.14	C28977	H	3	H	Rund, 12-14 m	Fotkjeder (2)	Underhaug	Brannflak, primær	Fibrel		1	Bronse	U	B	28 g	eRT, B1 eller B2	Holck (1986:290); Resi (1986:68)
									Fragment		3	Bronse					
									Brente bein								

F.15	C28978	H	3	H	Rund, 12-14 m	Fotkjeder (2)		Urnegrav	Berlokk		1	Gull	K	U V	286 g	eRT, B2	Holck (1986:290); Resi (1986:69)
									Fibel		1	Bronse					
									Nål	Ornert	1	Horn					
									Kniv		1	Jern					
									Fragment		11	Jern					
									Leirkar	Uornert, buket	1	Keramikk					
									Leirkar	Uornert	1	Keramikk					
									Trekar			Harpikstetning					
									Kam	Ornert, etlags	1	Horn					
									Plate		1	Bronse					
									Perle	Blå	2	Glass					
									Brente bein								
F.21	C28980	H	3	H	Rund, 12-14 m	Fotkjeder (2)	Gravkammer	Urnegrav, sekundær	Østlands-kjel		1	Bronse	K + gutt/ M	V + SB	2200 g	yRT, C1- C2	Holand (2001:170); Holck (1986:290); Resi (1986:73)
									Spore		2	Bronse, jern?					
									Skjold-bule		23 frag- ment	Jern					
									Skjold-rand		38 frag- ment	Jern					
									Skjold- håndtak- beslag		Frag- ment	Jern					
									Spyd-spiss		1	Jern					
									Sverd		3 frag- ment	Jern					
									Spyd-spiss		1	Jern					
									Lanse-spiss		1	Jern					
									Nagle		1	Jern					

									Bjørne-klør		1	Bein					
									Brente bein								
F.24	C28979	H	3	H	Rund, 12-14 m	Fotkjeder (2)	Dekkhelle	Urnegrav, sekundær	Leirkar	Ornert, med tut	1	Keramikk	K ?	U V	340 g	yRT, C	Holck (1986:290); Resi (1986:74)
									Trekar			Harpikstetning					
									Nagle		1	Jern					
									Ubestemmelig		Fragment	Jern					
									Kant-beslag?		2 fragment	Jern					
									Brente bein								
F.16	C28974 h-l	H	4	H	Rund, 14 m	Fotkjede	Steinpakning	Ukjent	Berlokk		1 overdel	Gull	U	V	50 g	eRT, B2	Holck (1986:289); Resi (1986:69)
									Leir-klining			Brent leire					* F16 og F23: Usikkert hvilken grav beina stammer fra
									Leirkar	Uornert	1						
									Slipe-plate?		1	Kvartsitt/vulkansk bergart					
									Flint		3	Flint					
									Fibel		1	Bronse					
									Brente bein								
F.23	C28974 a-g	H	4	H	Rund, 14 m	Fotkjede	Steinpakning	Ukjent	Perle	To sorte ringformede, en rød, tre gule	6	Glass	U	U	Ikke registrert pga usikker kontekst	yRT, C3	Resi (1986:74)

									Fibel		1 fragment	Bronse						* F16 og F23: Usikkert hvilken grav beina stammer fra
									Fibel ?	Vinkelbøyd	1 fragment	Bronse						
									Kniv		3 fragment	Jern						
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk						
									Leirkar	Ornert, med hank	Fragmentert	Keramikk						
									Leirkar	Uornert og ornert (flere kar)	11 skår	Keramikk						
									Plate		4 fragment	Bronse						
									Ubestemmelig		Fragment	Jern						
F.17	C28986	H	5	H	Rund 12-15 m		Steinpakning	Brannrop, primær	Berlokk		1	Gull	M	M	505 g	eRT, B2	Holck (1986:290); Resi (1986:69-70)	
									Nåle-hode	Profilert	Fragmentert	Sølv						
									Nål		3 fragment	Bein						
									Kule		4	Sølv						
									Kam	Ornert, ettlags	1	Bein						
									Spinnhjul	Ornert	1	Horn						
									Bjørneklør		7	Bein						
									Brente bein									
F.18	C28985 + C28987	H	5	H	Rund, 12-15 m		Steinpakning	Brannflak, sekundær	Nål		Fragment	Bronse	K + U	V + V	150 g	eRT, B2	Holck (1986:290, 291); Resi (1986:70)	

									Skubbe-kvern				Granitt						
									Filigran-klase		2 fragment		Sølv						
									Kule		1		Bronse						
									Kule		4		Sølv						
									Leirkar	Uornert, flere kar			Keramikk						
									Bjørne-klør		1		Bein						
									Flint		Fragment		Flint						
									Brente bein										
F.19	C28973	H	6	H	Rund, 18 m	Fotkjede	Steinpakning, Dekkheller	Skjelettgrav, primær	Fingerring		1		Gull	M ?	U		eRT, B2	Holand (2001:170); Olsen (1951:145-157); Resi (2005:313); Solberg (2003:95)	
									Spore		2		Bronse m/ sølv-dekor						
									Beslag	Runde	4		Sølv						
									Beslag	Båndformede	3		Sølv						
									Skjold-bule		1		Jern						
									Skjold-håndtak-beslag		1		Bronse						
									Skjold-rand-beslag		1		Bronse						
									Lanse-spiss		1		Jern						
									Sverd	Tveegget	1		Jern						
									Beslag	Drikkehorn-beslag	2		Bronse/ jern m/sølv-dekor						

									Fragment	Profilerte	4	Bronse						
									Leirkar	Uornert og ornert	13 skår	Keramikk						
									Leir-klining			Leire						
									Brente bein									
									Nagle		2	Bronse						
F.20	C18578-18584 (usikre C-nummer)	H	7	H	Rund, 15 m		Gravkammer	Urnegrav	Østlands-kjel		1	Bronse	M ?	U	Ikke registrert	yRT, C1		Holand (2001:169); Johansen (1951:135-142); Resi (1986:72)
									Knapp	Dobbel	1	Bronse						
									Skjold-bule		1	Bronse						
									Skjold-håndtak-beslag		1	Jern						
									Lanse-spiss		1	Jern						
									Spyd-spiss		1	Jern						
									Sverd	Tve-egget	1	Jern						
									Sverd-rem-holder		1	Bronse						
									Beslag		1	Bronse						
									Ubestemmelig		Fragment	Jern						
									Brente bein									
F.22	C28988	H	8	H	Uspesifisert			Branngrav	Beslag		2	Bronse	M ?	U	60 g	yRT, C1		Resi (1986:73-74)
									Skjold-bule?		1 fragment	Jern						

									Ubestemmelig			Jern							
									Leirkar	Uornert, flere kar	38 skår	Keramikk							
									Leir-klining			Leire							
									Flint		Fragmentert	Flint							
									Brente bein										
F.25	C21659	H	9	H	Rund, 14 m			Bein-samling/urnegrav	Leirkar	Ornert, med hank	1 (fragmentert)	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT, C	Resi (1986:75)		
									Brente bein										
F.26	C28989	H	10	H	Rund, ikke registrert			Brannflak, primær	Fibel	Dekorert, bøyleformet	3	Bronse, jern	U	V	115 g	yRT - FVT, C3-D1	Holck (1986:291); Resi (1986:75-76)		
									Perle		6	Glass							
									Belte-spenne		1	Jern							
									Knapp		1	Bronse							
									Ubestemmelig		2 fragment	Bronse							
									Nagle		1	Jern							
									Spinne-hjul		41 fragment	Brent leire							
									Leirkar	Uornert	1 (58 skår)	Keramikk							
									Slipe-stein		4 fragment	Sandstein							
									Leirkar	Uornert, flere kar	72 skår	Keramikk							
									Leirkar	Uornert	89 skår	Keramikk							
									Bjørnelør		1	Bein							

									Brente bein								
F.27	C29316	H	11	F			Dekkhelle	Branngrup	Leirkar	Uornert, situlaformet	1 (fragmentert)	Keramikk	K + U	M + SB	550 g	yRT - FVT	Holck (1986:295); Resi (1986:76)
									Leirkar	Uornert	1 (fragmentert)	Keramikk					
									Brente bein								
2	C33801 a-g	GT	12	R	Rund	Kantkjede (2), brolegging		Beinlag, med kull	Leirkar	Uornert	2 (25 skår)	Keramikk	K ?	V	500 g	eRT - yRT, B1-C1	Holck (1986:315); Wangen (2009:157-158)
									Ubrente bein		2	Kjeve-bein av hund ?					
									Tenner		4	1 hund? 3 hest/ku?					
									Avslag		7	Flint					
									Brente bein								
									Kam		Fragment	Bein/ gevir					
3	C33802	GT	13	R	Rund	Kantkjede	Steiner	Brannflak	Beslag		2	Bronse	M, parteringsmerker	V	1100 g	FRJA - eRT	Holck (1986:315); Wangen (2009:158)
									Leirkar	Uornert	2 (fragmentert)	Keramikk					
									Avslag		2	Flint					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
5B	C33805	GT	14	R	Rund		Steinpakning	Beinlag, med kull	Ten		5 fragment	Bronse	U	SB	20 g	eRT - yRT	Holck (1986:316); Wangen (2009:159-161)
									Lenke		7 fragment	Bronse					

									Fibel		1	Bronse					
									Ubestemmelig		1	Glass? Rav?					
									Fragment/ ubestemmelig		19 frag- ment	Jern					
									Bark								
									Kam	Ornert, trelags	64 frag- ment	Bein/jern					
									Leirkar	Uornert	2 (21 skår)	Keramikk					
									Avslag		15	Flint					
									Brente bein								
									Leirkar	Uornert, flere kar	7 ? (93 skår)	Keramikk					
									Tenner		3						
									Bryne		3	Skifer					
									Brent dyrebein- fragment		1	Bein					
									Ubrente bein		15 frag- menter						
									Pimpstein		7	Pimpstein					
									Leirkar	Uornert	1 (66 skår)	Keramikk					
									Kull			Tre					
8 I	C33807	GT	15	R	Rund		Stein-blokk	Beinlag, med kull	Brente bein				U	V	255 g	eFRJA eller tidligere	Holck (1986:316); Wangen (2009:161- 162)
8 II	C33807	GT	15	R	Rund		Stein-blokk	Branngrøp, renset	Brente bein				U	B	20 g	eFRJA eller tidligere	Wangen (2009:161- 162)
12	C33810	GT	16	S	Rund	Kantkjede, brolegging	Dekkhelle?	Beinlag, renset	Leirkar	Uornert	106 skår	Keramikk	U	B	70 g	yBA - yRT	Holck (1986:316); Wangen

																	(2009:162-163)
								Nål		Fragmentert	Bein						
								Brente bein									
								Leirkar	Uornert	2 (6 skår)	Keramikk						
								Avslag		6	Flint						
								Kull			Tre						
23	C33819	GT	17	S	Trekantet	Kantkjede, brolegging	Dekkhelle	Branngrup, urenset	Leirkar	Uornert	300 skår	Keramikk	K + M	M + V	1220 g	eFRJA	Holck (1986:317); Wangen (2009:166-167)
								Tenner		7							
								Avslag		5	Flint						
								Brente bein									
31	C33885	GT	18	S	Rund	Kantkjede, brolegging	Dekkhelle	Branngrup, urenset	Leirkar	Uornert	1 (493 skår)	Keramikk	K	V	230 g	yFRJA - FVT	Holck (1986:320); Wangen (2009:168-169)
								Leirkar	Uornert	9 skår	Keramikk						
								Nagle		1	Jern						
								Perle	Kulerund, blå	1	Glass						
								Brente bein									
								Kull			Tre						
45	C38951	GT	19	S	Rund	Kantkjede		Brente bein, med kull	Øks		1	Jern	K	M	263 g	yRT, C2	Wangen (2009:174-175)
								Nål	Ringhode	1	Jern						
								Ubestemmelig		2 fragment	Jern						
								Spinne-hjul	Uornert	3 fragment	Leire						

									Leirkar	Ornert, med hank	1 (217 skår)	Leire						
									Brente bein									
									Kull			Trekull						
									Nøtte-skall, ubrent		6	Hassel-nøtt						
51	C33890	GT	20	S	Rund	Kantkjede		Beingrop, rensset med kull	Leirkar	Uornert	50 skår	Keramikk	U	B ?	10 g	yBA - FRJA	Holck (1986:320); Wangen (2009:175)	
									Brente bein									
									Kull			Trekull						
52 I	C33850 a-c	GT	21	S	Rund	Kantkjede, brolegning, flate steinheller	Dekkhelle	Beingrop, rensset med kull	Brente bein				M, parteringsmerker	M	870 g	eFRJA	(Wangen (2009:175-176))	
									Tenner		16							
									Kull			Trekull						
52 III	C33850 g-i + C33891	GT	21	S	Rund	Kantkjede, brolegning, flate steinheller	Dekkhelle	Branngrup, urensset	Brente bein				K, parteringsmerker	V	755 g	e-yFRJA	Holck (1986:319); Wangen (2009:175-176)	
									Nål		1	Bronse						
									Tenner, brente		2							
									Kull			Trekull						
54	C33838	GT	22	FG			Dekkhelle	Branngrup, urensset	Brente bein				K, parteringsmerker	E	955 g	yBA - FRJA	Holck (1986:318); Wangen (2009:176-177)	
									Kull			Trekull						
60	C33853	GT	23	S	Rund	Brolegning		Beinlag, med kull	Leirkar	Uornert	961 skår	Keramikk	K ?	V ?	340 g	yBA - FRJA	Holck (1986:319); Wangen (2009:177)	

									Brente bein								
									Kull			Trekull					
									Musling-skall		1						
70 I	C33887 a-b	GT	24	S	Tre- kantet	Brolegning, steinheller	Dekkhelle, steinföret	Branngrup, urenset	Leirkar	Uornert	2 skår	Keramikk	U	M	25 g	eFRJA	Holck (1986:320); Wangen (2009:179- 181)
									Brente bein								
70 II	C33887 c-d	GT	24	S	Tre- kantet	Brolegning, steinheller	Dekkhelle, steinföret	Branngrup, urenset	Tenner, brente		17 frag- menter		K	V	490 g	eFRJA	Holck (1986:320); Wangen (2009:179- 181)
									Brente bein								
70 III	C33887 e-f	GT	24	S	Tre- kantet	Brolegning, sentrumsheller	Dekkhelle	Branngrup, urenset	Brente bein				U	B ?	35 g	eFRJA	Holck (1986:320); Wangen (2009:179- 181)
									Kull			Trekull					
70 V	C33887 l-n	GT	24	S	Tre- kantet	Brolegning, sentrumsheller	Dekkhelle, under kantstein	Branngrup, urenset	Brente bein				U	U	85 g	eFRJA	Wangen (2009:179- 181)
									Tenner, brente		2						
									Nål	Krøll	1	Jern					
78 I	C38953	GT	25	S	Rund	Bautasteiner, brolegning	Dekkhelle	Brente bein, renset	Brente bein				U	V	6 g	yBA - FRJA	Wangen (2009:183- 184)
									Kull			Trekull					
									Ring		6 frag- ment	Bronse/ kobber- legering					
									Trepass-ring		1 frag- ment	Bronse/ kobber- legering					
									Leirkar	Uornert	14 skår	Leire					

									Avslag		3	Flint					
									Stykke		1	Flint					
78 II	C38953	GT	25	S	Rund	Bautasteiner, brolegning	Dekkein	Brente bein, rensset	Brente bein				U	U	0,34 g	yBA - FRJA	Wangen (2009:183-184)
									Kull			Trekull					
									Ring		6 fragment	Bronse/kobberlegering					
									Trepass-ring		1 fragment	Bronse/kobberlegering					
									Leirkar	Uornert	14 skår	Leire					
									Avslag		3	Flint					
									Stykke		1	Flint					
79	C33888	GT	26	S	Rund	Kantkjede, brolegning		Brente bein, rensset	Leirkar	Uornert	1 (220 skår)	Keramikk	U	U	5 g	eFRJA	Wangen (2009:185-186)
									Leirkar	Uornert	11 skår	Keramikk					
									Nål	Krøll	1	Jern					
									Brente bein								
									Avslag		2	Flint					
80	C33894	GT	27	S	Rund	Kantkjede, brolegning, sentrumshelle		Bein-samling, med kull	Nål	Krøll	2	Jern	U	V ?	25 g	eFRJA	Holck (1986:321); Wangen (2009:185)
									Leirkar	Uornert	14 skår	Keramikk					
									Brente bein								
									Ubrente bein		10 fragment	Dyr					
									Kull			Trekull					
									Avslag		1	Flint					
82	C33857	GT	28	S	Rund	Kantkjede, brolegning, sentrumsstein (trekantet)	Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1 (ca. 650 skår)	Keramikk	U	SB	65 g	eFRJA	Holck (1986:319); Wangen (2009:186)
									Brente bein								

									Avslag		1	Flint					
117	C33861	GT	29	S	Rund	Brolegning, ytterkant-heller		Beinlag, med kull	Leirkar	Uornert	1 (111 skår)	Keramikk	K ?	M	160 g	eFRJA	Holck (1986:319); Wangen (2009:191-192)
									Leirkar	Uornert	1 (103 skår)	Keramikk					
									Brente bein								
									Kull			Trekull					
									Avslag		7	Flint					
120	C38957	GT	30	S	Rund	Bautasteiner, halvsirkler	Steinpakning	Beinlag/ urnegrav, rensset	Nål	Svane-hals med spiral-formet hode	4 frag-ment	Jern	U	M	788 g	yBA - FRJA	Wangen (2009:192-193)
									Leirkar	Uornert	253 skår	Leire					
									Leirkar	Uornert, flere kar	175 skår	Leire					
									Leirkar	Uornert	1 (>700 skår)	Leire					
									Brente bein								
									Avslag		2	Flint					
									Avslag	Plattform	1	Flint					
									Kull			Tre					
124	C38958	GT	31	S	Rund	Bautasteiner, brolegning, steinheller	Oppå stein	Urnegrav, rensset	Halsring		4 deler	Bronse	M ?	M	365 g	yBA - FRJA	Wangen (2009:194)
									Leirkar	Uornert	47 skår	Leire					
									Leirkar	Uornert	11 skår	Leire					
									Leirkar	Uornert, situla-formet	1 (>1000 skår)	Leire					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
148A	C33869 a-d	GT	32	FG			Dekkhelle, oppå steiner	Branngrup, urensset	Leirkar	Uornert	1 skår	Keramikk	U	U	15 g	eFRJA	Wangen (2009:199)

									Brente bein								
									Kull			Tre					
									Leir-klining ? Bergart ?		4 stykker	Leire? Sandstein?					
157A	C33878 b-c	GT	33	FG		Bauta?	Dekkhelle	Beingrop, med kull	Brente bein				M	M	645 g	yFRJA	Holck (1986:320); Wangen (1009:201- 202)
									Kull			Tre					
159	C33880	GT	34	S	Rund	Kantkjede, sentrum- markering	Dekkein	Branngrup, urenset	Leirkar	Uornert	68 skår	Keramikk	K	V	1055 g	e-yFRJA	Holck (1986:320); Wangen (2009:202)
									Brente bein								
									Tenner, brente								
									Kull			Tre					
178	C33830	GT	35	S	Uregel- messig	Brolegning		Beinlag, renset	Leirkar	Uornert	37 skår	Keramikk	U	M	320 g	yBA - FRJA	Holck (1986:317); Wangen (2009:205)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
									Flekke		1	Flint					
1	C21554	S-D	36	H	Rund, 13 m	Fotkjede	Dekkhelle	Skjelettgrav	Ring	Spiral	1	Gull	U	U		yRT	Petersen (1916:38)
									Spenne	Rem- spenne	1	Jern					
2A + B	C21552	S-D	37	H	Rund, 12, 4 m		Steinpakning	Bein-samlinger, renset	Fibel		4	Bronse	K og 2 menn	V x 3	1140 g	eRT	Holck (1986:260); Petersen (1916:36)
									Trekar		1	Harpikstetning					
									Nål (hode)		2	Bronse					
									Kam	Ornert	1	Bein					
									Berlokk		1	Gull					

									Brente bein								
3	C21551	S-D	38	H	Rund, 15 m		Steinlag, dekkhelle	Skjelettgrav	Fibel		2	Bronse	K og M ?	U + U		eRT	Petersen (1916:34-36); Solberg (2003:94)
									Nål		1	Bronse					
									Skjold-bule		1	Jern					
									Spyd-spiss		1	Jern					
									Spenne	Rem-spenne	1	Jern					
									Beslag	Dobbelt	1	Jern					
									Tøy-stykke		1	Tekstil					
									Leirkar	Uornert	1 fragment	Keramikk					
									Ubestemmelig			Jern					
5	C21581	S-D	39	H	Rund 18, 5 m	Fotkjede	Steinlag, dekkhelle	Skjelettgrav	Finger-ring		1	Gull	K ?	U		eRT, B2	Petersen (1916:49-50); Solberg (2003:94)
									Øse		1	Bronse					
									Beslag	Drikkehorn-beslag	2 horn i fragment	Bronse og sølv					
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk					
									Kniv	Krum-kniv	2	Jern					
									Ten		3 fragment	Jern					
									Ubestemmelig		5	Jern					
5A	C21594	S-D	40	H	Rund, 7 m		Steinpakning	Urnegrav	Leirkar	Ornert	1	Keramikk	M	V	390 g	eRT	Holck (1986:262); Petersen (1916:54)
									Brente bein								

6	C21555	S-D	41	H	Rund, 22,5 m	Fotkjede	Steiner og tre eller tøy?	Skjelettgrav	Berlokk		1	Gull	K ?	U		eRT, B2	Eggers (1951:funn 406); Hedeager og Kristiansen (1981:116); Holand (2001:169); Petersen (1916:38-39); Resi (2005:313); Solberg (2003:94)
									Perle		2	Gull					
									Fingerring		2	Gull					
									Hekte	S-formet	1	Sølv					
									Fibel		2	Sølv m/ gullbelegg					
									Fibel	(Smuldret bort)	1	Bronse?					
									Skål		2	Glass					
									Fat		1	Bronse					
									Kasse-rolle		1	Bronse					
									Østlands-kjel		1	Bronse					
									Kniv		1	Jern					
									Kniv	Krum-kniv	1	Jern					
									Ten		1	Jern					
16A	C21547 a-c	S-D	42	H	Rund 13-15,5 m	Toppstein	Steinpakning	Urnegrav, sekundær, renset	Leirkar	Uornert	Frag-mentert	Keramikk	M	V	330g	FRJA	Holck (1986:259); Petersen (1916:31-33)
									Leirkar	Ornert, med hank	Frag-mentert	Keramikk					
									Brente bein								
16B	C21547d-n	S-D	42	H	Rund 13-13,5 m		Steinpakning	Urnegrav, primær	Fibel		2	Bronse	M	V	340 g	FRJA	Holck (1986:259); Petersen (1916:31-33)
									Ring	Med beslag	1	Bronse					

									Beslag	Kant-beslag	3	Bronse						
									Nagle		2	Bronse						
									Beslag			Bronse						
									Nagle?		1	Jern						
									Trekar			Harpikstetning						
									Brente bein									
									Kull			Tre						
30a	C21514	S-D	43	H	Rund, ikke registrert	(Over-ployet)	Steinpakning	Urnegrav, rensert	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	U	SB	30 g	yRT - FVT	Holck (1986:257); Petersen (1916:15)	
									Leirkar	Med hank	1	Keramikk						
									Brente bein									
31	C21506	S-D	44	H	Rund, 9 m		Dekkhelle	Brannflak, urensert	Leirkar	Uornert	Fragmentert	Keramikk	M	V	550 g	yRT - FVT	Holck (1986:256); Petersen (1916:15)	
									Nål	Ornert, flat	1	Bein						
									Nål	Rund	1	Bein						
									Kam	Ornert	1	Bein						
									Ubestemmelig		Fragmentert	Jern						
									Beslag	Kant-beslag	Fragmentert	Bronse						
									Trekar			Harpikstetning						
									Brente bein									
									Kull			Tre						
36	C21505	S-D	45	H	Rund, 9 m	Toppstein	Steinpakning	Brannflak, urensert	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT - FVT	Petersen (1916:8)	
									Leirkar	Ornert, med hank	Fragmentert	Keramikk						
									Kam	Ornert	1	Bein, jern						
									Ubestemmelig			Leire						

39 A	C21503 a-c	S-D	46	H	Rund, 9,5 m		Steinpakning	Urnegrav	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	M ?	V	570 g	yRT - FVT	Holck (1986:256); Petersen (1916:6)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
39 B	C21503 d-g	S-D	46	H	Rund, 9,5 m		Steinpakning	Brannflak, urenset	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT - FVT	Petersen (1916:6)
									Brente bein								
									Slagg		1	Jern					
									Ubestemmelig		Frag- mentert	Jern					
									Kull			Tre					
42	C21543	S-D	47	H	Lang, 10 m			Urnegrav	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	U	V ?	100g	yRT - FVT	Holck (1986:259); Petersen (1916:30-31)
									Leirkar	Uornert	1	Keramikk					
									Kam	Ornert	Frag- mentert	Bein					
									Nål	Ornert, flat	1	Bein					
									Nål		1	Bronse					
									Spinne-hjul		1 frag- ment	Keramikk					
									Forkullet bark								
									Stift		1	Jern					
									Leirkar		Frag- mentert	Keramikk					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
43	C21528	S-D	48	H	Lang, 16 m	Toppstein		Brannflak, urenset	Leirkar	Uornert	Frag- mentert	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT - FVT	Petersen (1916:23)
									Leirkar	Ornert, med hank	Frag- mentert	Keramikk					

									Ubestemmelig		Frag- menter	Sølv							
									Ubestemmelig		Frag- menter	Bronse							
									Ubestemmelig		Frag- menter	Keramikk							
									Avslag		Frag- menter	Flint							
									Kull			Tre							
44	C21527	S-D	49	H	Lang, 14, 75 m		Steinpakning, dekkhelle	Urnegrav	Leirkar	Uornert, spann- formet	1	Keramikk	K	V	1730 g	yRT		Holck (1986:258); Petersen (1916:22-23)	
									Nål	Ornert, flat	2	Bein							
									Kam	Ornert	Frag- mentert	Bein							
									Perle	Grøn, blå, rød	5	Glass							
									Ubestemmelig		Frag- menter	Bronse							
									Frag-ment		1	Flint							
									Brente bein										
									Kull			Tre							
47	C21507	S-D	50	H	Lang, 15,8 m	Fotkjede, toppstein	Steinpakning, dekkhelle	Skjelettgrav	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	U	U		yRT		Petersen (1916:9-10)	
									Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk							
									Leirkar	Uornert	1	Keramikk							
									Spinne-hjul		3	Keramikk							
									Spinne-hjul	Grønt	1	Glass							
									Kam		Frag- mentert	Jern							
									Ubestemmelig		3 frag- ment	Jern							
									Perle	Flat	73	Rav							

									Perle		124	Glass						
									Perle	Spiral	Fragmentert	Sølv						
									Nål	Riftet	1	Sølv						
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk						
									Trekar			Harpikstetning						
									Kull			Tre						
48	C21510	S-D	51	H	Lang, 16 m	Nedsatte steiner		Beinlag, med kull	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	K	E	960 g	yRT - FVT	Holck (1986:257); Petersen (1916:12-13)	
									Leirkar		Fragmentert	Keramikk						
									Trekar			Harpikstetning						
									Brente bein									
									Kull			Tre						
51 A	C21540 a-b	S-D	52	H	Lang, 13,5 m	Toppstein	Steinpakning	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	SB	100 g	yRT - FVT	Holck (1986:259); Petersen (1916:27-29)	
									Brente bein									
51 B	C21540 c-m	S-D	52	H	Lang, 13,5 m	Toppstein	Steinpakning	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	K	V	1200 g	yRT - FVT	Holck (1986:259); Petersen (1916:27-29)	
									Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk						
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk						
									Perle	Blå	ca. 50	Glass						
									Ubestemmelig		Fragmenter	Bronse						
									Ubestemmelig		Fragmenter	Jern						
									Kam		Fragmentert	Bein, jern						
									Avslag		1	Flint						

									Brente bein								
									Leirkar		Frag-mentert	Keramikk					
53	C21544	S-D	53	H	Rund, 8 m			Skjelettgrav	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	U	U		yRT - FVT	Petersen (1916:31)
									Kniv		Frag-mentert	Jern					
									Avslag		1	Flint					
									Kull			Tre					
59	C21541	S-D	54	H	Lang, 13 m	Hjørne- steiner	Steinpakning	Bein-samling, renset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	K	E	380 g	yRT - FVT	Holck (1986:259); Petersen (1916:29-30)
									Trekar		1	Harpikstetning					
									Nål	Ornert, flat	2, frag-menterte	Bein					
									Nål	Flat	1	Bein					
									Leirkar	Uornert, med hank	2	Keramikk					
									Brente bein								
75A	C21600	S-D	55	H	Rund, 5,4 m			Brannflak, urnegrav	Nål	Ornert	Frag-menter	Bein	U + U	M + U V	530 g	yRT	Holck (1986:263); Petersen (1916:57)
									Leirkar	Uornert	1	Keramikk					
									Leirkar	Uornert	Frag-mentert	Keramikk					
									Spinne-hjul		1	Bergart					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
76	C21526	S-D	56	H	Rund, 9,5 m			Urnegrav	Leirkar	Uornert, med hank	2	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT	Petersen (1916:21-22)
									Leirkar	Ornert, med hank	2	Keramikk					

									Nål	Ornert, flat	2	Bein						
									Spinne-hjul	Ornert	Frag-mentert	Bein						
78	C21550	S-D	57	H	Rund8,3 m	Toppstein	Steinpakning	Urnegrav	Leirkar	Ornert, med hank	Frag-mentert	Keramikk	K ?	V	360 g	yRT - FVT	Holck (1986:259); Petersen (1916:33-34)	
									Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk						
									Trekar			Harpikstetning						
									Kam	Ornert	1 frag-ment	Bein, jern						
									Brente bein									
80	C21519	S-D	58	H	Lang, 10 m	Toppstein		Urnegrav, urensset	Leirkar	Uornert	Frag-mentert	Keramikk	U	B	Ikke registrert	yRT - FVT	Holck (1986:257); Petersen (1916:17-18)	
									Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk						
									Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk						
									Brente bein									
									Frag-ment			Flint						
									Kull			Tre						
83	C21596	S-D	59	H	Rund, 9,8 m	Toppstein	Steinlegning	Urnegrav	Leirkar	Ornert, med hank	2	Keramikk	M	E	280 g	yRT	Holck (1986:263); Petersen (1916:55)	
									Ubestemmelig			Bronse						
									Spinne-hjul		Frag-ment	Bergart						
									Kam	Ornert	Frag-menter	Bein						
									Brente bein									
									Kull			Tre						

83A	C21599	S-D	60	H	Rund, 5,6 m			Bein-samling, med kull	Kam	Ornert	Frag-mentert	Bein	K	V	380 g	yRT	Holck (1986:263); Petersen (1916:57)
									Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk					
									Leirkar		Frag-mentert	Keramikk					
									Frag-ment			Flint					
									Brente bein								
86	C21602	S-D	61	H	Oval, 9 m lang, 6 m bred		Steinpakning, gravkammer	Brannflak	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	K	V	615 g	yRT - FVT	Holck (1986:263); Petersen (1916:58)
									Nål	Ornert, flat	2, frag-menterte	Bein					
									Brente bein								
87 A	C21520 a-k	S-D	62	H	Lang, 11,5 m			Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	M	1420 g	yRT - FVT	Holck (1986:258); Petersen (1916:18-19)
									Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk					
									Leirkar	Uornert	1	Keramikk					
									Trekar			Harpikstetning					
									Spinne-hjul	Ornert	1	Keramikk					
									Nål	Ornert, flat	2	Bein					
									Nål	Runde	2	Bein					
									Kam	Ornert	Frag-mentert	Bein, kobber-legering					
									Brente bein								
87 B	C21520 l-p	S-D	62	H	Lang, 11,5 m			Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	M	V	850 g	yRT - FVT	Holck (1986:258); Petersen (1916:18-19)

								Leirkar	Ornert, med hank	3	Keramikk						
								Leirkar	Uornert	1	Keramikk						
								Leirkar	Uornert	Frag-mentert	Keramikk						
								Frag-ment			Flint						
								Brente bein									
97	C21515	S-D	65	H	Rund, ca. 11 m		Steinpakning, dekkhelle	Bein-samling/urnegrav, rensset	Nål	Ringnål	1	Bronse	K ?	V	350 g	yRT	Holck (1986:257); Petersen (1916:16)
									Kam	Ornert	Frag-ment	Bein					
									Leirkar	Ornert	2	Keramikk					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
101	C21595	S-D	66	H	Rund, 7 m		Steinpakning	Brannflak	Fibel		2	Bronse	K ?	V	540 g	eRT	Holck (1986:262); Petersen (1916:54-55, 63)
									Nål		2	Bronse					
									Spenne		1	Jern					
									Frag-ment			Jern					
									Trekar			Harpikstetning					
									Ubestemmelig			Keramikk					
									Brente bein								
102	C21525	S-D	67	H	Lang, 10,5 m			Skjelettgrav	Fibel		Frag-mentert	Bronse	U	U		yRT	Petersen (1916:20-21)
									Ubestemmelig			Tekstil					
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk					
									Leirkar	Ornert	2	Keramikk					

									Nål	Ringnål	1	Jern						
									Spinne-hjul		1	Bly						
									Kniv		1	Jern						
									Krok		1	Jern						
103	C21549	S-D	68	H	Rund, 14 m		Urnegrav	Fibel			3	Bronse	U	E ?	5 g	eRT	Holck (1986:259); Petersen (1916:33, 63)	
								Ubestemmelig			1	Bronse						
								Beslag	Rem-beslag		1	Bronse						
								Spinne-hjul	Ornert	Frag-mentert		Bein						
								Kam	Ornert	Frag-mentert		Bein						
								Leirkar		Frag-menter		Keramikk						
								Brente bein										
								Kull				Tre						
105 A	C21579 a-i	S-D	69	H	Rund, 20 m		Dekkhelle	Brannflak	Fibel		1	Bronse	M	E	1395 g	eRT	Holck (1986:261); Petersen (1916:47-48, 63)	
								Beslag	Rem-beslag		2	Bronse						
								Beslag			3	Bronse						
								Stykke				Bronse						
								Ten			1	Bronse						
								Bein										
105 B	C21579 k-r	S-D	69	H	Rund, 20 m		Steinpakning	Skjelettgrav	Fibel		1	Bronse	U	M		eRT	Holck (1986:262); Petersen (1916:47-48, 63)	
								Kniv	Krum-kniv		1	Jern						
								Syl			1	Jern						
								Beslag			1	Jern						

									Ubrente bein										
									Leirkar	Uornert	Skår	Keramikk							
									Frag-ment			Flint							
									Brente bein										
									Kull										
106	C21566	S-D	70	H	Rund, 5,5 m			Urnegrav, urensert	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	SB	70 g	yRT - FVT		Holck (1986:261); Petersen (1916:43)	
									Leirkar	Uornert, med hank	2	Keramikk							
									Brente bein										
111A	C21603	S-D	71	H	Rund, 4,8 m			Brannflak	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT - FVT		Petersen (1916:58-59)	
									Kam	Ornert	Frag-mentert	Bein							
									Frag-ment	Ornert	Frag-menter	Bein							
									Brente bein										
113	C21565	S-D	72	H	Rund, ca.13 m			Brannflak	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	yRT - FVT		Petersen (1916:43)	
									Leirkar	Ornert	Frag-menter	Keramikk							
									Brente bein										
116 A + B	C21560	S-D	73	H	Rund, 11 m	Toppstein	Steinpakning	Brannflak/ urnegrav	Leirkar	Ornert	1	Keramikk	K ?	V	380 g	yRT - FVT		Holck (1986:260); Petersen (1916:41-42)	
									Brente bein										
									Kull			Tre							

3 (39)	C29135	U	74	FK		Fotkjede med bauta, toppstein	Steinpakning og steinsatt	Bein-samling, rensset	Fibøl		1	Bronse	K ?	V	40 g	eRT	Gjevall (1987:61); Vibe-Müller (1987:7-8)
									Kniv	Krum-kniv	1	Jern					
									Brente bein								
44	C29136	U	75	FG		Steinring	Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert, situla-formet	1	Keramikk	K ?	V	30 g	e-yFRJA	Gjevall (1987:46-47); Vibe-Müller (1987:9-10)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
45	C29137	U	75	FG		Steinring	Dekkhelle	Urnegrav, urensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K + M	V + E	850 g	FRJA	Holck (1986:293); Vibe-Müller (1987:10-11)
									Perle	Ornert	1	Bronse					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
46	C29138	U	75	FG		Steinring	Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	Spb.	10 g	FRJA	Gjevall (1987:47); Vibe-Müller (1987:11)
									Brente bein								
47	C29139	U	76	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Urnegrav, urensset	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	K ?	U V	80 g	FRJA	Gjevall (1987:47-48); Vibe-Müller (1987:11)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
48	C29141	U	77	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Steinpakning, dekkhelle	Urnegrav, urensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	M	V	340 g	eFRJA	Holck (1986:293); Vibe-Müller (1987:12)

									Leirkar		Skår	Keramikk					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
49	C29142	U	78	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar			2	Harpikstetning	U	Spb.	5 g	FRJA	Gjevall (1987:48); Vibe-Müller (1987:12-13)
									Leirkar	Uornert	3 skår	Keramikk					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
50	C29143	U	79	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Urnegrav	Leirkar	Uornert, situla-formet		1	Keramikk	K	V	800 g	yFRJA	Gjevall (1987:48); Vibe-Müller (1987:13)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
51	C29145	U	80	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkstein	Urnegrav	Tre- eller barkkar			1	Harpikstetning	K	V	700 g	FRJA	Gjevall (1987:48); Holck (1986:293); Vibe-Müller (1987:13-14)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
52	C29146	U	81	FG	Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkstein (fotkjede-stein)	Urnegrav	Leirkar	Uornert		1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	FRJA	Gjevall (1987:48); Vibe-Müller (1987:14)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
53	Uten nr.	U	82	FG		Dekkstein, steinføret	Beingrop, med kull	Brente bein					M	V	800 g	eFRJA	Gjevall (1987:48-49); Vibe-

																	Müller (1987:14-15)
								Kull				Tre					
54	Uten nr.	U	83	FG		Dekkhelle	Beingrop, med kull	Brente bein				U, parteringsmerker	U V	600 g	eFRJA		Gjevall (1987:49); Vibe-Müller (1987:15)
								Kull				Tre					
55	C29147	U	84	FG		Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	V	400 g	FRJA		Gjevall (1987:49); Holck (1986:293); Vibe-Müller (1987:15-16)
								Fibel		Fragmentert	Bronse						
								Brente bein									
								Kull				Tre					
56	C29148	U	85	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle, steinsatte kanter	Urnegrav	Nål	Trompetnål	1	Bronse	U	V	900 g	FRJA	Gjevall (1987:49-50); Holck (1986:294); Vibe-Müller (1987:16-17)
								Ten, fibel?		3	Bronse						
								Rem-feste		3	Jern						
								Beslag	Rem-beslag	2	Jern						
								Slagg		5	Bronse						
								Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning						
								Brente bein									
								Kull				Tre					
57	C29149	U	86	FG		Dekkstein	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	V	400 g	FRJA		Gjevall (1987:50); Holck (1986:294); Vibe-Müller (1987:17-18)

									Brente bein								
									Kull		Tre						
58	C29462	U	87	FG	Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle (fotkjede- stein)	Beingrop, med kull	Brente bein				K	U V	20 g	eFRJA	Gjevall (1987:50); Holck (1986:295); Vibe-Müller (1987:18)	
									Kull		Tre						
59	C29463	U	88	FG	Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle (fotkjede- stein)	Urnegrav, rensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	Spb.	lite	FRJA	Gjevall (1987:50); Vibe-Müller (1987:18)	
									Brente bein								
60	C29464	U	89	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert, situla- formet	1	Keramikk	U	B	240 g	e-yFRJA	Gjevall (1987:50- 51); Holck (1986:295); Vibe-Müller (1987:18-19)	
									Brente bein								
61	C29465	U	90	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Beingrop, med kull	Brente bein				U	V	380 g	eFRJA	Gjevall (1987:51); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:19)	
									Kull		Tre						
62	C29466	U	91	FG	Innenfor fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle	Urnegrav	Leirkar	Uornert, situla- formet med hank	1	Keramikk	U	Spb.	lite	FRJA - eRT	Gjevall (1987:51); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:10'9- 20)	
									Brente bein								
									Kull		Tre						

63	C29467	U	92	FG		Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle (fotkjedestein)	Urnegrav, rensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	V	400 g	FRJA	Gjevall (1987:51); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:20)
									Brente bein								
64	C29468	U	93	FG		Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkhelle (fotkjedestein)	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	U	1 g	FRJA	Gjevall (1987:52); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:20)
									Brente bein		2						
65	C29469	U	94	FG		Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkein (fotkjedestein)	Urnegrav	Leirkar	Uornert, situlaformet	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	FRJA	Gjevall (1987:52); Vibe-Müller (1987:20-21)
									Brente bein								
66	C29470	U	95	FG		Under fotkjede til firkantgrav 3 (39)	Dekkein (fotkjedestein)?	Beingrop, med kull	Sigd		1	Jern	U	V	125 g	FRJA - eRT	Gjevall (1987:52); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:21)
									Brente bein								
67	C29471	U	96	FG			Dekkhelle, under bautastein 3 (39)	Urnegrav, rensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K	E	5 g	FRJA	Gjevall (1987:52); Vibe-Müller (1987:22)
									Brente bein								
68	C29472	U	97	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Spenne	Remspenne	1	Jern	U	V	200 g	FRJA	Gjevall (1987:52); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:22-23)

									Ubestemmelig		1	Jern							
									Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning							
									Brente bein										
69	C29473	U	98	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Fibel		2	Bronse	K	V	160 g	yFRJA	Gjevall (1987:53); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:23-24)		
									Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning							
									Brente bein										
									Kull			Tre							
70	C29474	U	99	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Sigd		1	Jern	U	V	310 g	eRT	Gjevall (1987:53); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:24)		
									Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning							
									Brente bein										
									Kull			Tre							
71	C29475	U	100	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	M ?	V	275 g	FRJA	Gjevall (1987:53); Holck (1986:296); Vibe-Müller (1987:25)		
									Brente bein										
									Kull			Tre							
72	C29831	U	101	FG			Dekkhelle	Bein-samling, rensset	Brente bein				K	V	330 g	eFRJA	Gjevall (1987:53); Holck (1986:299);		

																	Vibe-Müller (1987:25)
73	C29832	U	102	FG		Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert			K, parteringsmerker	E	575 g	FRJA	Gjevall (1987:54); Holck (1986:299); Vibe-Müller (1987:25-26)	
								Fibel ?		4 fragment	Bronse						
								Brente bein									
74	C29833	U	103	FG		Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K	V	0,6 L	FRJA - eRT	Gjevall (1987:54); Holck (1986:299); Vibe-Müller (1987:26)	
								Sigd		3 deler	Jern						
								Brente bein									
75	C29835	U	104	FG		Under fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle (fotkjedestein)	Urnegrav, rensset	Tre- eller barkkar	1	Harpikstetning	U	V	255 g	FRJA	Gjevall (1987:54); Holck (1986:299); Vibe-Müller (1987:2-27)	
								Brente bein									
76	C29836	U	105	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkein, steinføret	Urnegrav	Leirkar	Uornert, situlaformet	1	Keramikk	U	Spb.	5 g	FRJA	Gjevall (1987:54); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:27)
								Brente bein									
								Kull			Tre						

77	C29837	U	106	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkestein	Beingrop, med kull	Brente bein				U	Spb.	5 g	eFRJA	Gjevall (1987:54); Vibe-Müller (1987:27-28)
									Kull			Tre					
78	C29838	U	107	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K	V	130 g	FRJA	Gjevall (1987:54); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:28)
									Ring		1	Jern					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
79	C29839	U	108	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Brannrop	Brente bein				K + M, paretingsmerker på Men	U V + V	635 g	eFRJA	Gjevall (1987:55); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:28)
									Kull			Tre					
80	C29840	U	109	FG		Inntil bauta	Dekkestein	Urnegrav	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	U	B	lite	FRJA - eRT	Gjevall (1987:55); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:28-29)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
81	C29841	U	110	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Urnegrav	Leirkar	Uornert, vase-formet	1	Keramikk	U	Spb.	5 g	yFRJA	Gjevall (1987:55); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:29)
									Brente bein								
									Kull			Tre					

82	C29842	U	111	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Urnegrav	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	U	U	Ikke registrert	FRJA	Gjevall (1987:55); Vibe-Müller (1987:30)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
83	C29843	U	112	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Beingrop, rensset	Brente bein				M	V	430 g	eFRJA	Gjevall (1987:55); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:30)
84	C29844	U	113	FG		Innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkhelle	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert, med 4 hanker	1	Keramikk	U	E	530 g	FRJA, 300-150 f.v.t	Gjevall (1987:55); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:30-31)
									Brente bein								
85	C29845	U	114	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	M	V	485 g	FRJA	Gjevall (1987:56); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:31)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
86	C29846	U	115	FG			Dekkhelle	Brannflak	Brente bein				K ?	V	110 g	eFRJA	Gjevall (1987:56); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:31)
									Kull			Tre					
87	C29847	U	116	FG				Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K	U V	Ikke registrert	FRJA - eRT	Gjevall (1987:56); Holck (1986:300); Vibe-Müller (1987:31-32)
									Sigd		1	Jern					

									Brente bein											
									Kull			Tre								
88	C29848	U	117	FG				Branngrøp	Brente bein				M	V	360 g	eFRJA			Gjevall (1987:56); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:32)	
									Kull			Tre								
89	C29849	U	118	FG		Under fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkestien (fotkjede-stener)	Beingrøp, med kull	Brente bein				M, parteringsmerker	V	700 g	eFRJA			Gjevall (1987:56); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:32-33)	
									Kull			Tre								
90	C29850	U	119	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	U	V	170 g	FRJA			Gjevall (1987:57); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:33)	
									Brente bein											
									Kull			Tre								
91	C29851	U	120	FG			Dekksteiner	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K, parteringsmerker	V	710 g	FRJA			Gjevall (1987:57); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:33)	
									Brente bein											
									Kull			Tre								
92	C29853	U	121	FG			Steinpakning	Urnegrav	Leirkar	Ornert, med hank	1	Keramikk	U	E	550 g	eRT, B2			Gjevall (1987:57); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:33-34)	
									Brente bein											
									Kull			Tre								

								Bjørne-klo		4-6	Bjørneklør						
93	C29854	U	122	FG			Dekkstein	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert, med hank	1	Keramikk	K	V	0,5 L	FRJA - eRT	Gjevall (1987:57); Vibe-Müller (1987:34)
									Brente bein								
94	C29855	U	123	FG			Dekkstein	Urnegrav	Leirkar		1	Keramikk	U	Spb.	Ikke registrert	FRJA	Gjevall (1987:57); Vibe-Müller (1987:34-35)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
95	C29856	U	124	FG			Dekkhelle	Branngrup	Brente bein				M	E	330 g	eFRJA	Gjevall (1987:57-58); Holck (1986:301); Vibe-Müller (198:357)
96	Uten nr.	U	125	FG			Dekkhelle	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K	U V	620 g	FRJA	Gjevall (1987:58); Vibe-Müller (1987:35)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
97	C29857	U	126	FG			Dekkstein, steinsatte kanter	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K ?	V	150 g	FRJA	Gjevall (1987:58); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:36)
									Leirkar	Ornert	1	Keramikk					
									Sigd		2	Jern					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
98	C29858	U	127	FG		Fotkjede	Steinpakning	Urnegrav	Leirkar	Ornert, X-øret	1	Keramikk	K	E	0,9 L	eRT	Gjevall (1987:58); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:37-38)

									Sigd		2	Jern					Funnet er sannsynligvis feilmarkert (Holck 1986:301), passer med beskrivelsen hos Gjevall (1987:58).
									Kniv	Krum-kniv ?	1	Jern					
									Nål		1	Jern					
									Nål	Ornert	1	Bein					
									Nåle-hode ?	Ornert	1	Bein					
									Brente bein								
									Kull			Tre					
									Bjørne-klør		1	Bjørneklør og bein					
99	C29859	U	128	FG		Under fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Dekkstein	Urnegrav	Leirkar	Uornert	1	Keramikk	M	E	0,8 L	FRJA	Gjevall (1987:59); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:38)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
100	C29860	U	129	FG			Dekkstein	Urnegrav	Tre- eller barkkar		1	Harpikstetning	K + M	U V + M	670g	FRJA	Gjevall (1987:59); Holck (1986:302); Vibe-Müller (1987:39)
									Leirkar	Uornert	2	Keramikk					
									Ring		1	Jern					
									Sigd ?		Fragment	Jern					
									Avslag		2	Flint					
									Stein		1	Kvartsitt					
									Bjørne-klo		6	Bjørneklør					

									Brente bein								
									Kull			Tre					
101	Uten nr.	U	130	FG		Dekkhelle (forskjøvet)	Urnegrav	Leirkar	Uornert, situla-formet	1	Keramikk	M ?	V	550 g	e-yFRJA	Gjevall (1987:59); Vibe-Müller (1987:39-40)	
									Brente bein								
									Kull			Tre					
102	Uten nr.	U	131	FG		Dekkhelle (forskjøvet)	Urnegrav, rensset	Leirkar	Uornert	Flere skår	Keramikk	U	U	Ikke registrert	FRJA	Vibe-Müller (1987:40)	
									Brente bein								
103	Uten nr.	U	132	FG		Steinkjede	Dekkhelle	Urnegrav	Leirkar		U	U	K	V	300 g	FRJA	Gjevall (1987:60); Vibe-Müller (1987:40)
									Brente bein								
104	C29834	U	133	FG		Liten røys innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37)	Steinpakning	Beingrop, med kull	Leirkar		Skår		U	V	75 g	FRJA	Gjevall (1987:60); Holck (1986:299); Vibe-Müller (1987:40-41)
									Brente bein								
									Kull			Tre					
105	C29852	U	134	FG		Liten røys innenfor fotkjede til firkantgrav 1 (37), sentrum-stein	Steinføret	Urnegrav	Tre- eller barkkar	1	Harpikstetning	K	V	430 g	FRJA	Gjevall (1987:60); Holck (1986:301); Vibe-Müller (1987:41)	
									Brente bein								
									Kull			Tre					

